

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Мирослав Білецький, Любов Котик

РОЗМІЩЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ

Навчально-методичний посібник

Львів
Львівський національний університет
імені Івана Франка
2012

УДК 330.111.4(477)(075.8)
ББК У049(477)615я73-1
Б 611

Рецензенти:

- Заставецька О. В.* - д-р. геогр. наук, професор (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка)
- Шевчук Л. Т.* - д-р. екон. наук, професор (Інститут регіональних досліджень НАН України (м. Львів))

Науковий редактор д-р геогр. наук, професор *О. І. Шаблій*
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

*Рекомендовано до друку Вченою радою географічного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Протокол № 5 від 05 червня 2012 р.)*

- Б 611 **Bilets'kyi M. I.** Distribution of productive forces : educat.-method. textbook / M. I. Bilets'kyi, L. I. Kotyk. – Lviv : Lviv Ivan Franko National University, 2012. – 156 p.

Educational-methodical textbook contains program, recommended literature, the assessment system of student, subjects practical and seminar works, tasks for independent study, objectives, key concepts and terms, questions for self-control and test and descriptive questions of students from the course.

For students of geography departments in higher education.

- Б 611 **Білецький М. І.** Розміщення продуктивних сил : навч.-метод. посібник / М. І. Білецький, Л. І. Котик. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – 156 с.

Навчально-методичний посібник містить програму, рекомендовану літературу, систему оцінювання знань студентів, тематику практичних і семінарських робіт, завдання для самостійного опрацювання, задачі, ключові поняття і терміни, питання для самоконтролю та тестові й описові питання перевірки знань студентів з курсу.

Для студентів географічних факультетів вищих навчальних закладів.

УДК 330.111.4(477)(075.8)
ББК У049(477)615я73-1

© Білецький М. І., Котик Л. І., 2012
© Львівський національний університет імені Івана Франка, 2012

ЗМІСТ

Передмова	5
Опис навчальної дисципліни	10
Структура навчальної дисципліни	11
Методи контролю	13
Програма навчальної дисципліни	14
<i>Змістовний модуль 1. Теоретичні та методичні основи розміщення продуктивних сил</i>	14
<i>Змістовний модуль 2. Прикладні аспекти розміщення продуктивних сил</i>	19
Рекомендована література	26
Базова	26
Допоміжна	26
Нормативні документи	32
Інформаційні ресурси	34
Семінарські й практичні заняття, завдання для самостійної роботи студентів, запитання для самоперевірки, опорні схеми, тести	35
<i>Тема 1. Закони і закономірності, принципи та чинники розвитку і розміщення продуктивних сил</i>	36
<i>Тема 2. Суспільно-географічні аспекти адміністративно-територіального устрою України</i>	48
<i>Тема 3. Суспільно-географічний аналіз економічного потенціалу регіону</i>	66
<i>Тема 4. Функціонально-компонентна структура господарства регіону</i>	78
<i>Тема 5. Функціонально-територіальна структура господарства регіону</i>	92

<i>Тема 6. Проблеми економічного районування</i>	104
<i>Тема 7. Географія промисловості регіону, процеси реіндустріалізації та проблеми економічної безпеки</i>	114
<i>Тема 8. Географія сільського господарства регіону, розвиток агробізнесу та проблеми продовольчої безпеки</i>	132
Індивідуальне навчально-дослідне завдання	146
Додатки	149

ПЕРЕДМОВА

В умовах трансформації господарського комплексу України на порядку денному є дослідження продуктивних сил держави. Дане завдання виконується у структурі наукових і навчальних закладів одним з яких є географічний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка.

Курс “Розміщення продуктивних сил” викладається для студентів третього курсу напряму підготовки 6.040104 «Географія» освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр. Він входить до групи дисциплін вільного вибору студентів, які розроблені на кафедрі економічної і соціальної географії ЛНУ ім. І. Франка.

Відповідно до структурно-логічної схеми програми підготовки бакалавра напряму 6.040104 «Географія» даний курс є продовженням: нормативної дисципліни циклу професійної та практичної підготовки «Основи суспільної географії» й вибіркових дисциплін циклу математичної та природничо-наукової підготовки «Техніко-економічні основи виробництва» та «Територіально-виробничі комплекси», які викладаються студентам відповідно першого та другого курсів. Водночас, продовженням вивчення курсу є дисципліни вільного вибору студентів «Основи менеджменту і маркетингу», «Географія сфери послуг», «Географія міжнародного туризму», що викладаються у другому семестрі третього та на четвертому курсах.

Зміст курсу «Розміщення продуктивних сил» розроблено на основі відповідних сучасних положень щодо підготовки фахівців у сфері географії, норм та традицій вищої університетської освіти («Стандарт вищої освіти Львівського національного університету імені Івана Франка. Освітньо-кваліфікаційна характеристика бакалавр 6.040104 «Географія», 2012 р.), вимог Болонського процесу, державних та галузевих стандартів України (ДСВО 04-98 Освітній рівень повної вищої освіти; ДСВО 06-98 Освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра; ДК 009-2010 Державний класифікатор видів економічної діяльності), нормативних документів (Закон України від 17.01.2002 р. № 2984-III «Про вищу освіту»).

Метою навчального курсу “Розміщення продуктивних сил” є: надати студентам знання з теоретичних і прикладних питань розміщення продуктивних сил і регіональної економіки;

сформувати світоглядні засади щодо основ успішного функціонування як територіальних господарських комплексів, так і окремих галузей економіки; висвітлити новітні проблеми розміщення продуктивних сил, структурну трансформацію господарських комплексів, проблеми раціонального використання природно-ресурсного, працересурсного та виробничого потенціалів і збереження навколишнього середовища, питання державної регіональної економічної політики та системи зовнішньо-економічних зв'язків.

Завдання курсу: виявлення дії економічних законів і закономірностей, принципів і чинників функціонування і формування регіональної економічної системи; ознайомлення студентів із формами й методами структурної трансформації національної економіки через оптимізацію розміщення її продуктивних сил; формування розуміння складної системи взаємозв'язків між особливостями розвитку і розміщення продуктивних сил (РПС) та рівнем соціально-економічного розвитку регіонів – з одного боку, та національною економічною безпекою – з другого; оволодіння знаннями з методів стимулювання регіонального розвитку, прогнозування і програмування територіальної організації продуктивних сил, експортно-імпортного потенціалу України та її регіонів у зв'язку з необхідністю інтеграції України у світовий економічний простір.

В результаті вивчення даного курсу студент повинен:

знати:

➤ сутність і складові елементи продуктивних сил і регіональної економіки: людський капітал, трудова кваліфікація, відтворювальний капітал, засоби праці, знаряддя праці, кооперація праці, поділ праці, природне середовище, наука, інформація, технологія, підприємництво, управління (менеджмент), інфраструктура, територія, розселення, виробництво і споживання, переміщення товарів і людей, обіг грошових і матеріальних ресурсів, баланси, власність, бюджет, види економічної діяльності, додана вартість, економічна ефективність, економічне зростання, економічно-активне населення, економічне районування, інформаційні системи, комп'ютерна технологія, науково-технічний прогрес, національна економіка, товарна продукція, валова продукція, прибуток, природокористування, сталий розвиток, технопарк, технополіс, собівартість та її структура, рентабельність, якість;

➤ закони, закономірності формування й функціонування територіальних господарських комплексів, окремих галузей

економіки;

➤ засади раціонального використання працересурсного, природоресурсного, виробничого та інфраструктурного потенціалів території;

➤ проблеми розміщення продуктивних сил та структурної трансформації господарства;

➤ схеми регіоналізації України за різними авторами;

➤ основи державної регіональної економічної політики;

вміти:

➤ розкрити зміст понять: продуктивні сили, територіальна організація продуктивних сил, економіка, регіональна економіка;

➤ пояснити та навести приклад впливу законів, закономірностей, принципів і чинників на розміщення промислових підприємств, закладів сфери послуг, дозвілля, природоохоронних об'єктів тощо;

➤ здійснити економічну оцінку природного, праце ресурсного, економічного потенціалів держави, регіону, локального поселення;

➤ з'ясувати особливості організації галузевих і міжгалузевих комплексів;

➤ проаналізувати галузеву і територіальну структуру господарства досліджуваної території;

➤ розкрити сутність регіональної економічної політики;

➤ здійснити прогнозування розвитку економічних районів.

Прослуховування курсу забезпечить формування у студентів системи компетенцій, які є критеріями оцінки якості знань з курсу:

соціально-особистісні компетенції:

➤ здатність учитися;

➤ здатність до критики і самокритики;

➤ креативність, здатність до системного мислення;

➤ наполегливість у досягненні мети;

➤ турбота про якість виконаної роботи;

➤ толерантність;

➤ екологічна грамотність;

➤ відкритість і чуйність до різноманіття;

загальнонаукові компетенції:

➤ базові уявлення про розміщення продуктивних сил та регіональну економіку, що сприяють розумінню причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й умінь їх використовувати у професійній і соціальній діяльності;

➤ базові знання в галузі необхідні для освоєння загально-

професійних дисциплін;

інструментальні компетенції:

- здатність до письмової й усної комунікації рідною мовою;
- навички роботи з комп'ютером;
- навички управління інформацією;
- дослідницькі навички;

професійні компетенції:

➤ базові уявлення про закони, закономірності, принципи, чинники розміщення продуктивних сил, роль природоресурсного, праце-ресурсного, інфраструктурного потенціалів у розміщенні продуктивних сил, значення розміщення продуктивних сил для здійснення інноваційно-інвестиційних процесів у регіоні та трансформації господарського комплексу;

➤ володіння описовими, картографічними, статистичними й математичними методами дослідження РПС;

➤ здатність використовувати професійно профільні знання для прогнозування функціонування територіальних господарських комплексів, висвітлення нових проблем розміщення продуктивних сил, розробки державної і регіональної економічної політики;

➤ здатність практично використовувати методи SWOT-аналізу, соціологічного опитування.

Курс «Розміщення продуктивних сил» складається з лекційної частини (36 год), семінарських і практичних занять (18 год) та передбачає самостійну роботу студентів (54 год). Він розбитий на два змістовні модулі: «Теоретичні та методичні основи розміщення продуктивних сил» і «Прикладні аспекти розміщення продуктивних сил». Навчальний курс завершується іспитом.

У межах першого змістовного модуля студенти знайомляться зі змістом понять «продуктивні сили», «економіка», «регіональна економіка», «територіальна організація продуктивних сил»; групами законів, які визначають розміщення та функціонування продуктивних сил (вартості, попиту і пропозиції, соціально-економічної збалансованості, територіального поділу праці, територіальної інтеграції праці тощо); принципами розміщення продуктивних сил (комплексного розміщення, збалансованості, пропорційності, науково-технічного прогресу); теоріями та концепціями розміщення виробництва (сільського господарства – Й. Тюнен, промисловості – А. Вебер, населених пунктів – В. Крісталлер, А. Льош, «господарського кола», «полюсів росту», «центрів розвитку»);

галузевою структурою економіки; територіальною структурою господарства (форми розміщення продуктивних сил, типологія територіальних утворень, територіально-структурні процеси); економіко- і соціально-економічним районуванням; науковими методами розвитку і розміщення продуктивних сил.

У межах другого змістовного модуля студенти знайомляться із природно-економічним потенціалом України та її регіонів; окремими промисловими комплексами держави (паливно-енергетичним, металургійно-машинобудівним, будівельним, хіміко-лісовим, агропромисловим, продовольчим, транспортним, зв'язку, соціальним); сутністю регіональної економіки та особливостями її формування; функціонуванням економічного району (на прикладі Карпатського); регіональною економічною політикою в Україні та світі (поточні і стратегічні цілі, механізм реалізації державної економічної політики, міжрегіональне і прикордонне співробітництво, вільні економічні зони, території пріоритетного розвитку тощо); зовнішньоекономічними зв'язками та їх роллю у розвитку продуктивних сил України та її регіонів; державним регулюванням і прогнозуванням розвитку економіки районів (генеральні та регіональні схеми розвитку і розміщення продуктивних сил, схеми районних планувань).

Під час самостійної роботи студенти опрацьовують нормативні документи з проблем розміщення продуктивних сил України, знайомляться з базовими літературними виданнями з даної проблематики, опрацьовують та аналізують поточні статистичні матеріали з проблематики розвитку продуктивних сил регіонів держави.

Засвоєння програми курсу передбачає виконання студентами індивідуального навчально-дослідного завдання на тему «Аналіз розвитку і розміщення продуктивних сил адміністративних областей (регіонів) України».

Знання, одержані в процесі вивчення навчальної дисципліни «Розміщення продуктивних сил», розширять географічний кругозір студентів. Вони зможуть використовувати їх у науковій роботі, при підготовці курсових, дипломних і магістерських робіт, у майбутній професійній діяльності.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

*Витяг з робочої програми навчальної дисципліни
«Розміщення продуктивних сил»*

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів: – 3,0	Галузь знань <i>0401 Природничі науки</i> <hr/> <small>(шифр, назва)</small>	<i>Вільного вибору</i>	
Модулів – 1	Напрямок <i>6.040104 Географія</i> <hr/> <small>(шифр, назва)</small>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування)	3-й	– -й
Курсова робота – відсутня		Семестр	
Загальна кількість годин: – 108		5-й	– -й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3,0 самостійної роботи студента – 3,0	Освітньо-кваліфікаційний рівень: <i>бакалавр</i>	Лекції	
		<i>36 год.</i>	– год.
		Практичні, семінарські	
		<i>18 год.</i>	– год.
		Лабораторні	
		– год.	год.
		Самостійна робота	
		<i>54 год.</i>	год.
ІНДЗ: <i>реферат</i>			
Вид контролю: <i>іспит</i>			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання: – 1,0;

для заочної форми навчання: – –.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. «Теоретичні та методичні основи розміщення продуктивних сил»												
<i>Тема 1.</i> Предмет, методи, завдання і структура курсу «Розміщення продуктивних сил»	4	2		-	-	2	-	-	-	-	-	-
<i>Тема 2.</i> Закони і закономірності розміщення продуктивних сил та формування регіональної економіки	8	2	2	-	-	4	-	-	-	-	-	-
<i>Тема 3.</i> Принципи та чинники розвитку і розміщення продуктивних сил.	4	2	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-
<i>Тема 4.</i> Теорії та концепції розміщення виробництва і територіальної економіки	6	2	2	-	-	2	-	-	-	-	-	-
<i>Тема 5.</i> Природний, працересурсний, економічний потенціал України та її регіонів	6	2	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-
<i>Тема 6.</i> Галузева структура економіки	6	2	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-
<i>Тема 7.</i> Територіальна структура господарства	6	2	2	-	-	2	-	-	-	-	-	-
<i>Тема 8.</i> Економічне і соціально-економічне районування	6	2	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-
<i>Тема 9.</i> Наукові методи дослідження розвитку і розміщення продуктивних сил.	8	2	2	-	-	4	-	-	-	-	-	-
<i>Разом – зм. модуль 1</i>	54	18	8	-	-	28	-	-	-	-	-	-

Завершення структура навчальної дисципліни

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 2. «Прикладні аспекти розміщення продуктивних сил»												
<i>Тема 10.</i> Паливно-енергетичний, будівельний та хіміко-лісовий комплекси	8	2	2	–	–	4	–	–	–	–	–	–
<i>Тема 11.</i> Металургійний та машинобудівний комплекси	4	2	–	–	–	2	–	–	–	–	–	–
<i>Тема 12.</i> Агропромисловий та продовольчий комплекси	6	2	2	–	–	2	–	–	–	–	–	–
<i>Тема 13.</i> Транспортний комплекс та зв'язок. Соціальний комплекс	6	2	–	–	–	4	–	–	–	–	–	–
<i>Тема 14.</i> Сутність регіональної економіки, її структура та особливості формування	6	2	2	–	–	2	–	–	–	–	–	–
<i>Тема 15.</i> Економіка Карпатського економічного району: особливості розвитку і розміщення продуктивних сил	6	2	–	–	–	4	–	–	–	–	–	–
<i>Тема 16.</i> Регіональна економічна політика в Україні і управління регіональним розвитком	6	2	2	–	–	2	–	–	–	–	–	–
<i>Тема 17.</i> Зовнішньоекономічні зв'язки та їх роль у розвитку продуктивних сил України та її регіонів	6	2	–	–	–	4	–	–	–	–	–	–
<i>Тема 18.</i> Державне регулювання і прогнозування розвитку економіки України	6	2	2	–	–	2	–	–	–	–	–	–
<i>Разом – зм. модуль 2</i>	54	18	10	–	–	26	–	–	–	–	–	–
Усього годин	108	36	18	–	–	54	–	–	–	–	–	–

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

1. Оцінювання відповідей студентів на семінарських заняттях у формі підготовки доповідей за темою заняття, доповнень до доповідей, участі в обговоренні, презентації самостійної роботи – оцінюється максимально 2 бали.

2. Поточна перевірка виконання практичних робіт студентів (максимальна оцінка – 2 бали для студентів денної форми навчання).

3. Виконання індивідуального навчально-дослідного завдання (ІНДЗ) студентів за узгодженою темою (максимальна оцінка – 12 балів).

4. Письмове опитування студентів за змістовними модулями (максимальна оцінка – 10 балів для студентів стаціонарної форми навчання).

5. Підсумкове письмове опитування з дисципліни на іспиті максимально оцінюється у 50 балів.

Розподіл балів, що присвоюються студентам

Форма навчання	Поточне тестування та самостійна робота				ІНДЗ	Іспит	Сума
	Змістовий модуль №1		Змістовий модуль № 2				
	T1-T8	Модуль 1	T9-T18	Модуль 2			
денна	1x8 (1бали за тему)	10	1x10 (1 бали за тему)	10	12	50	100

Шкала оцінювання: вузу, національна та ECTS за результатами прослуховування навчального курсу

Оцінка ECTS	Оцінка в балах	За національною шкалою
		Іспит
A	90 – 100	відмінно
B	81-89	дуже добре
C	71-80	добре
D	61-70	достатньо
E	51-60	задовільно
F	0–50	не задовільно

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1.

Теоретичні та методичні основи розміщення продуктивних сил

Тема 1. ПРЕДМЕТ, МЕТОДИ, ЗАВДАННЯ І СТРУКТУРА КУРСУ «РОЗМІЩЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ»

Зміст понять «продуктивні сили», «розміщення продуктивних сил», «територіальна організація продуктивних сил», «економіка», «регіональна економіка». Предмет та об'єкт курсу. Мета курсу. Взаємозв'язок курсу з економічною і соціальною географією, демографією, соціологією, екологією, економічною історією, районним плануванням і містобудівництвом та іншими науками, які вивчають його в різних аспектах. Методологічні аспекти курсу. Завдання курсу в сучасних умовах. Структура курсу.

Література: [1, 2, 3, 6]¹.

Тема 2. ЗАКОНИ І ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗМІЩЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ ТА ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Поняття закону. Три основні групи законів (всезагальні чи універсальні; великі чи загальні для великих груп явищ; специфічні чи часткові). Три типи законів (які діють незалежно від волі людей; які створені людьми; взаємовідносин між людьми). Економічні закони: соціально-економічної збалансованості, товаровиробництва, товарообміну, відповідності виробничих відносин рівня розвитку продуктивних сил, відтворення, економії часу, вартості, попиту і пропонування, грошового обігу, нагромадження та ін.

Поняття закономірності. Основні закономірності розміщення продуктивних сил: соціальна спрямованість, усталеність розвитку, планомірність і керованість, національна безпека, комплексність, конкурентоспроможність, ефективність господарства, глобалізації і регіоналізації.

Сутність законів: територіального поділу праці і закономірності

¹ Тут і на далі у розділі «Програма навчальної дисципліни» номер джерела подається із розділу «Рекомендована література», підрозділ - «Базова».

спеціалізації регіонів у внутрішньодержавному та спеціалізації країн у міжнародному поділі праці та територіальній інтеграції праці і закономірності комплексного розвитку держави і регіонів.

Література: [1, 2, 6, 8].

Тема 3. ПРИНЦИПИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ І РОЗМІЩЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ

Поняття про принципи розміщення продуктивних сил та економічної регіоналізації. Пріоритетні принципи: регіонального розміщення виробництва (наближення до споживача), комплексного розміщення, збалансованості і пропорційності, внутрішньодержавного та міжнародного поділу праці, обмеженого централізму, вирівнювання рівнів економічного розвитку регіонів, забезпечення екологічної рівноваги.

Поняття про чинники («фактори»). Основоположники вчення про чинники Й. Тюнер та А. Вебер. Дві групи класифікації чинників: традиційні та за пріоритетністю значення їхньої дії.

Традиційна класифікація чинників: географічне положення (багатоаспектне), природно-ресурсний потенціал, включаючи сировинні (мінеральні, водні, земельні, лісові), історичні, соціально-демографічні, працересурсні, соціально-економічні, екологічні, техніко-економічні, інфраструктурні (транспортні). Важливість інших чинників: споживчого, людських цінностей, науково-технічного прогресу, часового, інноваційних.

Пріоритетність розвитку соціальної сфери та сфери послуг.

Література: [1, 3, 5, 6].

Тема 4. ТЕОРІЇ ТА КОНЦЕПЦІЇ РОЗМІЩЕННЯ ВИРОБНИЦТВА І ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Джерела теорії розміщення і територіальної економіки. Розміщення сільськогосподарського виробництва за Й. Тюнером (1826р. праця «Ізольована держава»: основні положення – у центрі є ринок (поселення), виробництво сільськогосподарської продукції навколо у шести поясах спеціалізації). Визначення А. Вебером у теорії розташування промисловості трьох чинників (орієнтацій за А. Вебером – транспортної, трудової, агломераційної з мінімальними витратами і капіталовкладеннями. Заслуги В. Крісталлера і А. Льюша у відкритті законів просторового розташування населених пунктів – ієрар-

хії поселень: центральне поселення, містечка, села; особливостей географії невиробничої сфери (рівнів обслуговування населення). Обґрунтування теорії «полосів росту» та «центрів розвитку»; ознаки класифікацій галузей за Ф. Перру. Концепція гравітаційної моделі за Д. Рейлі, Г. Ціпфом і К. Стюартом. Основні положення моделі – демографічна сила, демографічна енергія, демографічний потенціал.

Г. Рітчль, А. Льош, У. Айзард та ін. концепція «господарського кола», географічного розміщення господарства не тільки окремих галузей промисловості, а їх сукупностей – комплексів. Зародження теорії територіально-виробничого комплексу.

Література: [1, 2, 4, 7, 8].

Тема 5. ПРИРОДНИЙ, ПРАЦЕРЕСУРСНИЙ, ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

Поняття про ресурси. Природні ресурси та їх класифікація. Ресурси виробничої сфери. Поєднання природних ресурсів. Ресурси сфери послуг. Науково-інформаційні ресурси. Комбінована класифікація природних ресурсів (за О. Шаблієм). Економічна оцінка природних (сировинних) ресурсів. Ступінь розвіданості та запаси ресурсів. Коротка характеристика мінерально-сировинних ресурсів України та її регіонів (паливних, рудних, нерудних, біологічних, земельних, водних, рекреаційних та ін.) Суть та принципи використання природних ресурсів, ресурсозбереження, вторинні ресурси. Екологічні проблеми. Охорона довкілля.

Роль населення у розвитку та територіальній організації господарства. Демографічна ситуація в Україні. Показники динаміки природного приросту населення. Форми геопросторової організації розселення, сільське і міське розселення, урбанізація, міські агломерації. Міграція населення та її види. Статевो-вікова і сімейна структура населення. Соціальна структура населення та працересурсний потенціал. Кількісні параметри та якісні ознаки праце-ресурсного потенціалу регіонів. Форми зайнятості населення. Формування регіональних ринків праці, їх регулювання. Трансформація зайнятості в умовах ринкових відносин. Безробіття та заходи по його ліквідації.

Література: [1, 2, 4, 5, 8].

Тема 6. ГАЛУЗЕВА СТРУКТУРА ЕКОНОМІКИ

Господарство країни – велика й складна економічна, соціальна і екологічна система, сукупність усіх видів економічної діяльності. Сутність поняття «структура економіки». Галузева структура господарства та її регіональні особливості, галузеве управління. Поняття галузі. Співвідношення понять: галузь, виробництво, підприємство, промисловий комплекс. Поділ галузей на три сфери: матеріального виробництва і сфери нематеріального виробництва, невиробнича сфера. Галузева систематика за загальним класифікатором, що діяв до 1997 р. ієрархічна та багаторівнева галузева структура господарства. Складові укрупнених (комплексних) галузей, підгалузі та види виробництва. Поділ галузей за основами технології виробництва. Поділ господарства на два підрозділи (групи): група А, група Б. Поділ галузей на добувні, обробні, комплексні. Класифікація галузей за економічним призначенням продукції, споживчим призначенням, секторальний підхід. Матеріальне виробництво та сфера послуг. Перехід на світову класифікацію видів економічної діяльності (КВЕД). КВЕД – складова державної системи класифікації і кодування техніко-економічної та соціальної інформації. Поділ галузей і виробництв за КВЕДом на секції, підсекції, розділи, групи, класи та підкласи.

Галузі спеціалізації, допоміжні та обслуговуючі. Динамічні характеристики галузей: динамічна, лідерна, профілююча, пропульсивна, комплексуюча галузі.

Поняття про інфраструктуру. Виробнича, інженерна, соціальна, транспортна, екологічна інфраструктури.

Типи структури господарства (аграрний, аграрно-індустріальний, індустріально-аграрний, індустріальний). Стани типів структури господарства (індустріальний, постіндустріальний, інформаційний). Реструктуризація економіки в ринкових умовах. Формування міжгалузевих комплексів. Посилення процесів інтеграції та підвищення ролі регіонів. Динаміка і ефективність структурної трансформації економіки.

Література: [2, 3, 4, 6, 7].

Тема 7. ТЕРИТОРІАЛЬНА СТРУКТУРА ГОСПОДАРСТВА

Сутність поняття «територіальна структура економіки». Територіальна структура – головна стержнева категорія науки «Розмі-

щення продуктивних сил і регіональна економіка». Співвідношення термінів «територіальна структура господарства» і «територіальна організація господарства». Територіальні структурні ланки – форми розміщення продуктивних сил: економічна зона, економічний район, економічний підрайон, обласний район, економічний округ, економічний вузол, економічний центр і пункт.

Типологія територіальних економіко-географічних утворень за конфігурацією опорного каркаса: радіально-кільцевий (моноцентричний), решітчасто-прямокутний (регулярний), утворення з потужною внутрішньою транспортною віссю, приморський тип, басейновий (поліцентричний). Поняття про територіальні таксони. Найбільш поширені таксони: ареал, зона, район, регіон.

Характеристика територіально-структурних процесів (диференціювання, нівелювання, концентрування і деконцентрування, стягування і дифузія, агломерування і деагломерування, поляризація і вирівнювання).

Поняття про просторові пропорції і диспропорції.

Література: [1, 2, 3, 5, 6, 7].

Тема 8. ЕКОНОМІЧНЕ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ

Територіальний поділ та інтеграція праці – основа формування економічних районів. Сутність економічного і соціально-економічного району. Об'єктивний характер формування району.

Економічне і соціально-економічне районування як науковий метод територіальної організації господарства. Економічний район як територіальна підсистема національного комплексу першого рангу із спеціалізацією загальнодержавного значення.

Основні районоутворюючі чинники. Принципи і критерії виділення економічних районів. Ієрархія економічних районів, їх основні типи. Макро-, мезо- і мікрорайони. Генеральне економічне районування. Практичне значення економічного районування.

Мережа економічних районів України. Схеми економічного районування (регіоналізації) України різними авторами: М. Драгоманов, С. Рудницький, К. Воблий, О. Діброва, Л. Руденко, В. Поповкін, Ф. Заставний; соціально-економічного районування: О. Шаблій, М. Долішній, Л. Шевчук, М. Паламарчук.

Таксономія економічних районів: головні (великі) економічні райони, економічні підрайони, обласні економічні райони, низові економічні райони, економічні вузли.

Рівень розвитку економічного району.

Література: [1, 2, 5, 6, 7, 8].

Тема 9. НАУКОВІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ І РОЗМІЩЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ

Поняття про метод і методуку. Застосування науково обґрунтованих методів. Метод дослідження – це спосіб (засіб) пізнання причинно-наслідкових зв'язків створення господарських об'єктів, розміщення їх по території. Методика дослідження – сукупність методів, прийомів і підходів теоретично чи практичного пізнання причинно-наслідкових зв'язків комплексного, галузевого й ефективного аспектів розвитку території. Методологія дослідження – система теорій, методів, підходів, показників і прийомів вивчення причинно-наслідкових зв'язків, розміщення і розвитку господарських об'єктів, поселень, та інфраструктури частини території країни. Прийоми дослідження: індукції, дедукції, аналізу, синтезу, аналогії, експерименту, спостереження, порівняння.

Традиційні методи: літературний, описовий, статистичний.

Новаційні методи: моделювання, факторна оцінка, кластерна оцінка, комп'ютерна технологія.

Специфічні методи: картографування, економічне районування, порівняльний метод, статистичні методи, метод енерговиробничих циклів, балансовий метод, математико-статистичний, математичного моделювання, математичного програмування, системного аналізу, нормативний. Метод штучних нейронних мереж (комп'ютерних технологій).

Трансформація методів дослідження.

Література: [1, 3, 4, 6, 7].

Змістовий модуль 2.

Прикладні аспекти розміщення продуктивних сил

Тема 10. ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНИЙ, БУДІВЕЛЬНИЙ ТА ХІМІКО-ЛІСОВИЙ КОМПЛЕКСИ

Роль паливно-енергетичного комплексу в господарстві та його

структура. Галузі комплексу та їх вплив на розвиток і територіальну організацію. Паливний баланс та його структура на сучасному етапі. Основні статі прибуткової та витратної частини. Розміщення галузей паливної промисловості: вугільної, нафтової, газової. Особливості розміщення та економічна характеристика вугільних басейнів, нафтогазовидобувних провінцій (регіонів). Забезпеченість вугіллям, власною нафтою і газом економічних районів. Основні вантажопотоки вугілля, напрями транспортування нафти, газу. Проблеми і перспективи розвитку галузей паливної промисловості, нафтопереробки. Системи газо- і нафтопроводів. Екологізація галузей.

Електроенергетика. Джерела енергії і палива. Освоєння нетрадиційних джерел енергії. Типи електростанцій: теплові, атомні і гідрравлічні, в т.ч. гідроакумуляційні. Принципові схеми роботи різних типів електростанцій, в т.ч. атомних реакторів. Техніко-економічні особливості роботи електростанцій. Енергетичні системи. Екологічні проблеми та перспективи розвитку електроенергетики.

Будівельний комплекс та його структура. Сировини база. Промисловість будівельних матеріалів; видобувна; змішані підгалузі (цементна, будівельної кераміки, скла та ін.). Характеристика мінеральних та штучних будівельних матеріалів. Капітальне будівництво. Будівлі і споруди. Монтажні, облицювальні та малярні роботи. Проблеми будівництва.

Хімічна промисловість. Галузева структура, економічна оцінка сировинної бази. Основна хімія. Хімія органічного синтезу. Коксохімічне виробництво. Комплексне використання і переробка сировини. Хімічні комбінати. Спеціалізація та концентрація виробництва. Екологічні проблеми розвитку хімічного комплексу.

Лісовиробничий комплекс. Лісові ресурси та їх оцінка. Лісове господарство. Лісозаготівельна промисловість. Лісопильне виробництво. Дерево обробна промисловість, меблева, целюлозно-паперова, лісохімічна. Проблеми та перспективи розвитку лісопромислового комплексу. Напрями екологізації виробництва.

Література: [1, 2, 4, 5, 8].

Тема 11. МЕТАЛУРГІЙНИЙ ТА МАШИНОБУДІВНИЙ КОМПЛЕКСИ

Металургійний комплекс, його сутність та значення. Економічна оцінка сировинної і паливної баз чорної металургії. Способи виплавлення чавуну і сталі. Металургійні комбінати.

Чорна металургія повного і неповного циклу. Порошкова металургія.

Кольорова металургія, її сировина база. Принципи й особливості розміщення підприємств кольорової металургії.

Основні центри металургії. Експортний потенціал металургії. Основні проблеми та перспективи розвитку металургійного комплексу.

Машинобудівний комплекс та його складові: метало обробка, власне машинобудування, мала металургія. Галузева структура машинобудування: важке, середнє машинобудування, виробництво точних машин, механізми приладів та інструменту, випуск металевих виробів і заготовок, ремонт машин і устаткування. Взаємозв'язок машинобудування з іншими галузями. Структурні та територіальні особливості машинобудування, спеціалізація у розрізі регіонів. Найважливіші машинобудівні центри і вузли. Основні напрямки розв'язку і територіальної організації галузей машинобудування. Реструктуризація провідних підприємств військово-промислового комплексу, шляхи використання їх потенціалу екологічні проблеми машинобудівного комплексу.

Література: [1, 2, 4, 5, 8].

Тема 12. АГРОПРОМИСЛОВИЙ ТА ПРОДОВОЛЬЧИЙ КОМПЛЕКСИ

Значення агропромислового комплексу (АПК) та продовольчого комплексу (ПК) в економіці країни. Основні структурні ланки АПК: сільське господарство (сировинна ланка), переробка сільськогосподарської сировини (переробна ланка), збут і реалізація продукції, матеріально-технічне забезпечення ПК засобами виробництва.

Галузева структура сільського господарства та особливості його розміщення. Земельний фонд України. Оцінка сільськогосподарських угідь у природних зонах. Структура посівних площ. Основні регіони культивування зернових технічних та овочевих культур, картоплі, фруктів і винограду.

Регіони розвитку тваринництва. Галузева структура. Кормова база. Особливості розміщення. Зональні агропромислові комплекси. Створення спеціальних приміських ПК рослинницького та тваринницьких напрямків. Галузеві та багатогалузеві ПК. Проблеми розвитку і розміщення АПК у зв'язку з процесами роз-

державлення і приватизації в аграрному секторі економіки. Форми організації ПК: комбінати, приватні фірми, об'єднання, кооперативи, сімейні та фермерські господарства.

Харчова промисловість як основна переробна ланка АПК. Розміщення галузі харчової промисловості. Технічне переозброєння виробництва, обсяги виробництва продукції. Рівень забезпечення України продовольства власного виробництва. Основні проблеми і перспективи розвитку та розміщення галузей АПК та ПК. Екологізація галузей.

Комплекс галузей виробництва не продовольчих товарів народного споживання (легка промисловість); сучасний стан та особливості розміщення.

Література: [1, 2, 4, 5, 8].

Тема 13. ТРАНСПОРТНИЙ КОМПЛЕКС ТА ЗВ'ЯЗОК. СОЦІАЛЬНИЙ КОМПЛЕКС

Роль транспорту в народному господарстві та його структура, вплив на розміщення продуктивних сил та формування раціональних господарських зв'язків. Транспортні системи. Характеристика розвитку та розміщення окремих видів транспорту (залізничного, автомобільного, повітряного, трубопровідного, морського, річкового), їх взаємодія. Особливості функціонування різних видів транспорту. Структура вантажообороту та пасажирообороту. Порівняльна оцінка транспортних витрат на перевезення вантажів окремими видами транспорту. Аналіз транспортного балансу району стосовно ввозу та вивозу продукції. Основні напрямки магістральних перевезень. Система магістральних трубопроводів, основні авіалінії внутрішньодержавного і міжнародного значення. Регіоналізація транспортно-економічних зв'язків. Екологізація галузей комплексу.

Зв'язок. Структура національної системи зв'язку: електричний, телеграфний, телефонний, поштовий, інтернет-зв'язок та інші мережі зв'язку. Невпинний ріст нових видів зв'язку. Основні компанії на ринку зв'язку. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку і розміщення.

Соціальний комплекс та його структура. Роль комплексу в суспільному виробництві. Соціально-культурний комплекс: освіта, культура, мистецтво, наука і наукове обслуговування, охорона здоров'я, фізична культура і спорт, соціальне забезпечення.

Матеріально-побутовий комплекс: роздрібна торгівля, ресторанне господарство, житлово-комунальне господарство, побутове обслуговування населення. Основні елементи територіальної структури соціального комплексу (інфраструктури). Сучасний стан, особливості, проблеми і перспективи розвитку соціального комплексу.

Література: [4, 5, 8].

Тема 14. СУТНІСТЬ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ, ЇЇ СТРУКТУРА ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ

Методологічні основи регіональної економіки. Сутність регіональної економіки. Місце регіональної економіки в системі суспільних дисциплін. Передумови регіонального економічного розвитку: продно-ресурсний потенціал, працересурсний потенціал, виробничий потенціал, рівень розвитку інфраструктури: соціальної, інженерно-виробничої, транспортної та ін.

Економіка регіону – ланка єдиного господарського комплексу. Внутрішня структура економіки регіону, механізми управління і функціонування.

Економіка регіону – складна система взаємодій регіональних, субрегіональних і міжрегіональних елементів. Складові економіки регіону: загальнонаціональне законодавство, єдина грошово-кредитна система, загальнонаціональна виробнича система (енергетика, транспорт, зв'язок та ін.), ринкова інфраструктура, національні ринки товарів, послуг, праці, капіталів. Диференціація регіонів за рівнем розвитку продуктивних сил.

Соціально-економічні та екологічні проблеми регіонів і шляхи їх вирішення.

Література: [1, 2, 4, 5, 7, 8].

Тема 15. ЕКОНОМІКА КАРПАТСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО РАЙОНУ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ І РОЗМІЩЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ

Місце і роль Карпатського економічного району в економіці країни. Загальні відомості: адміністративно-територіальний склад, площа, положення (розташування), природні умови, розселення населення, спеціалізація господарства, зовнішньоекономічна діяльність.

Характеристика природно-ресурсного, працересурсного та виробничого потенціалів. Особливості науково-технічного потенціалу.

Галузева і територіальна структури господарства. Основні фонди, капітальні вкладення. Промисловість: паливно-енергетичний, машинобудівний, хімічний, лісовий, будівельний, агропромисловий, транспортний, рекреаційний, соціальний комплекси. Зовнішньоекономічна діяльність. Експорт й імпорт товарів і послуг.

Найактуальніші проблеми та перспективи розвитку і розміщення продуктивних сил району (економічні, соціальні, демографічні, екологічні).

Література: [1, 2, 4, 5, 8].

Тема 16. РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ ТА УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ

Сутність, мета і завдання регіональної політики та державної регіональної економічної політики. Об'єкти і суб'єкти державної регіональної політики. Поточні і стратегічні цілі державної регіональної економічної політики. Наукове обґрунтування регіонального розміщення продуктивних сил. Сутність механізму реалізації державної регіональної економічної політики. Нормативно-правова база реалізації регіональної економічної політики. Бюджетно-фінансові важелі реалізації регіональної економічної політики.

Спеціальні (вільні) економічні зони як засіб реалізації регіональної економічної політики.

Міжрегіональне і прикордонне співробітництво як інструмент реалізації регіональної економічної політики. Регіональні засади управління державним та комунальним секторами економіки. Першочергові поточні завдання державної регіональної економічної політики. Етапи реалізації регіональної політики. Ефективність регіональної політики.

Література: [1, 5, 8].

Тема 17. ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ ТА ЇХ РОЛЬ У РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

Поняття про міжнародні (зовнішні) зв'язки. Структура міжнародних зв'язків: політичні, наукові, культурні, туристичні, еконо-

мічні, екологічні. Сутність і значення міжнародного поділу праці у формуванні зовнішньоекономічних зв'язків. Основні форми економічного співробітництва країн світу. Обсяги і напрями іноземного інвестування економіки України.

Економічні зв'язки України з різними типами країн, з країнами-сусідами. Зовнішня торгівля, структура, тенденції розвитку. Зовнішньоекономічний баланс України. Територіальна і товарна структура експорту та імпорту. Встановлення прямих зв'язків підприємств з промисловими й комерційними фірмами зарубіжних країн. Створення спільних підприємств і міжнародних об'єднань за участю українських та іноземних організацій, фірм. Створення вільних економічних зон. Удосконалення зв'язків співробітництва в умовах ринкових відносин.

Експортний потенціал України, його структура і регіональні особливості.

Проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків.

Література: [1, 2, 3, 4, 5, 6, 8].

Тема 18. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ І ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Посилення ролі держави у розвитку і розміщенні продуктивних сил. Підвищення ролі територій у розвитку і розміщенні продуктивних сил. Гармонійне поєднання державного управління і місцевого самоврядування. Сучасна концепція розміщення продуктивних сил і розвитку економіки регіонів. Форми стимулювання розвитку регіональної економіки.

Поняття про районне планування і містобудівництво. Склад та ієрархія системи науково-проектних робіт. Генеральні чи регіональні схеми розвитку і розміщення продуктивних сил; розселення України; використання земельних ресурсів; регіональні схеми і проекти районних планувань (програма розвитку області, адміністративного району); проекти розвитку окремих населених пунктів.

Схеми-прогнози та державні програми розвитку і розміщення продуктивних сил економічних районів на тривалу перспективу.

Склад і вигляд проектної документації районного планування та містобудівництва (пояснювальні записки, графічні матеріали, макети).

Література: [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8].

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Заблоцький Б. Ф. Регіональна економіка : [навч. посібник] / Б. Ф. Заблоцький. – Львів : Новий Світ-2000, 2007. – 548 с.
2. Качан Є. П. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : [навч. посібник] / Є. П. Качан, Т. С. Царик, Д. В. Ткач. – К. : Юридична книга, 2005. – 704 с.
3. Ковалевський В. В. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : [підручник] / В. В. Ковалевський, О. Л. Михайлюк, В. Ф. Семенов. – 8-е вид. – К. : Знання, 2006. – 350 с.
4. Коротун І. М. Розміщення продуктивних сил України : [навч. посібник] / І. М. Коротун, Л. К. Коротун, С. І. Коротун. – Рівне : [б. в.], 1997. – 414 с.
5. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : [підручник] / [за ред. проф. С. І. Дорогунцова]. – 3-є вид. – К. : КНЕУ, 2008. – 992 с.
6. Стадницький Ю. І. Розміщення продуктивних сил (теоретичні основи) : [навч. посібник] / Ю. І. Стадницький, А. Г. Загородній. – К. : Знання, 2008. – 351 с.
7. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : [підручник] / О. І. Шаблій. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 444 с.
8. Шевчук Л. Т. Розміщення продуктивних сил : [навч. посібник] / Л. Т. Шевчук. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 150 с.

Допоміжна

1. Авраменко О. В. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : [конспект лекцій] / О. В. Авраменко, А. В. Кудлай, О. О. Петряєв. – Х. : ХНЕУ, 2005. – 112 с.
2. Антоніц В. І. Розміщення продуктивних сил : [навч. посібник] / В. І. Антоніц, В. А. Ковальчук, В. Д. Кононенко. – Кривий Ріг : Мінерал, 2005. – 194 с.
3. Арапова В. І. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : [навч. посібник] / В. І. Арапова, О. М. Кузьміна, Л. Б. Рябіна. – Вінниця : Тезис, 2005. – 160 с.
4. Барнз В. Нові регіональні економіки / В. Барнз, Л. Ледебур [пер. з англ. А. Пехник]. – Львів : Літопис, 2003. – 196 с.
5. Білецький М. І., Котик Л. І. Географія соціальних негараздів: становлення та розвиток науки в Україні / М. І. Білецький, Л. І. Котик // Регіон – 2010 : стратегія оптимального розвитку. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. – С. 18–22.

6. Білецький М. І., Котик Л. І. Значення курсу «Розміщення продуктивних сил» у системі підготовки географів у вищій школі / М. І. Білецький, Л. І. Котик. – Регіон–2012: стратегія оптимального розвитку. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – С. 69–73

7. Білецький М. І., Котик Л. І. Навчальна програма та практичні і тестові завдання з курсу “Техніко-економічні основи виробництва” для студентів географічного факультету / М. І. Білецький, Л. І. Котик. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2009. – 88 с.

8. Білецький М. І., Котик Л. І. Навчальна програма, семінарські, практичні, самостійні та тестові завдання з курсу “Територіально-виробничі комплекси” для студентів географічного факультету. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2009. – 70 с.

9. Бінгем Р. Фінансування економічного розвитку / Р. Бінгем, Е. Гилл, С. Вайт. [пер. з англ. Г. Пехник, В. Дегтярьова]. – Львів : Літопис, 2003. – 416 с.

10. Блейклі Е. Дж. Планування місцевого економічного розвитку. Теорія і практика / Е. Дж. Блейклі [пер. з англ. А. Кам’янець]. – 2-е вид. – Львів : Літопис, 2002. – 416 с.

11. Бордун О. Ю. Оптимізація транспортно-туристичної сфери регіону (на прикладі Львівської області) / О. Ю. Бордун, Л. І. Котик. – Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 4. Географія і сучасність. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 14 (26). – С. 140–146.

12. Бордун О. Ю., Котик Л. І. Трансформація прикордонної транспортної інфраструктури в контексті розвитку туризму з країнами сусідами західноукраїнського регіону / О. Ю. Бордун, Л. І. Котик / Географія та туризм : [наук. збірник] / [Ред. кол. : Я. Б. Олійник (відп. ред) та ін.] – К. : Альтерпрес, 2011. – С. 193–200.

13. Бордун О. Ю., Котик Л. І. Трансформація транспортно-туристичного комплексу Львівської області у контексті євроінтеграції / О. Ю. Бордун, Л. І. Котик / Вісник Львівського інституту економіки і туризму. – Львів : ЛІЕТ, 2012. – № 7. – С. 267–270.

14. Бутирська І. В. Інфраструктурне забезпечення регіонального розвитку: проблеми та шляхи їх вирішення : [монографія] / І. В. Бутирська. – Чернівці: Книги-XXI, 2006. – 238 с.

15. Влах М. Р. Географія населення : [словник-довідник] / М. Р. Влах. – Львів : Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 241 с.

16. Влах М. Р., Котик Л. І. Суспільно-географічні засади реформування адміністративно-територіального устрою (на прикладі Жовківського району Львівської області) / Влах М.Р., Котик Л.І. / Географія і сучасність. Зб. наук. праць Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова. – К.: Вид. Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова, 2009. – Вип. 22. – С. 125–134.

17. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє : [доп. Римському клубові] / Б. Гаврилишин [упорядн. В. Рубцов]. – 3-тє вид., доп. – К. : ПУЛЬСАРИ, 2009. – 248 с.
18. Дмитренко М. А. Суспільні трансформації та політичні аспекти загроз національній безпеці України : [монографія] / М. А. Дмитренко. – К. : Знання України, 2006. – 348 с.
19. Долішній М. І. Регіональна економіка на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети / М. І. Долішній. – К. : Наук. думка, 2006. – 511 с.
20. Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект) : [наук. монографія] / С. А. Єрохін. – К. : Світ знань, 2002. – 528 с.
21. Жовтанецький О. Цікава економіка : [навч. посібник] / О. Жовтанецький, Н. Чуба. – 2-е вид. – Львів : Априорі, 2010. – 408 с.
22. Жук М. В. Розміщення продуктивних сил і економіка регіонів України : [підручник] / М. В. Жук, В. П. Круль. – К. : Кондор, 2004. – 296 с.
23. Заставний Ф. Д. Економічні райони України. Реалії та перспективи / Ф. Д. Заставний. – Львів : Априорі, 2010. – 222 с.
24. Захарченко В. І. Трансформаційні процеси у промислових територіальних системах України : [монографія] / В. І. Захарченко. – Вінниця : Гіпаніс, 2004. – 547 с.
25. Інноваційна стратегія українських реформ / А. С. Гальчинський [та ін.]. – К. : Знання України, 2002. – 336 с.
26. Ішук С. І. Розміщення продуктивних сил (теорія, методи, практика) / С. І. Ішук. – 6-е вид. – К. : Європейський ун-тет, 2004. – 216 с.
27. Книш М. М., Котик Л. І. Політико-географічна глобалістика : навч.-метод. посібник для самост. роботи студентів / М. М. Книш, Л. І. Котик. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – 138 с.
28. Коваль Я. В. Регіональна економіка : [навч. посібник] / Я. В. Коваль, І. Я. Антоненко. – К. : Професіонал, 2005. – 272 с.
29. Ковальчук В. М. Структурна перебудова національної економіки в контексті інноваційного розвитку : [монографія] / В. М. Ковальчук. – К. : Астон, 2005. – 240 с.
30. Козак Т. М. Європейська інтеграція та проблеми регіонів : [навч. посібник] / Т. М. Козак. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 236 с.
31. Комплексний атлас України. – К. : Картографія, 2005. – 96 с.
32. Котик Л. Трансформація авіаційного транспорту м. Львова // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Географія. – № 1. – 2004. – С. 71–79.
33. Котик Л. І. Підходи до типізації трансформації господарського комплексу регіону / Л. І. Котик // Регіон-2011: стратегія оптимального. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. – С. 146-148.
34. Котик Л. І. Суспільно-географічні аспекти дослідження

економічного потенціалу регіону: на прикладі Львівської області / Котик Л. І. / Регіон–2009: стратегія оптимального розвитку. – Харків: РВВ Харків нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна, 2009. – 473 с. – С. 291–294.

35. Котик Л. І. Суспільно-географічні аспекти розвитку малого підприємництва Львівщини в контексті економічної безпеки / Л. І. Котик // Регіон – 2010 : стратегія оптимального розвитку. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. – С. 145–148.

36. Котик Л. І., Мамчур О. І., Пелех М. Г. Використання потенціалу Шацького національного природного парку для задоволення рекреаційно-туристичних потреб мешканців Львівської області / Л. І. Котик, О. І. Мамчур, М. Г. Пелех // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – № 9. – 2011. – С. 143–149.

37. Котик Л. І., Мамчур О. І., Пелех М. Г. Шацький національний природний парк: сильні та слабкі сторони розвитку рекреаційно-туристичної сфери / Л. І. Котик, О. І. Мамчур, М. Г. Пелех // Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах : [матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 14–15 жовтня 2010 р.)] / за ред. В. Й. Лажніка і С. В. Федонюка. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – С. 492–495.

38. Котик Л. І. Приватизація і соціально-економічний розвиток населених пунктів регіону // Географія і сучасність. Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. К.: Вид. Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2002. Випуск IV. – С. 212–218.

39. Купалова Г. І. Розвиток та розміщення продуктивних сил регіону: соціально-економічні аспекти / Г. І. Купалова, А. Б. Калиновський. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. – 228 с.

40. Курочкін Г. Ф. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : [навч. посібник] / Г. Ф. Курочкін. – К. : [б. в.], 2004. – 272 с.

41. Маниліч М. І. Особливості регіонального економічного механізму на сучасному етапі : [монографія] / М. І. Маниліч, В. К. Євдокименко. – Чернівці : Букрек, 2005. – 384 с.

42. Мельник Л. Географічна складова дослідження приватизаційних процесів (на матеріалах Львівської області) // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Географія. № 2. – 2002. – С. 162–167.

43. Мельник Л. Суть поняття приватизації з позицій глобалізації науки // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2001. – Вип. 6. – С. 171–175.

44. Міграційні явища та процеси: поняття, методи, факти : [довідник] / [наук. ред. У. Я. Садова]. – Львів : ІРД НАН України, 2009. – 228 с.

45. Мунтіян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтіян. – К. : КВІЦ, 1999. – 464 с.

46. Нижник В. М. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : [навч. посібник] / В. М. Нижник. – Хмельницький : ХДУ, 2003. – 328 с.
47. Папп В. В. Структурування економіки в регіональних суспільних системах: теорія, методологія, практика / В. В. Папп. – Львів : ІРД НАН України, 2007. – 71 с.
48. Пехник А. В. Іноземні інвестиції в економіку України : [навч. посібник] / А. В. Пехник. – К. : Знання, 2007. – 335 с.
49. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії / М. Д. Пістун. – К. : Вища школа, 1996. – 231 с.
50. Професор Валентин Садовський / [упор. проф. О. Шаблій]. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – 306 с.
51. Регіональна міграційна політика та механізми її реалізації / [НАН України, ІРД; наук. ред. У. Я. Садова]. – Львів : ІРД НАНУ, 2011. – 528 с.
52. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : [монографія] / [за ред. З. С. Варналія]. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.
53. Реформа для людини : [зб. матер. про шляхи реалізації адмін.-територ. реформи в Україні]. – К. : [б. в.], 2005. – 240 с.
54. Ровенчак І. І., Котик Л. І. Трансформація господарського комплексу Львівської області: суспільно-географічні аспекти впливу периферійності регіону / І. І. Ровенчак, Л. І. Котик // Наукові записки Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка. Серія Географія. – № 3 (Вип. 33). – 2012. – С. 48–53.
55. Ровенчак І. І., Котик Л. І. Периферійність Львівської області як фактор трансформації господарства регіону / І. І. Ровенчак, Л. І. Котик // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 1. – С. 45–48.
56. Ровенчак І. І., Котик Л. І. Міжнародні політичні, військові та економічні організації: навчально-методичний посібник / І. І. Ровенчак, Л. І. Котик. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – 142 с.
57. Розміщення продуктивних сил / С. І. Дорогунцов, Ю. І. Пітюренко, Я. Б. Олійник [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2000. – 364 с.
58. Романчиков В. І. Основи наукових досліджень : [навч. посібник] / В. І. Романчиков. – К. : Центр навч. літ-ри, 2007. – 254 с.
59. Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу України : [підручник у 3-х частинах] / В. П. Руденко. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 552 с.
60. Садова У. Я. Соціальна політика в Україні: регіональні дослідження і перспективи розвитку : [монографія] / У. Я. Садова. – Львів : ІРД НАН України, 2005. – 408 с.
61. Система сучасних технологій : [навч. посібник] / [за ред. А. П. Ткаченка]. – К. : Центр навч. літ-ри, 2004. – 352 с.

62. Сонько С. П. Ринок і регіоналістика : [навч. посібник] / С. П. Сонько, В. В. Кулішов, В. І. Мустафін. – К. : Ніка-Центр, 2002. – 380 с.
63. Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи / [за ред. проф. Б. М. Данилишина]. – Черкаси : Брама-Україна, 2006. – 760 с.
64. Соціально-економічна географія України : [навч. посібник] / [за ред. проф. О. І. Шаблія]. – Львів : Світ, 2000. – 678 с.
65. Соціально-економічні проблеми розвитку регіонів: методологія і практика / [за ред. проф. Б. М. Данилишина]. – Черкаси : ЧДТУ, 2006. – 315 с.
66. Сталий розвиток : [навч. посібник] / [за ред. Л. Ц. Масловська, А. П. Садовенко, В. І. Середа]. – К. : Компанія ВАІТЕ, 2009. – 240 с.
67. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика : [підручник] / Д. М. Стеченко. – К. : Вікар, 2006. – 400 с.
68. Стеченко Д. М. Інноваційні форми регіонального розвитку : [навч. посібник] / Д. М. Стеченко. – К. : Вища шк., 2002. – 254 с.
69. Схема-прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил Львівської області на період до 2015 року / [НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України]. – К. : РВПС України НАНУ, 2005. – 188 с.
70. Тарангул Л. А. Розміщення продуктивних сил : [навч. посібник] / Л. А. Тарангул, О. І. Горленко, Г. І. Євтушенко. – К. : [б. в.], 2000. – 264 с.
71. Товкан О. Е. Світовий і український досвід державного регулювання розміщення підприємств / О. Е. Товкан. – Львів : ЗУКЦ, 2005. – 76 с.
72. Топчів О. Г. Основи суспільної географії : [навч. посібник] / О. Г. Топчів. – Одеса : Астропринт, 2009. – 544 с.
73. Топчів О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методика / О. Г. Топчів. – Одеса : Астропринт, 2005. – 632 с.
74. Трансформаційна економіка : [навч. посібник] / [за ред. В. С. Савчука, Ю. К. Зайцева]. – К. : КНЕУ, 2006. – 612 с.
75. Трансформаційні процеси економіки України в регіональному вимірі : [монографія] / [за ред. І. М. Школи]. – Чернівці : Книги-XX, 2004. – 360 с.
76. Трансформація структури господарства України: регіональний аспект / [за ред. Г. В. Балабанова, В. П. Нагірної, О. М. Нижник]. – К. : Міленіум, 2003. – 404 с.
77. Україна. Промисловість та інвестиційна діяльність : [атлас]. – К. : Картографія, 2003. – 80 с.
78. Управління інноваційними процесами в регіонах : [монографія] / [за ред. проф. М. А. Козоріз, проф. Т. С. Смовженко]. – Львів : ЛБІ НБУ, 2006. – 263 с.
79. Філіпенко А. С. Економічний розвиток сучасної цивілізації : [навч. посібник] / А. С. Філіпенко. – 3-є вид. – К. : Знання Украї-ни, 2006. – 316 с.
80. Хвесик М. А. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : [навч. посібник] / М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, П. П. Пастушенко. – К. : Кондор, 2004. – 342 с.

81. Чернюк Л. Г. Економіка регіонів (областей) України : [навч. посібник] / Л. Г. Чернюк, Д. В. Калиновський. – К. : ЦУЛ, 2002. – 644 с.
82. Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О. І. Шаблій. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2001. – 744 с.
83. Шевчук Л. Т. Соціальна географія : [навч. посібник] / Л. Т. Шевчук. – К. : Знання, 2007. – 349 с.
84. Щеглюк С. Д. Формування нових видів економічної діяльності в умовах трансформації економіки : [монографія] / С. Д. Щеглюк. – Львів : ІРД НАН України, 2008. – 195 с.
85. Fellmann J. Human Geography : Landscapes of human activities / J. Fellmann, A. Getis, J. Getis. – 10-th ed. – Boston : McGraw Hill, 2009. – P. 546.
86. Timothy J. Fik. The Geography of Economic Development. Regional Changes, Global Challenges / J. Timothy Fik. – 2-th ed. – Boston, 2000. – P. 294.

Нормативні документи

1. Гірничий закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1127-14/ed20050707>
2. Державна програма приватизації на 2012–2014 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4335-17/ed20120113/paran7#n7>
3. Державна програма реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/423-2004-%D0%BF>
4. Державна програма розвитку промисловості на 2003–2011 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/ed_2004_02_11/an/5953/KP031174.html#5953
5. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%BF>
6. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту населення та інформаційного простору від негативного впливу» №4316-VI від 12 січня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4316-17>
7. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про інвестиційну діяльність» №4218-VI від 22 грудня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4218-17>
8. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» № 1602-III від 23 березня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>
9. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення

програм економічного і соціального розвитку України» №1602-III від 23 березня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1602-14/ed20110908>

10. Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року» №3268-VI від 21 квітня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3268-17>

11. Закон України «Про інвестиційну діяльність» №1560-XII від 18 вересня 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1560-12/ed20111222>

12. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» №3715-VI від 08 вересня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>

13. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» №3038-VI від 17 лютого 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3038-17>

14. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» №4618-VI від 22 березня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>

15. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» №2850-IV від 08 вересня 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2850-15/ed20110421>

16. Концепція Державної програми розвитку легкого промисловості на період до 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/673-2006-%D1%80>

17. Концепція державної регіональної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/341/2001>

18. Концепція Загальнодержавної програми сталого розвитку сільських територій до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.crimea-portal.gov.ua>

19. Концепція Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1029-2009-%D1%80>

20. Концепція проекту Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://search.ligazon.ua>.

21. Концепція розвитку вугільної промисловості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/236-2005-%D1%80>

22. Митний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>

23. Програма «Українське вугілля» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/show/1205-2001-%D0%BF/ed20050707>

24. Проект Закону України «Про місцеве самоврядування громади» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua>
25. Проект Закону України «Про місцеве самоврядування району» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua>
26. Проект Закону України «Про територіальний устрій України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua>
27. Стратегія демографічного розвитку в період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/879-2006-%D0%BF/ed20060624>.

Інформаційні ресурси

1. Гірничо-металургійний комплекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://who-is-who.com.ua/book/gmk2007.html>
2. Головне управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.stat.lviv.ua
3. Державний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності. ДК 009:2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kchp.com.ua/novoe/1.html>
4. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.stat.gov.ua
5. Індустріально-аграрний імідж України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://who-is-who.com.ua/book/inda-grim2007.html>
6. Лісове господарство та деревообробна промисловість України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://who-is-who.com.ua/book>
7. Машинобудування та металообробка України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://who-is-who.com.ua/book/meta12006.html>
8. Металургія, машинообробка, машинобудування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.who-is-who.com.ua>
9. Промисловість та підприємництво України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://who-is-who.com.ua/book/develop.html>
10. Стратегія розвитку Львівської області до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.loda.gov.ua/ua/priorities/strategy
11. Харчова та переробна промисловість України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://who-is-who.com.ua/book/foodprom.html>
12. Хімічна та нафтохімічна промисловість України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://who-is-who.com.ua/book/himprom.html>.

**СЕМІНАРСЬКІ Й ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ, ЗАВДАННЯ
ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ,
ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ,
ОПОРНІ СХЕМИ, ТЕСТИ**

Тема 1

ЗАКОНИ І ЗАКОНОМІРНОСТІ, ПРИНЦИПИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ І РОЗМІЩЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ

Мета: засвоєння студентами знань про закони і закономірності розвитку і розміщення продуктивних сил; ознайомлення з принципами і чинниками розміщення продуктивних сил; формування навичок критичного аналізу чинників розміщення продуктивних сил та отримання досвіду з використання здобутих теоретичних знань на практиці.

В результаті вивчення даної теми студентові необхідно:

- знати**
- сутність понять: закон, закономірність, принцип, чинник розміщення продуктивних сил;
 - сутність законів розміщення продуктивних сил: економії часу і праці, концентрації виробництва, суспільного поділу праці, територіального поділу праці, пропорційного розвитку виробництва;
 - сутність закономірностей розміщення продуктивних сил: соціальна спрямованість, сталий розвиток виробництва, планомірність і керованість, забезпечення достатньої національної безпеки країни, орієнтація на забезпечення високої конкурентоспроможності продукції, економічно ефективного розміщення, комплексного розвитку, територіальної концентрації, спеціалізації;
 - основні принципи розміщення продуктивних сил;
 - особливості впливу чинників на розвиток продуктивних сил;
- вміти**
- аналізувати вплив принципів і чинників на розвиток продуктивних сил;
 - обґрунтовувати доцільність місця розташування суб'єкта підприємницької діяльності у відповідності із дією законів, закономірностей, принципів і чинників розміщення продуктивних сил;
 - критично аналізувати законодавчі акти України та використовувати їх положення для обґрунтування тенденцій розвитку і розміщення продуктивних сил.

Головні терміни та поняття: продуктивні сили, суспільні продуктивні сили, природні продуктивні сили, всезагальні продуктивні сили, господарська діяльність, закон, науковий закон, закономірність, принцип, чинник, економічний закон, закономірності розміщення продуктивних сил, принципи розміщення продуктивних сил, критерії розміщення продуктивних сил, чинники розміщення продуктивних сил, глобалізація, регіон, регіоналізація, регіоналізм, спеціалізація, комплексність, суспільний поділ праці, розвиток економіки, стабілізація економіки, економічна інтеграція, економічна адаптація, економічна ефективність, економічна криза, депресія, соціальна ефективність, якість життя, бідність, безробіття, збалансованість розвитку, сталий розвиток, відтворення ресурсів, планомірність, конкурентоздатність, підприємництво, інтегрована господарська система.

Завдання семінарського заняття

1. Закони розміщення продуктивних сил.
2. Закономірності розміщення продуктивних сил.
3. Принципи розміщення продуктивних сил.
4. Чинники розвитку продуктивних сил.
5. Вибрати один із значних об'єктів (за роллю у господарському комплексі) соціальної інфраструктури м. Львова. Обґрунтувати принципи, які були використані при виборі місця його розташування та розкрити роль чинників, які впливають на сучасний розвиток об'єкта. При виконанні завдання використати дод. А.1 «Чинники розміщення продуктивних сил».

Література

1. Заблоцький Б. Ф. Регіональна економіка : [навч. посібник] / Б. Ф. Заблоцький. – Львів : Новий Світ-2000, 2007. – С. 34–38.
2. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» №3715-VI від 08 вересня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>
3. Розміщення продуктивних сил : [навч.-метод. посібник] / С. І. Дорогунцов, Ю. І. Пітюренко, Я. Б. Олійник [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2000. – С. 16–30.
4. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : [підручник] / [за ред. проф. С. І. Дорогунцова]. – 3-є вид. – К. : КНЕУ, 2008. – С. 50–86.

5. Стадницький Ю. І. Розміщення продуктивних сил (теоретичні основи) : [навч. посібник] / Ю. І. Стадницький, А. Г. Загородній. – К. : Знання, 2008. – С. 87–123.

6. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії : [навч. посібник] / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2009. – С. 114–120.

7. Хвесик М. А. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : [навч. посібник] / М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, П. П. Пасушенко. – К. : Кондор, 2004. – С. 18–23; 27–39.

8. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : [підручник] / О. І. Шаблій. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – С. 218–247.

9. Шевчук Л. Т. Розміщення продуктивних сил : [навч. посібник] / Л. Т. Шевчук. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – С. 19–24.

Словник термінів

Безробіття – соціально-економічна ситуація, коли частина працездатного населення не може знайти відповідну роботу у зв'язку з дефіцитом робочих місць.

Бідність – нестача грошових засобів, матеріальних ресурсів для забезпечення нормальної життєдіяльності окремої людини, сім'ї чи населення регіону, країни.

Відтворення ресурсів – відновлення ресурсів у процесі їх господарського використання.

Глобалізація (від лат. *globus* – куля, земна куля, глобус) – перетворення певного явища на світове, планетарне, те, яке стосується усієї Землі, Земної кулі; це процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. Основними наслідками є міжнародний поділ праці, міграція в масштабах усієї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних та технічних процесів, а також зближення культур різних країн.

Господарська діяльність – доцільна діяльність людей з виробництва матеріальних благ і послуг, спрямована на задоволення власних потреб.

Депресія – застій в економіці, який характеризується відсутністю підйому виробництва і ділової активності, низьким попитом на товари і послуги, безробіттям.

Економічна адаптація – пристосування економічної системи до нових умов господарювання, способу та якості життя.

Економічна ефективність – співвідношення одержаних результатів та затрат живої й уречевленої праці.

Економічна інтеграція – процес зближення і поступового об'єднання певних економічних утворень.

Економічна криза – різке погіршення економічного стану країни, яке характеризується значним спадом виробництва, порушенням виробничих зв'язків, зростанням безробіття, зниженням життєвого рівня населення.

Економічний закон – різновид законів, які характеризує об'єктивні відносини, що проявляються лише в процесі суспільно корисної трудової діяльності.

Закон – це обов'язкова норма поведінки, дії чи функціонування людини-громадянина, соціальної групи людей, юридичних осіб у суспільстві.

Закономірність – часткові емпіричні закони, що є однією із сторін чи особливою формою прояву фундаментальних законів.

Закономірності розміщення продуктивних сил – об'єктивні, внутрішньо необхідні, суттєві і сталі зв'язки між усіма елементами їх просторової організації.

Збалансованість розвитку – досягнення кількісної і якісної відповідності між основними елементами, що входять до складу певної системи.

Інтегрована господарська система – єдиний регіональний економічний простір, що формується на основі тісних економічних взаємозв'язків між усіма елементами господарського комплексу.

Комплексність – об'єктивні технологічні й економічні взаємозв'язки і пропорції між окремими виробництвами (підприємствами), які дають змогу максимально і раціонально, з погляду територіального поділу праці, використовувати природні, трудові й інші економічні ресурси, а також вигоди економіко-географічного положення й отримувати значний додатковий економічний ефект за інших однакових умов шляхом розміщення підприємств у вигляді певних територіальних поєднань (М. Паламарчук, 1968 р.).

Конкурентоздатність – відповідність вимогам ринку.

Критерії розміщення продуктивних сил – орієнтири практичної спрямованості, якими керуються при виборі оптимального варіанта їх територіального розташування.

Науковий закон – відображення з допомогою понять і категорій суттєвих і необхідних зв'язків, що існують у навколишній дійсності і мисленні.

Підприємництво – діяльність метою якої є одержання прибутку.

Планомірність – форма розвитку господарства, за якої шляхом регулювання здійснюється збалансований, пропорційний розвиток його галузей і сфер.

Принцип – це обґрунтоване наукою і практикою правило, яким керуються у практичній діяльності для досягнення поставленої цілі

Принципи розміщення продуктивних сил – головні ідеї та вихідні положення, що формують першооснову їх територіальної організації.

Продуктивні сили – це система особистих (людина, людський капітал) і речових (відтворювальний і природний капітал) елементів, у процесі поєднання яких здійснюється виробництво. У структурі продуктивних сил виділяють: *суспільні продуктивні сили* – виникли в результаті історичних процесів інтеграції і поділу праці; *природні продуктивні сили* – виражають природні багатства засобами життя і праці; *всезагальні продуктивні сили* – відображають рівень панування над силами природи за допомогою науково-технічного процесу.

Регіон (від лат. *regio* – країна, область) – велика територіальна одиниця (природна, економічна, соціальна, політична тощо), дещо відмінна від існуючого політичного та адміністративного поділу. Під регіоном також розуміють певну територію, що відрізняється від інших територій за низкою ознак і володіє деякою цінністю, взаємопов'язаністю складових її елементів.

Регіоналізація – здійснення політики *регіоналізму*.

Регіоналізм – підхід до розгляду і вирішення яких-небудь проблем з позиції інтересів регіонів.

Розвиток економіки – загальне поняття, яке означає абсолютну і відносну зміну макроекономічних показників, що характеризують стан економіки країни в часі протягом тривалого періоду (кварталу, року, декількох років тощо).

Соціальна ефективність – оцінка відповідності результатів господарської діяльності основним потребам і цілям суспільства.

Спеціалізація – економічна орієнтація території на виготовлення продукції і надання послуг як для внутрішнього так і, особливо, зовнішнього щодо певної території споживання (О. Шаблій, 2003 р.).

Стабілізація економіки – попередження, сповільнення економічного спаду, утримання, закріплення показників функціонування економіки на певному рівні, оздоровлення господарства.

Сталій розвиток – такий розвиток суспільства, за якого задоволення потреб у природних ресурсах теперішніх поколінь не повинно ставити під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби.

Суспільний поділ праці – історична форма організації суспільної праці, за якої окремі групи виробництв закріплюються на тривалий період за певними видами виробничої діяльності.

Чинник – рушійна сила, першопричина будь-яких процесів.

Чинники розміщення продуктивних сил – економічні, соціальні, правові, природні явища, які впливають на територіальне розміщення продуктивних сил, створення поселень і спеціалізацію територій, визначають рівень продуктивної та ефективної функції праці і капіталу в регіоні.

Якість життя – рівень споживання матеріальних благ та задоволення духовних потреб, стан здоров'я, тривалість життя, умови середовища, морально-психологічний клімат і т. д., які впливають і визначають фізичний і духовний стан окремої людини, громади, суспільства.

Опорні схеми

Рис. 1.1. Структура продуктивних сил суспільства.

Рис. 1.2. Принципи розміщення.

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Прочитайте підрозділ 4.2 «Система суспільно-географічних законів» підручника О. Шаблія «Основи загальної суспільної географії» [8, с. 221–246]. Як генетичні і функціональні закони суспільної географії впливають на розміщення і розвиток продуктивних сил?

2. Ознайомтеся із підрозділом 2.3 «Чинники розміщення продуктивних сил і формування економіки регіонів» колективного підручника за редакцією С. Дорогунцова «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» [3, с. 78–86]. У чому, на думку авторів, проявляється вплив чинника науково-технічного прогресу?

3. Опрацюйте підрозділ 4.3 «Концепція сталого розвитку» підручника О. Топчієва «Основи суспільної географії» [6, с. 114–118]. Поясніть вплив засад сталого розвитку на розміщення і розвиток продуктивних сил на регіональному та місцевому рівнях. Наведіть приклади.

Теми рефератів, доповідей, есе

1. Соціальна спрямованість як закономірність розвитку і розміщення продуктивних сил (РіППС).

2. Сталий розвиток виробництва як закономірність РіППС.

3. Планомірність і керованість як закономірність РіРПС.
4. Забезпечення достатньої національної безпеки країни як закономірність РіРПС.
5. Забезпечення високої конкурентоспроможності продукції як закономірність РіРПС.
6. Економічно ефективне розміщення продуктивних сил як закономірність РіРПС.
7. Класифікація принципів РіРПС.
8. Вплив глобалізації на РіРПС .

Запитання для самоперевірки

1. Перелічіть економічні закони РіРПС.
2. Розкрийте сутність закономірностей РіРПС.
3. Обґрунтуйте вплив енергетичного чинника на РіРПС.
4. Наведіть приклади впливу трудового чинника на РіРПС.
5. Поясніть дію транспортного чинника у РіРПС.

Тестові завдання¹

Вкажіть, що є предметом курсу розміщення продуктивних сил:

- а) просторова організація продуктивних сил на рівні населеного пункту, адміністративного району, області, економічного району, країни;
- б) вивчення законів, закономірностей, принципів і чинників територіальної організації господарства в різних регіонах і країнах;
- в) закони формування спеціалізованих територіальних економічних систем;
- г) правильна відповідь: а), б), в).

Вкажіть варіант в якому правильно подано об'єкт курсу розміщення продуктивних сил:

- а) територія, природні ресурси, розселення і трудові ресурси, виробничі комплекси, інфраструктура, послуги;
- б) територія, розселення, виробництво, послуги;
- в) територія, природні ресурси, виробництво, послуги;
- г) територія, розселення, виробництво, транспортна інфраструктура.

Вкажіть завдання курсу розміщення продуктивних сил:

- а) забезпечення вирішення територіальних, регіональних проблем виробництва, розподілу, обміну і споживання;
- б) вивчення проблем раціонального використання природно-господарського, працересурсного та науково-технічного потенціалів;
- в) обґрунтування оптимального розміщення продуктивних сил та перебу-

¹ Тут і на далі: тестові запитання охоплюють тематику поточних семінарсько-практичних завдань та лекційного курсу.

дови галузевої і територіальної структури економіки, забезпечення збалансованості та зростання;

г) правильна відповідь: а), б), в).

Вкажіть, яке практичне значення дисципліни «Розміщення продуктивних сил»:

а) обґрунтування економічного розвитку;

б) обґрунтування соціального розвитку;

в) обґрунтування комплексного економічного й соціального розвитку;

г) дотримання стратегії сталого розвитку.

Вкажіть новий підхід до трактування категорії «продуктивні сили» в теорії економічного зростання:

а) кількість підприємств, природних ресурсів, зайнятих людей;

б) якість зайнятої праці, спосіб мислення зайнятих, сила інформації, організованості і т.д.;

в) спроможність підприємства переробити сировину, матеріали, енергію, створювати продукцію;

г) правильна відповідь: а), в).

Вкажіть, який тип економіки зберігався за традиційним трактуванням категорії «продуктивні сили»:

а) привласнювальний;

б) відтворювальний;

в) створювальний;

г) правильна відповідь: а), б), в).

Вкажіть, який тип економіки зберігався за суспільно-формаційним трактуванням категорії «продуктивні сили»:

а) привласнювальний;

б) відтворювальний;

в) створювальний;

г) правильна відповідь: а), б), в).

Вкажіть, який тип економіки зберігався за функціональним трактуванням категорії «продуктивні сили»:

а) привласнювальний;

б) відтворювальний;

в) створювальний;

г) правильна відповідь: а), б), в).

Вкажіть на якій стадії соціально-економічного розвитку перебуває економіка України:

а) доіндустріальна;

б) постіндустріальна;

в) індустріальна;

г) інформаційна.

Вкажіть, що може бути об'єктом регіонального економічного діагнозу:

а) країна;

б) область;

в) промислове підприємство;

г) район міста;

г) населений пункт;

д) правильна відповідь: а), б), в), г), г).

Вкажіть, яка якісна стадія ринку праці характерна для сучасного періоду економіки України:

а) безробіття;

б) дефіцит трудових ресурсів;

в) рівновага між робочою силою і робочими місцями.

Вкажіть, що розуміють під поняттям «підприємство» у масовому трактуванні:

а) первинний об'єкт суспільно-географічного дослідження;

- б) економічна одиниця в якій поєднуються фактори виробництва;
- в) основна ланка статистичного обліку;
- г) місце, де відбувається виробництво товарів і послуг.

Вкажіть, в яких видах економічної діяльності на малих підприємствах, згідно сучасного законодавства України, встановлена вища норма максимальної чисельності працівників:

- а) роздрібна торгівля;
- б) сфера послуг;
- в) промисловість і будівництво;
- г) наука й наукове обслуговування.

Вкажіть переваги великих підприємств за умов високої конкуренції виробництва:

- а) кращі можливості використання устаткування більшої потужності і впровадження більш досконалої техніки і наукового обслуговування виробництва;
- б) більші можливості для вирішення соціальних питань та скорочення накладних витрат;
- в) значні обсяги капіталовкладень, значна концентрація техногенного навантаження на довкілля;
- г) великі потреби у робочій силі, сировинних, енергетичних, водних ресурсах.

Вкажіть недоліки високої концентрації виробництва і великих підприємств:

- а) кращі можливості використання устаткування більшої потужності і впровадження більш досконалої техніки і наукового обслуговування виробництва;
- б) більші можливості для вирішення соціальних питань та скорочення накладних витрат;
- в) значні обсяги капіталовкладень, значна концентрація техногенного навантаження на довкілля;
- г) великі потреби у робочій силі, сировинних, енергетичних, водних ресурсах.

Вкажіть, які підприємства є зараз найбільш поширені в господарстві України:

- а) акціонерні товариства;
- б) споживчі підприємства;
- в) комунальні підприємства;
- г) колективні підприємства.

Вкажіть визначення підприємства згідно економічної теорії:

- а) місце, де відбувається виробництво товарів і послуг;
- б) первинний виробничий колектив;
- в) основна ланка статистичного обліку;
- г) економічна одиниця, в якій поєднуються капітал, праця, земля, підприємницький хист.

Вкажіть, як називається розміщення взаємодіючих між собою підприємств:

- а) спеціалізація;
- б) комбінуння;
- в) кооперування;
- г) диверсифікація.

Вкажіть, що зумовлює закономірність територіального поділу праці:

- а) зниження витрат виробництва;
- б) екологічну безпеку регіону;
- в) підвищення ефективності господарства;
- г) гнучку перебудову структури господарства.

Вкажіть, що розуміють під поняттям економічні закони:

- а) об'єктивні закони розвитку суспільства;
- б) положення, що визначають об'єктивні потреби й умови розвитку.

Вкажіть, що розуміють під поняттям закономірність розміщення виробництва:

- а) об'єктивні категорії, які пізнаються і використовуються у практичній діяльності;
- б) визначають стійкі зв'язки між явищами економічного життя.

Вкажіть, що характеризує закономірність ефективного розміщення продуктивних сил:

- а) ефект розміщення виробництва;
- б) витрати на розвиток продуктивних сил.

Вкажіть, які переваги закладені у можливості використання закономірностей територіальної концентрації продуктивних сил:

- а) комплексний розвиток території;
- б) формування агломерацій, промислових вузлів, технополісів, урбанізованих зон;
- в) формування економічних районів.

Вкажіть до якого типу законів відноситься «принцип Пітера»:

- а) генетичних;
- б) відповідності;
- в) неформальних;
- г) просторових.

Вкажіть, який закон є прикладом неформального закону:

- а) ґраток Кристаллера;
- б) кілець Й. Тюнена;
- в) географічного поділу праці;
- г) закон Джексона.

Вкажіть, які закони в суспільній географії відображають зв'язки між чинниками геопросторової організації суспільства і самою цією організацією:

- а) структури;
- б) відповідності;
- в) генетичні;
- г) функціональні.

Вкажіть, які закони в суспільній географії відображають суттєві взаємодії між входами і виходами територіальних систем:

- а) відповідності;
- б) структури;
- в) генетичні;
- г) функціональні.

Вкажіть, які закони в суспільній географії відображають необхідні і всезагальні зв'язки економічних, соціальних, та інших просторових відмін:

- а) структури;
- б) функціональні;
- в) генетичні;
- г) відповідності.

Вкажіть виявом якого закону суспільної географії є закономірність геопросторової спеціалізації:

- а) кілець Й. Тюнена;
- б) ґраток В. Кристаллера;
- в) географічного поділу праці;
- г) географічного об'єднання праці.

Вкажіть виявом якого закону суспільної географії є закономірність геопросторової комплексності:

- а) кілець Й. Тюнена;
- б) ґраток В. Кристаллера;

в) геогр. поділу праці;

г) геогр. об'єднання праці.

Вкажіть виразом якого закону є знаково-математична форма: $C_1 + T_{1,2} < C_2$:

а) ґраток В. Кристаллера;

б) кілець Й. Тюнена;

в) географічного об'єднання праці;

г) географічного поділу праці.

Вкажіть, що є частковою формою прояву закону:

а) закономірність;

б) чинник;

в) функція;

г) комплекс.

Вкажіть, яку теорію розкриває закон ґраток В. Кристаллера:

а) полюсів росту;

б) поширення інновацій;

в) центральних місць;

г) спеціалізації.

Вкажіть, яким є кількісне співвідношення між поселеннями сусідніх груп згідно закону ґраток В. Кристаллера:

а) 2:3;

б) 2:1;

в) 5:1;

г) 3:1.

Вкажіть, як називається процес зростання самоуправління розвитком регіональної економіки, зосередженні владних повноважень і господарської самостійності регіонів:

а) глобалізація;

б) диференціація;

в) регіоналізація;

г) спеціалізація.

Вкажіть, що передбачає раціональне розміщення виробництв:

а) наближення виробництва до джерел сировини, палива, енергії, води;

б) наближення трудовітських галузей до районів і центрів зосередження трудових ресурсів;

в) ліквідація зустрічних перевезень однотипної сировини, палива, готової продукції з одного регіону в інший;

г) обмеження надмірної концентрації промисловості у великих містах, переважне розміщення нових промислових об'єктів у малих і середніх містах;

г) охорона природи і забезпечення комфортних екологічних умов проживання населення;

д) правильна відповідь: а), б), в), г), г).

Вкажіть сутність принципу обмеженого централізму:

а) зближення територій за інтегральними показниками;

б) формування екологічнобезпечного типу господарства;

в) органічне поєднання інтересів країни та її економічних регіонів;

г) дотримання збалансованості між виробничими потужностями і обсягом виробництва та наявністю сировинних ресурсів.

Тема 2

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ

Мета: засвоєння студентами знань про особливості адміністративно-територіального устрою (АТУ) України та історію його становлення; ознайомлення з проектами реформування адміністративно-територіального устрою держави та досвідом проведення аналогічних реформ в інших країнах світу; формування навичок критичного аналізу сформованого АТУ України та отримання досвіду з підходів до його реформування.

В результаті вивчення даної теми студентові необхідно:

- знати**
- сутність понять: адміністративно-територіальний устрій, адміністративно-територіальний поділ, адміністративно-територіальна одиниця, поселення, населений пункт, село, селище, місто, район, регіон, область, громада;
 - історію становлення сучасного АТУ України та основні його характерні риси;
 - сутність проектів реформування АТУ України та критерії здійснення даних реформ;
 - досвід реформ АТУ в країнах світу;
- вміти**
- аналізувати недоліки сформованого АТУ України;
 - розробляти та обґрунтовувати варіанти імовірного АТУ України відповідно до запропонованих проектів його реформування;
 - укладати картосхеми варіантного АТУ України.

Головні терміни та поняття: держава, державна територія, державний лад, країна, суверенна держава, форма державного правління, форма державного устрою, адміністративно-територіальний устрій, адміністративно-територіальний поділ, адміністративно-територіальна одиниця, межа адміністративно-територіальної одиниці, поселення, поселенське утворення, міське поселення, сільське поселення, місто, містечко, приміська зона, передмістя, селище, село, сільська місцевість, регіон, громада, територіальна громада, самоврядування, місцеве самоврядування.

Завдання практичної роботи

1. Ознайомитись із сучасними особливостями адміністративно-територіального устрою України. Побудувати графічну модель «Адміністративно-територіальний устрій України» та описати найбільш істотні та актуальні проблеми у сфері АТУ України.

2. Використовуючи дані додатка Б.1 «Адміністративно-територіальний устрій України» укласти:

а) першу трійку областей держави із найбільшою кількістю адміністративних районів, міст, міст обласного значення, селищ, сіл;

б) останню трійку областей держави із найменшою кількістю адміністративних районів, міст, міст обласного значення, селищ, сіл.

3. Узагальнити досвід реформування АТУ в країнах Європи. Заповнити таблицю 2.1 «Реформування АТУ в країнах Європи».

Таблиця 2.1

Реформування АТУ в країнах Європи

Назва держави	Період здійснення реформ	Характерні риси реформ

4. Ознайомитись із проектом Закону України «Про територіальний устрій України» розроблений Р. Безсмертним (дод. Б.2). Укласти критерії здійснення запропонованих реформ.

5. Розглянути один із адміністративних районів досліджуваної області¹. Виконати картосхему даного району на якій показати: межі сучасних адміністративних одиниць району, кількість мешканців низових адміністративних одиниць, основні транспортні шляхи району та базові гідрографічні об'єкти (рис. 2.1. «Адміністративно-територіальний поділ досліджуваного району»).

6. Беручи за основу запропонований проект Закону України «Про територіальний устрій України» (дод. Б.2) розробити варіант реформування адміністративно-територіального поділу досліджуваного району:

а) заповнити таблицю 2.2 «Адміністративно-територіальний поділ досліджуваного району»;

¹ Базову область для дослідження студенти вибирають самостійно. Вона залишається конкретним об'єктом дослідження при виконанні наступних практичних робіт та індивідуального навчально-дослідного завдання.

Таблиця 2.2

Адміністративно-територіальний поділ досліджуваного району

Чинний					Проект				
Назва адміністративної одиниці	Кількість поселень, що входять до складу	Людність, осіб	Площа, га	Щільність населення, осіб / га	Назва адміністративної одиниці	Кількість поселень, що входять до складу	Людність, осіб	Площа, га	Щільність населення, осіб / га

б) виконати картосхему досліджуваного району, на якій показати основні транспортні шляхи, базові гідрографічні об'єкти, межі проектних низових адміністративних одиниць та їх центри (рис. 2.2. «Проект адміністративно-територіального поділу досліджуваного району»).

7. Письмово обґрунтувати переваги та недоліки запропонованого проекту адміністративно-територіального поділу досліджуваного району.

Література

1. Адміністративно-територіальна реформа в Україні: «оптимальна модель» / [за ред. О. І. Соскіна]. – К. : Ін-т трансформації суспільства, 2007. – 288 с.
2. Адміністративно-територіальна реформа в Україні: зауваження та рекомендації : [звіт групи експертів] / М. Гуць, Х. Іздебські [та ін.]. – Варшава : [б.в.], 2008. – 120 с.
3. Адміністративно-територіальний устрій України. Історія та сучасність / [за ред. В. Г. Яцуби]. – К. : Секретаріат КМУ, 2002. – 270 с.
4. Безсмертний Р. Основні засади адміністративно-територіальної реформи в Україні / Р. Безсмертний [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.adm.dp.gov.ua/OBLADM/obldp.nsf/b19e47826f35603ec2256f29003c32ff/60e3a21fd141cd61c22571aa0027dbeb?OpenDocument>
5. Влах М. Р., Л. І. Котик Суспільно-географічні засади реформування адміністративно-територіального устрою (на прикладі

Жовківського району Львівської області) / М. Р. Влах, Л. І. Котик // Географія і сучасність : [зб. наук. праць Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова]. – Вип. 22. – К. : Вид. Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2009. – С. 125–134.

6. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.stat.gov.ua

7. Дністрянський М. С. Геополітика : [навч. посібник] / М. С. Дністрянський. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2011. – 436 с.

8. Дністрянський М. С. Політична географія та геополітика України : [навч. посібник] / М. С. Дністрянський. – Тернопіль : Навч. книга, 2010. – С. 107–151.

9. Дністрянський М. С. Кордони України. Територіально-адміністративний устрій / М. С. Дністрянський. – Львів : Світ, 1992. – 144 с.

10. Заставецька О. В. Географічні засади формування територіальних громад у світлі нового адміністративно-територіального устрою України / О. В. Заставецька, Т. Б. Заставецький // Наук. записки Терноп. нац. пед. ун-ту. Серія : Географія. – № 2. – 2005. – С. 10–13.

11. Комплексний атлас України. – К. : Картографія, 2005. – 96 с.

12. Концепція Загальнодержавної програми сталого розвитку сільських територій до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://minagro.crimea-portal.gov.ua/rus/downloads/kontsep_razv_st_2020.htm

13. Проект Закону України «Про місцеве самоврядування громади» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua>

14. Проект Закону України «Про місцеве самоврядування району» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua>

15. Проект Закону України «Про територіальний устрій України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua>

16. Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України / С. Рудницький / [упор. проф. О. Шаблій]. – Львів : Світ, 1994. – 416 с.

17. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії : [навч. посібник] / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2009. – С. 508–539.

18. Шевчук Л. Т. Розміщення продуктивних сил : [навч. посібник] / Л. Т. Шевчук. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – С. 68–74.

Словник термінів

Адміністративно-територіальна одиниця (АТО) – це частина

єдиної території країни, що являє собою просторову основу для організації та діяльності місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування. АТО можуть бути представлені *регіонами (територіями) та населеними пунктами*.

Адміністративно-територіальний поділ – внутрішній поділ території держави на адміністративно-територіальні одиниці з метою раціонального державного і громадського управління регіонами, народним господарством у цілому, політичним і культурним життям.

Адміністративно-територіальний устрій – поділ території країни на окремі частини (адміністративно територіальні одиниці: краї, області, провінції, штати, департаменти, райони тощо), на основі якого створюються і діють органи державної влади і управління на місцях.

Згідно зі ст. 133 Конституції України систему адміністративно-територіального устрою України складають: АР Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села.

Дані територіальні одиниці розрізняють: а) *за географічними ознаками* вони поділяються на регіони (АР Крим, області, райони, міста-регіони Київ і Севастополь) і населені пункти (міста, селища, села); б) *за статусом* – адміністративно-територіальні одиниці (області, райони) самоврядні територіальні одиниці (міста, селища, села). АР Крим має особливий статус територіальної автономії; райони в містах характеризуються ознаками як адміністративно-територіальних так і самоврядних одиниць; в) *за місцем у системі адміністративно-територіального устрою України*: територіальні одиниці первинного рівня (міста без районного поділу, райони у містах, селища, села); середнього рівня (райони, міста з районним поділом); вищого рівня (АР Крим, області, міста Київ і Севастополь).

Громада – низова адміністративно-територіальна одиниця згідно проекту Закону України про «Про територіальний устрій України», яка утворюється з одного або декількох поселень за умови, якщо в її межах проживає не менше як 5 тис. жителів з урахуванням доступності адміністративного центру громади. До території громади можуть входити території поселень, поселенські утворення, міжпоселенські землі.

Держава – політична форма організації суспільства, що

складається у результаті виникнення і діяльності публічної влади – системи, яка керує основними сферами суспільного життя.

Державна територія – це частина Земної кулі, яка знаходиться під суверенітетом певної країни. До її складу входить: суша з її надрами, внутрішні і територіальні води, а також повітряний простір, який лежить над нею.

Державний лад – спосіб здійснення легітимними управлінськими структурами владних повноважень у межах своїх країн. Державний лад визначається формою державного правління та формою державного устрою.

Країна – територіально визначене політичне, національне, соціальне і культурне співтовариство з акцентом на його географічному (просторовому) положенні у світі. Часто країна є синонімом поняття держава, проте має більш культурно-історичний або соціально-економічний, ніж політичний зміст.

Межа адміністративно-територіальної одиниці – це умовна замкнена лінія, що відокремлює територію однієї адміністративно-територіальної одиниці від території інших (суміжних) адміністративно-територіальних одиниць або збігається з лінією державного кордону України.

Містечко – див. *селище міського типу*.

Місто – відносно велике поселення, що має різноманітні соціально-економічні функції, з високою часткою населення, зайнятого в неаграрних сферах виробничої діяльності. В Україні, містом називають поселення чисельність жителів якого перевищує 10 тис. осіб з-поміж яких не менше як дві третини зайняті у несільськогосподарських сферах економіки. Винятком є поселення, які колись були велелюдними й відігравали вагомий соціально-економічну роль у розвитку навколишньої території, наприклад, м. Угнів (997 осіб станом на 01.01.2011 р.) За чисельністю населення міста поділяються на: малі (до 20 тис. осіб); середні (20–100 тис. осіб); великі (100–500 тис. осіб); найбільші (500 тис. – 1 млн осіб); міста-мільйонери (понад 1 млн осіб).

Місцеве самоврядування – право та спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання й управління суттєвою часткою суспільних справ, які належать до їхньої компетенції, в інтересах місцевого населення.

Місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою

право та реальна здатність територіальної громади (жителів села або добровільного об'єднання у сільські громаду жителів кількох сіл, селища, міста) самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення у межах Конституції і законів України.

Міське поселення – населений пункт, який виконує переважно промислові, наукові, транспортні, курортні, торговельні, культурні, адміністративно-політичні та інші несільськогосподарські функції й відзначається концентрацією цих видів діяльності, підвищеною щільністю населення і компактністю забудови.

Передмістя – територія поблизу великого міста, яка тяжіє до нього у господарському, культурно-побутовому, трудовому та інших аспектах.

Поселення – компактно заселене місце проживання людей, що склалося внаслідок історичних традицій, господарської та іншої діяльності, має сталий склад населення, власну назву, відокремлене від інших межею забудови території. За кількістю населення й соціально-економічними характеристиками поселення розподіляються на *села, містечка, міста*.

Поселенське утворення – одиничні двори, хутори, військові містечка, будинки лісників тощо, які не мають статусу поселення та визначаються межами забудови.

Приміська зона – територія, яка оточує велике місто і перебуває з ним у тісному функціональному та інших взаємозв'язках; частина міської агломерації.

Регіон – див. Тема 1.

Самоврядування – надане законом і державною владою право місцевих органів самостійно розв'язувати коло питань, що входять до їхньої компетенції; діяльність щодо реалізації цього права.

Селище – поселення несільськогосподарського профілю (неміське).

Селище міського типу (сmt, містечко) – міське поселення в Україні, що виконує промислові, транспортні, адміністративні, курортні, наукові та інші функції, проте недостатньо розвинене, щоб отримати статус міста, встановлений у державі.

Село – поселення, населення якого зайнято переважно у сільському господарстві; 2) історичний тип великих сільських поселень, що виконували роль місцевого центру для хуторів та

дрібних поселень. За чисельністю населення села в Україні поділяються на: малі (до 500 осіб); середні (500–1000 осіб); великі (понад 1000 осіб).

Сільська місцевість – уся обжита територія країн і районів, що перебуває поза міськими поселеннями, з її ландшафтами (природними і перетвореними людиною), населенням і поселеннями, які належать до категорії сільських.

Сільське поселення – 1) поселення, яке не відповідає прийнятним у тій чи іншій країні критеріям міського; 2) поселення у сільській місцевості.

Столиця – основне місто держави, адміністративно-політичний центр країни. Вона звичайно є місцем перебування вищих органів державної влади і державного управління, вищих судових, військових та інших установ.

Суверенна держава – держава, яка має чітко визначену територію, на якій вона здійснює внутрішній і зовнішній суверенітет, має постійне населення, уряд, не залежить від інших держав, має повноваження і здатність вступати в міжнародні відносини з іншими суверенними державами.

Територіальна громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Форма державного правління – система співвідношення між видами влади (виконавча, законодавча, судова) у певній країні. За формою державного правління країни поділяються на республіки і монархії.

Форма державного устрою – територіально-організаційна структура держави, яка встановлює порядок поділу країни на частини та взаємовідносини центральних і місцевих органів влади. Розрізняють унітарні, федеративні і конфедеративні держави.

Опорні схеми

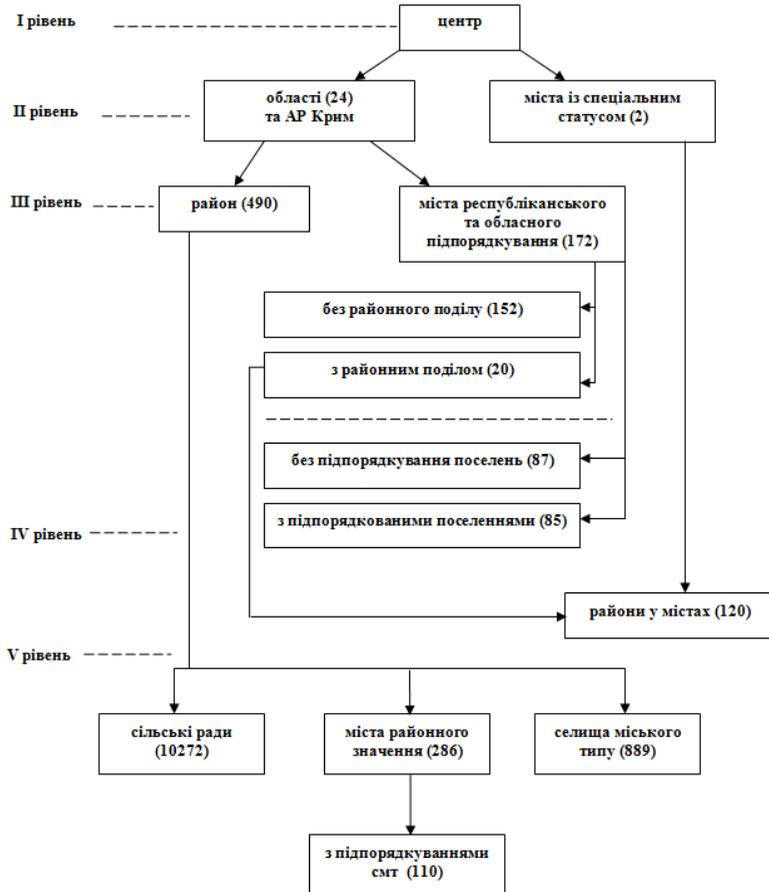

Рис. 2.3. Сучасний адміністративно-територіальний устрій України [17, с. 511].

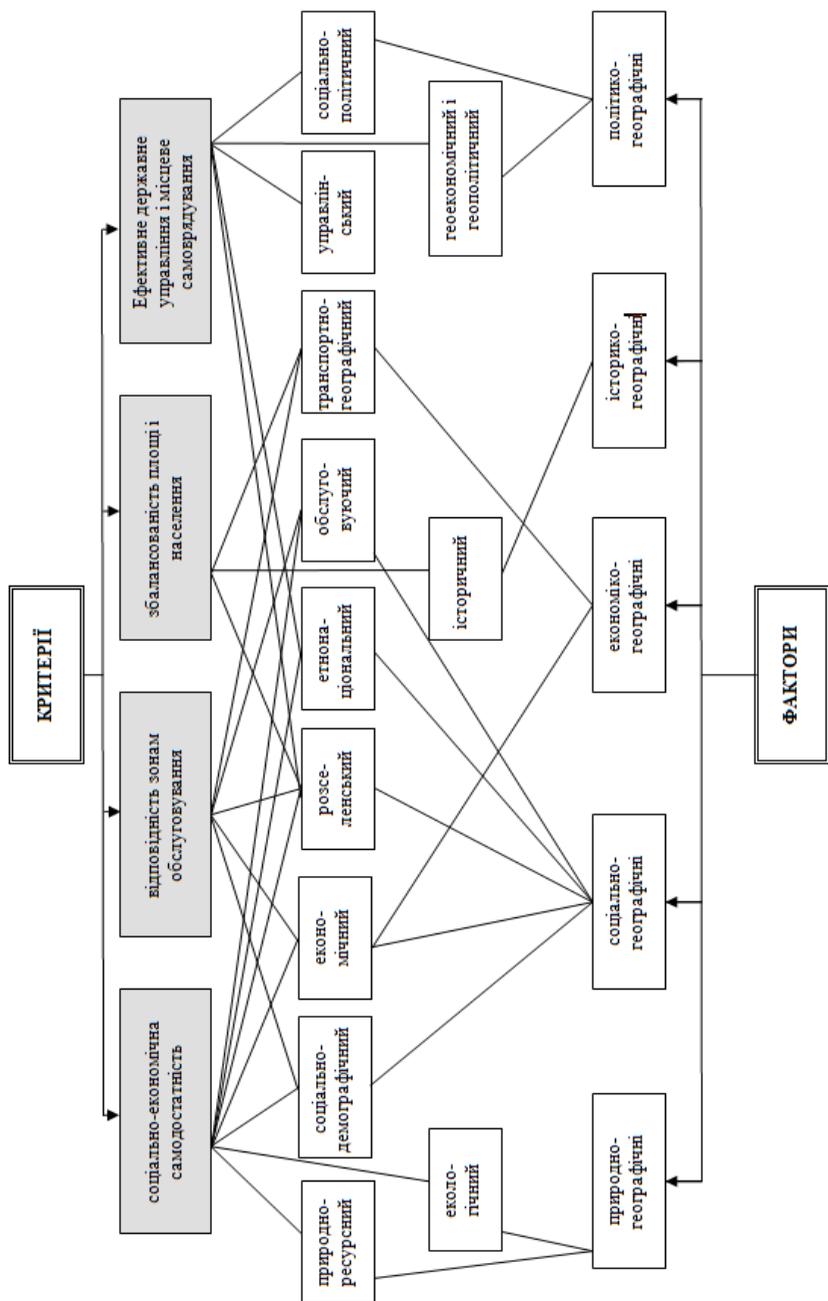

Рис. 2.4. Суспільно-географічні фактори і критерії оптимізації адміністративно-територіального поділу [17, с. 536].

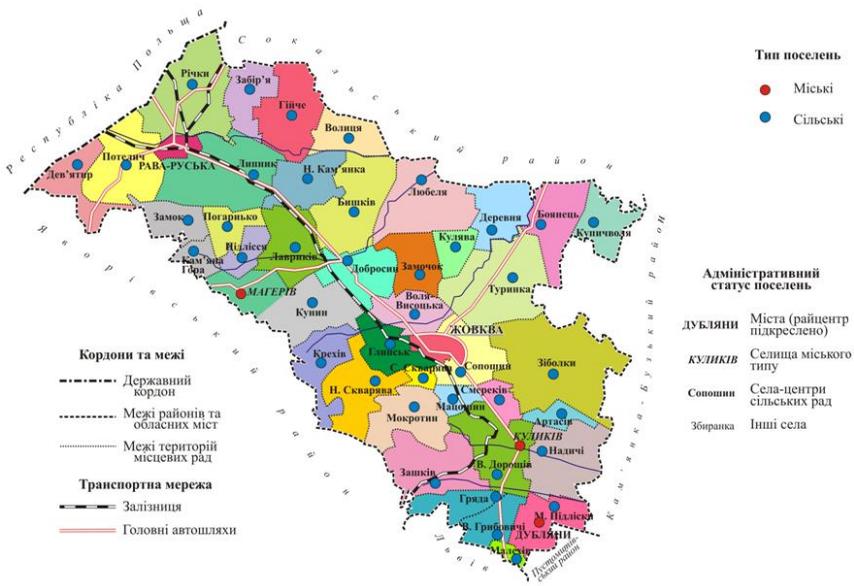

Рис. 2.5. Сучасний адміністративно-територіальний поділ Жовківського району Львівської області [5].

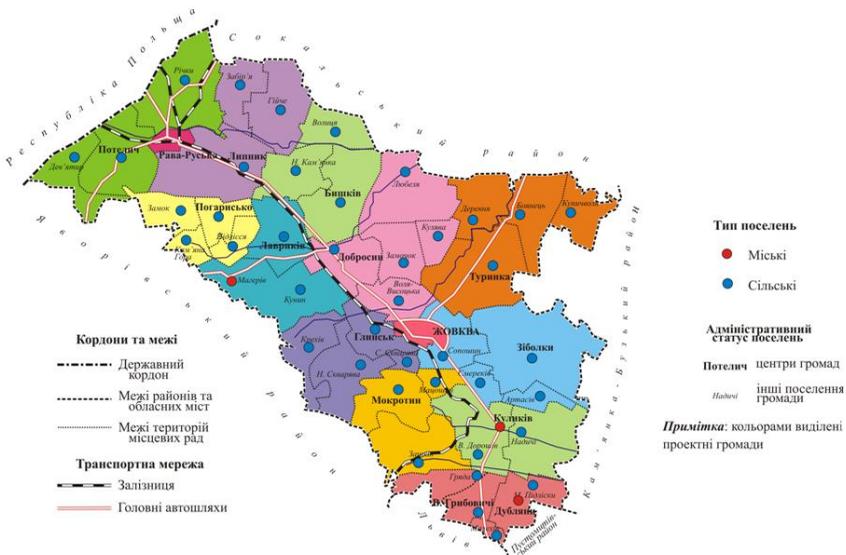

Рис. 2.6. Проект адміністративно-територіального поділу Жовківського району Львівської області [5].

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Прочитайте підрозділ 6.1 «Конституційні основи державно-територіального устрою України» навчального посібника М. С. Дністрянського «Політична географія та геополітика України» [8, с. 107–110]. Які визначальні принципи територіальної організації державного апарату містить Конституція України?

2. Ознайомтесь із темою 3 «АТУ України: історико-географічний огляд» розділу XIX «Суспільно-географічні аспекти адміністративно-територіального устрою» підручника О. Г. Топчієва «Основи суспільної географії» [17, с. 520–522]. Якими були складові АТУ в часи Київської Русі, Козаччини, сов'єтський період? З якого часу АТУ України став близьким до сучасного?

3. Опрацюйте тему 4 «Напрямки і механізми вдосконалення АТУ України» розділу XIX «Суспільно-географічні аспекти адміністративно-територіального устрою» підручника О. Г. Топчієва «Основи суспільної географії» [17, с. 523–531]. Поясніть, чому адміністративно-територіальну реформу вважають обов'язковою складовою сучасної політичної та економічної перебудови країни? Обґрунтуйте, чому чинний обласний підхід не відповідає європейським стандартам регіонів?

Теми рефератів, доповідей, есе

1. Суспільно-географічні аспекти функціонування столиці України.
2. Проблеми сучасного АТУ України.
3. Досвід реформування АТУ в Угорщині.
4. Проблеми реформування АТУ в Німеччині.
5. Засади здійснення та результат реформування АТУ в Польщі.

Запитання для самоперевірки

1. Перелічіть, які головні обставини спричиняють адміністративно-територіальні реформи.

2. Прокоментуйте адміністративно-територіальні реформи в окремих європейських країнах та визначте їх головні особливості.

3. Вкажіть, які зміни відбулися в АТУ України в умовах її державного суверенітету.

4. Розкрийте засади здійснення адміністративно-територіальної реформи в Україні.

5. Окресліть завдання, які повинна вирішити адміністративно-територіальна реформа в Україні.

Тестові завдання

Вкажіть, що розуміють під принципами розміщення продуктивних сил:

- а) заходи щодо економічної організації території;
- б) територіальна концентрація виробництва;
- в) можливості для прийняття оптимальних рішень;
- г) правильна відповідь: а), б).

Вкажіть, у чому сутність принципу обмеженого централізму:

- а) урахування міжнародного територіального поділу праці;
- б) ефективний розвиток кооперування виробництв;
- в) технологічне оновлення виробництва;
- г) поєднання інтересів країни та регіонів.

Вкажіть, що означає принцип збереження екологічної рівноваги:

- а) раціональне використання трудових ресурсів;
- б) зближення рівня соціально-економічного розвитку регіонів;
- в) встановлення оптимальних зв'язків між природою і виробництвом;
- г) правильна відповідь: а), б).

Вкажіть, чим характеризується розміщення виробництва вільного ринкового господарства:

- а) вільним доступом до ринкової інформації;
- б) планомірністю;
- в) необмеженою кількістю учасників конкуренції;
- г) обмеженою роллю уряду в економіці.

Вкажіть найточніший перелік чинників виробництва:

- а) земля, праця, капітал, робоча сила, управління;
- б) земля праця, засоби виробництва, технологія, підприємництво, управління;
- в) ресурси, технологія, підприємництво;
- г) земля, праця, капітал, технологія, інформація, підприємництво.

Вкажіть, що є чинниками розміщення продуктивних сил:

- а) умови, що визначають можливість розміщення виробництва;
- б) умови, що визначають ступінь ефективного розміщення виробництва.

Вкажіть для якої стадії виробництва продукту важлива наявність наукового підрозділу:

- а) нововведення;
- б) зростання;
- в) стандартизація;
- г) вихід з ринку.

Вкажіть, яку частку наукового потенціалу концентрується у шести (Київ, Харків, Дніпропетровськ, Львів, Донецьк, Одеса) містах України, %:

- а) 45;
- б) 50;
- в) 55;
- г) 60;
- г) 65;
- д) 70.

Вкажіть структурні елементи наукового потенціалу:

- а) кадри;
- б) інституціональна інфраструктура;
- в) матеріально-технічна база;
- г) наукова інформація;
- г) фінансові ресурси;
- д) корисні копалини.

Вкажіть до якого виду досліджень належать наукові роботи, що проводяться з метою одержання нових знань про об'єктивні закони розвитку природи, суспільства, мислення:

- а) фундаментальні;
- б) науково-технічні;
- в) прикладні;
- г) правильна відповідь відсутня.

Вкажіть до якого виду досліджень належать наукові роботи націлені на розробку нових знань для вирішення конкретних практичних завдань:

- а) фундаментальні;
- б) науково-технічні;
- в) прикладні;
- г) правильна відповідь відсутня.

Вкажіть, хто з перелічених вчених є засновником вчення про фактори:

- а) Н. Колосовський;
- б) В. Садовський;
- в) А. Вебер;
- г) С. Рудницький.

Вкажіть визначальний чинник при виборі місця розташування закладу культури:

- а) природно-ресурсний;
- б) соціально-демографічний;
- в) працересурсний;
- г) історичний.

Вкажіть чинник, що є визначальним при виборі місця розташування підприємства складального машинобудування:

- а) історичний;
- б) соціально-демографічний;
- в) інфраструктурний;
- г) працересурсний.

Вкажіть чинник, що визначає спеціалізацію м. Моршина (Львівська область):

- а) історичний;
- б) науково-технічний;
- в) інфраструктурний;
- г) працересурсний;
- д) географічне положення;
- е) природно-ресурсний.

Вкажіть чинник, що визначає спеціалізацію кластеру «Кремнієва долина» (США):

- а) історичний;
- б) соціально-демографічний;
- в) інфраструктурний;
- г) науково-технічний;
- д) географічне положення;
- е) природно-ресурсний.

Вкажіть чинники, що визначають розміщення технополісів:

- а) наявність поселення із кількістю мешканців понад 200 тис. осіб;
- б) наявність аеропорту або залізничної станції;
- в) удосконалена інформаційна мережа;
- г) сприятливі умови проживання;
- д) правильна відповідь: а), б), в), г).
- е) правильна відповідь відсутня.

Вкажіть чинники, що впливають на розміщення підприємств машинобудування:

- а) конструктивна складність виробів;
- б) розвиток спеціалізації і кооперування;
- в) затрати енергетичних ресурсів;
- г) транспортна доступність.

Вкажіть основні чинники розміщення підприємств важкого машинобудування України:

- а) паливно-енергетичні ресурси;
- б) трудові ресурси;
- в) сировинні ресурси;
- г) наявність споживачів;
- д) водні ресурси;
- е) дотримання екологічної рівноваги.

Вкажіть, чому технологія важлива при розміщенні виробництва:

- а) задає межі виробничих можливостей; б) визначає, що буде вироблено;
в) впливає на ціну продукції; г) правильна відповідь відсутня.

Вкажіть, в якому столітті на території України були засновані перші міста:

- а) XIX ст. до н.е.; б) X ст. до н.е.; в) IX ст. до н.е.;
г) VII ст. до н.е.; д) V ст. до н.е.; е) III ст. до н.е.

Вкажіть, яку площу земельного фонду України займають населені пункти, %:

- а) 2,5; б) 3,1; в) 4,8;
г) 5,1; д) 7,7; е) 13,2.

Вкажіть кількість міст-мільонерів в Україні, 2012 р.:

- а) 2; б) 3; в) 4;
г) 5; д) 6; е) 7.

Вкажіть, чим зумовлена демографічна криза на території України

- а) зростанням природного приросту населення; б) зростанням механічного приросту населення;
в) зменшенням чисельності населення; г) старінням населення.

Вкажіть, яка питома вага осіб старше працездатного віку в Україні, %:

- а) 10; б) 15; в) 20;
г) 22; д) 25; е) 30.

Вкажіть середній вік жителів України, роки:

- а) 28; б) 30; в) 34;
г) 35; д) 36; е) 37.

Вкажіть частку економічно активного населення у трудових ресурсах України, %:

- а) 50; б) 55; в) 60;
г) 65; д) 75; е) 80.

Вкажіть варіант, де правильно вказано автора та метод просторової оцінки теорії «ізольована держава»:

- а) Й. Тюнен; у центрі є ринок (поселення), виробництво сільськогосподарської продукції зосереджено навколо ринку у вигляді поясів;
б) А. Вебер; орієнтація транспортна, трудова, агломераційна, з мінімальними витратами і капіталовкладеннями;
в) В. Кристаллер, А. Льюш; ієрархія поселень – центральне поселення, містечка, села;
г) Ф. Перру; галузі, що розвиваються повільно, галузі з високим темпом розвитку, але не впливають на індустріальний розвиток, галузі з високим темпом розвитку і впливають на індустріальний розвиток.

Вкажіть варіант, де подано автора і метод просторової оцінки економіки теорії «місць оптимального розміщення»:

- а) А. Вебер; орієнтація транспортна, трудова, агломераційна, з мінімальними витратами і капіталовкладеннями;

- б) У. Рейлі, Г. Ціпф, Д. Стюард; демографічна сила, демографічна енергія, демографічний потенціал;
- в) Г. Рітчль, А. Льош, У. Айзард; «господарське коло», взаємозв'язок галузей, аналіз взаємозв'язку галузей, економія ресурсів від розміщення по території;
- г) В. Кристаллер, А. Льош; ієрархія поселень – центральне поселення, містечка, села.

Вкажіть варіант, де подано автора і метод просторової оцінки економіки теорії «центральных місць»:

- а) А. Вебер; орієнтація транспортна, трудова, агломераційна, з мінімальними витратами і капіталовкладеннями;
- б) У. Рейлі, Г. Ціпф, Д. Стюард; демографічна сила, демографічна енергія, демографічний потенціал;
- в) В. Кристаллер, А. Льош; ієрархія поселень – центральне поселення, містечка, села;
- г) Г. Рітчль, А. Льош, У. Айзард; «господарське коло», взаємозв'язок галузей, аналіз взаємозв'язку галузей, економія ресурсів від розміщення по території.

Вкажіть варіант, де подано автора і метод просторової оцінки економіки теорії «полюсів простору»:

- а) Ф. Перру; галузі, що розвиваються повільно, галузі з високим темпом розвитку, але не впливають на індустріальний розвиток, галузі з високим темпом розвитку і впливають на індустріальний розвиток;
- б) Й. Тюнен; у центрі є ринок (поселення), виробництво сільськогосподарської продукції зосереджено навколо ринку у вигляді поясів;
- в) В. Кристаллер, А. Льош; ієрархія поселень – центральне поселення, містечка, села;
- г) А. Вебер; орієнтація транспортна, трудова, агломераційна, з мінімальними витратами і капіталовкладеннями.

Вкажіть варіант, де подано автора і метод просторової оцінки економіки теорії «гравітаційна модель просторової взаємодії»:

- а) В. Кристаллер, А. Льош; ієрархія поселень – центральне поселення, містечка, села;
- б) Г. Рітчль, А. Льош, У. Айзард; «господарське коло», взаємозв'язок галузей, аналіз взаємозв'язку галузей, економія ресурсів від розміщення по території;
- в) А. Вебер; орієнтація транспортна, трудова, агломераційна, з мінімальними витратами і капіталовкладеннями;
- г) У. Рейлі, Г. Ціпф, Д. Стюард; демографічна сила, демографічна енергія, демографічний потенціал.

Вкажіть варіант, де подано автора і метод просторової оцінки економіки теорії «гравітаційна модель просторової взаємодії»:

- а) У. Рейлі, Г. Ціпф, Д. Стюард; демографічна сила, демографічна енергія, демографічний потенціал;
- б) В. Кристаллер, А. Льош; ієрархія поселень – центральне поселення, містечка, села;
- в) Г. Рітчль, А. Льош, У. Айзард; «господарське коло», взаємозв'язок галузей, аналіз взаємозв'язку галузей, економія ресурсів від розміщення по території;
- г) А. Вебер; орієнтація транспортна, трудова, агломераційна, з мінімальними витратами і капіталовкладеннями.

Встановіть відповідність між визначенням та терміном: низова адміністративно-територіальна одиниця, яка утворюється з одного або декількох поселень за умови, якщо в її межах проживає не менше як 5 тис. жителів з урахуванням доступності адміністративного центру громади – це:

- а) місто;
- б) регіон;
- в) громада;
- г) село.

Встановіть відповідність між визначенням та терміном: внутрішній поділ території держави на адміністративно-територіальні одиниці з метою раціонального державного і громадського управління регіонами, народним господарством у цілому, політичним і культурним життям – це:

- а) адміністративно-територіальний устрій;
- б) адміністративно-територіальна одиниця;
- в) громада;
- г) адміністративно-територіальний поділ.

Встановіть відповідність між визначенням та терміном: частина єдиної території країни, що являє собою просторову основу для організації та діяльності місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування – це:

- а) адміністративно-територіальна одиниця;
- б) адміністративно-територіальний устрій;
- в) громада;
- г) адміністративно-територіальний поділ.

Встановіть відповідність між визначенням та терміном: поділ території країни на окремі частини (адміністративно територіальні одиниці: краї, області, провінції, штати, департаменти, райони тощо), на основі якого створюються і діють органи державної влади і управління на місцях – це:

- а) адміністративно-територіальна одиниця;
- б) адміністративно-територіальний устрій;
- в) регіон;
- г) адміністративно-територіальний поділ.

Вкажіть, чим можуть бути представлені адміністративно-територіальні одиниці:

- а) регіонами та областями;
- б) регіонами й населеними пунктами;
- в) містами й селами;
- г) регіонами і містечками.

Вкажіть, які територіальні одиниці відносяться до самоврядних:

- а) регіони, області;
- б) м. Київ, області;
- в) АР Крим, області;
- г) міста, селища, села.

Вкажіть територіальні одиниці первинного рівня, за місцем у системі

адміністративно-територіального устрою України:

- а) райони, міста з районним поділом; б) АР Крим, області;
в) райони у містах, селища, села; г) міста-мільйонники.

Встановіть відповідність між визначенням та терміном: жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр – це:

- а) передмістя; б) територіальна громада;
в) громада; г) регіон.

Вкажіть базові політичні і адміністративно-територіальні одиниці, що були на етнічних українських землях у різні історичні періоди:

- а) міста, що мали Магдебурзьке право; б) князівства і воєводства;
в) повіти; г) правильна відповідь: а), б), в).

Вкажіть адміністративно-територіальний устрій України від початку ХХ ст. до 1923 р.:

- а) губернії – повіти – села; б) губернії – міста – сільські ради;
в) повіти – сільські ради – села; г) губернії – повіти – волості.

Вкажіть в якому році був введений обласний поділ в структурі АТУ України:

- а) 1932 р.; б) 1923 р.;
в) 1993 р.; г) 1967 р.

Вкажіть в якому році був введений сучасний АТУ України:

- а) 1932 р.; б) 1923 р.;
в) 1993 р.; г) 1967 р.

Вкажіть в якому році в структурі АТУ України була утворена АР Крим:

- а) 1932 р.; б) 1954 р.;
в) 1993 р.; г) 1967 р.

Вкажіть принципи реформування адміністративно-територіального устрою України:

- а) субсидіарність; б) децентралізація державного управління;
в) законність; г) повсюдність;
г) територіальність; д) організаційна самостійність;
е) фінансова самостійність; є) правильна відповідь: а), б), в), г), д), е).

Вкажіть, яке із міст України має найбільшу площу:

- а) м. Львів; б) м. Київ;
в) м. Севастополь; г) м. Сімферополь.

Вкажіть, яке із областей України має найбільшу кількість сіл:

- а) Полтавська; б) Львівська;
в) Тернопільська; г) Вінницька.

Вкажіть, яке із областей України має найбільшу кількість селищ міського типу:

- а) Харківська; б) Дніпропетровська;
в) Донецька; г) Луганська.

Тема 3

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Мета: засвоєння студентами знань про компонентну структуру, особливості формування та ефективність використання економічного потенціалу регіону; ознайомлення з методиками обчислення економічного потенціалу регіону; формування навичок опрацювання вихідного статистичного матеріалу та розрахунку економічного потенціалу конкретного регіону дослідження.

В результаті вивчення даної теми студентів необхідно:

- знати**
- сутність понять: економічний потенціал, природно-ресурсний потенціал, працересурсний потенціал, виробничий потенціал, інноваційний потенціал, економічний потенціал регіону, економічна привабливість регіону, економічний клімат;
 - методики розрахунку економічного потенціалу регіону;
 - методики оцінки ефективності використання економічного потенціалу регіону;
- вміти**
- аналізувати сформований економічний потенціал регіону;
 - розраховувати на базі вихідних статистичних матеріалів економічний потенціал регіону та ефективність його використання;
 - здійснювати рангування адміністративних одиниць за значенням економічного потенціалу та ефективності його використання.

Головні терміни та поняття: потенціал, економічний потенціал, існуючий потенціал, реалізований потенціал, нереалізований потенціал, природний потенціал, трудовий потенціал, науковий потенціал, технічний потенціал, технологічний потенціал, інформаційний потенціал, економічний потенціал техніко-економічних відносин, економічний потенціал організаційно-економічних відносин, економічний потенціал відносин економічної власності, економічний потенціал господарського механізму, потенціал управління, економічний потенціал регіону, економічна привабливість регіону, економічний клімат, надлишок нереалізованого потенціалу.

Завдання практичної роботи

1. Опрацювати рекомендовану літературу. Укласти блок-схему структури економічного потенціалу регіону (рис. 3.1. «Структура економічного потенціалу регіону»). Письмово дати визначення складових компонентів економічного потенціалу регіону.

2. Виконати суспільно-географічний аналіз економічного потенціалу регіону дослідження. Заповнити таблицю 3.1. «Економічний потенціал регіону».

Району присвоюється значення від 1 до n , де n – максимальне значення кількості районів у регіоні дослідження. 1 – район має найвище значення за величиною компоненту економічного потенціалу у спадаючому ранговому ряду; n – мінімальне значення.

Райони із меншою сумою рангових місць мають більше значення економічного потенціалу та навпаки, якщо сума рангових місць більша, то значення економічного потенціалу регіону менше.

3. Використовуючи дані таблиці 3.1. «Економічний потенціал регіону» укласти таблицю 3.2 «Типологія районів регіону за значенням економічного потенціалу».

4. Виконати суспільно-географічний аналіз ефективності реалізації економічного потенціалу регіону. Заповнити таблицю 3.3. «Ефективність реалізації економічного потенціалу регіону».

Методика описана при побудові таблиці 3.1.

5. Використовуючи дані таблиці 3.3. «Ефективність реалізації економічного потенціалу регіону» укласти таблицю 3.4. «Типологія районів регіону за ефективністю реалізації економічного потенціалу».

6. Виконати картосхему економічного потенціалу та ефективності його реалізації регіону дослідження (рис. 3.1. «Економічний потенціал регіону та ефективність його реалізації»).

Кольором показати типи районів за значенням економічного потенціалу, штриховкою – типи районів за ефективністю реалізації економічного потенціалу.

7. Письмово дати пояснення: а) територіальним деформаціям у значенні та ефективності реалізації потенціалу; б) виділити регіони, де доцільним є нарощування ефективності використання потенціалу, та вказати яких саме його компонентів; в) описати регіони, де ефективність реалізації економічного потенціалу є максимально граничною та вказати за якими компонентами. Перелічити небезпеки, що закладені у подальшому нарощуванні використання еко-

Таблиця 3.1

Економічний потенціал регіону

Райони	Ранг за значенням величини компоненту потенціалу										Сума рангових місь			
	Природно-ресурсний			Працересурсний				Виробничий				Інноваційний		
	мінеральний	земельний	водний	природний приріст, %	частка осіб у працездатному віці, %	середній вік населення, роки	частка осіб із вищою освітою, %	кількість суб'єктів господарювання на 10 тис. осіб	вартість основних засобів промислових підприємств, тис. грн на 10 тис. осіб	посівні площі основних сільськогосподарських культур, га на 1 тис. осіб	торгова площа магазинів, м ² на 1 тис. осіб	кількість малих підприємств, од на 10 тис. осіб	обсяг інвестицій в основний капітал, тис. грн. на 10 тис. осіб	

Таблиця 3.2

Типологія районів регіону за значенням економічного потенціалу

Тип районів	Значення суми рангових місь	Перелік районів
з високим економічним потенціалом		
з середнім економічним потенціалом		
з низьким економічним потенціалом		

Таблиця 3.3

Ефективність реалізації економічного потенціалу регіону

Райони	Ранг за значенням ефективності реалізації економічного потенціалу								Сума рангових місць
	валовий регіональний продукт, грн. на 1 особу	доходи місцевих бюджетів, грн. на 1 особу	обсяг реалізованої промислової продукції, грн. на 10 тис. осіб	продукція сільськогосподарства, грн. на 1 особу	обсяг реалізованих послуг, грн. на 10 тис. осіб	роздрібний товарооборот підприємств, грн. на 10 тис. осіб	обсяг будівельних робіт, тис грн. на 10 тис. осіб	обсяг іноземних інвестицій, тис. грн. на 10 тис. осіб	

Таблиця 3.4

Типологія районів регіону за ефективністю реалізації економічного потенціалу

Тип районів	Значення суми рангових місць	Перелік районів
з високою ефективністю реалізації		
з середньою ефективністю реалізації		
з низькою ефективністю реалізації		

номічного потенціалу в даних регіонах; г) вказати, за якими компонентами ефективності використання економічний потенціал регіону є виснажений; г) запропонувати варіанти підвищення економічного потенціалу регіону та покращення ефективності його використання.

Література

1. Бачинський Б. С. Потенціал і розвиток підприємства / Б. С. Бачинський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com.ua/15840720/ekonomika/potensial_i_rozvitok_pidpriemstva_-_bachevskiy_bye
2. Заблоцький Б. Ф. Регіональна економіка : [навч. посібник] / Б. Ф. Заблоцький. – Львів : Новий Світ-2000, 2007. – 548 с.
3. Качан Є. П. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : [навч. посібник] / Є. П. Качан, Т. Є. Царик, Д. В. Ткач. – К. : Юридична книга, 2005. – 704 с.
4. Ковалевський В. В. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : [підручник] / В. В. Ковалевський, О. Л. Михайлюк, В. Ф. Семенов. – 8-е вид. – К. : Знання, 2006. – 350 с.
5. Коротун І. М. Розміщення продуктивних сил України : [навч. посібник] / І. М. Коротун, Л. К. Коротун, С. І. Коротун. – Рівне : [б. в.], 1997. – 414 с.
6. Мироненко М. Ю. Організаційні аспекти управління економічним потенціалом регіону / М. Ю. Мироненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=247>
7. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : [підручник] / [за ред. проф. С. І. Дорогунцова]. – 3-є вид. – К. : КНЕУ, 2008. – 992 с.
8. Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу України : [підручник у 3-х частинах] / В. П. Руденко. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 552 с.
9. Стадницький Ю. І. Розміщення продуктивних сил (теоретичні основи) : [навч. посібник] / Ю. І. Стадницький, А. Г. Загородній. – К. : Знання, 2008. – 351 с.
10. Україна. Промисловість та інвестиційна діяльність : [атлас]. – К. : Картографія, 2003. – 80 с.
11. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : [підручник] / О. І. Шаблій. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 444 с.

12. Шевчук Л. Т. Розміщення продуктивних сил : [навч. посібник] / Л. Т. Шевчук. – Львів : ЛНУ ім. І.Франка, 2001. – 150 с.

Словник термінів

Економічна привабливість регіону – рівень задоволення фінансових, виробничих, організаційних та інших вимог чи інтересів зацікавленої особи чи групи осіб (громади, інвестора, підприємця, держави, тощо) щодо конкретного регіону; становище регіону в конкретний момент часу, тенденції його розвитку, які відображаються у господарській діяльності; відповідність регіону основним цілям зацікавленої особи чи групи осіб, які полягають у прибутковості, комфортності ведення бізнесової діяльності, безризиковості.

Економічний клімат – сукупність політичних, правових, економічних, організаційних і соціальних умов, що визначають привабливість і доцільність вкладання коштів, інвестицій, започаткування бізнесу в господарському комплексі того чи іншого регіону. Стан економічного клімату для інвестора виражається в очікуваному прибутку, для регіону – в обсязі інвестиційних вливань.

Економічний потенціал – сукупні можливості суспільства до оптимального використання наявних ресурсів у процесі життєдіяльності з метою задоволення потреб суспільства.

Економічний потенціал відносин економічної власності – характеризується розвиненістю існуючих типів та форм власності, характером і рівнем розвитку продуктивних сил, економічною політикою держави та іншими чинниками.

Економічний потенціал господарського механізму – визнається потенціалом системи основних форм, методів і важелів використання економічних законів (найважливіша функція господарського механізму), розв'язання існуючих соціально-економічних суперечностей, реалізації відносин власності, розвитку людини і її потреб та забезпечує узгодження функціонування всіх елементів економічної системи в усіх сферах суспільного відтворення.

Економічний потенціал організаційно-економічних відносин – сукупність відносин економічної власності, що функціонують і еволюціонують у процесі розвитку форм та методів менеджменту, маркетингу, обміну досвідом та ін. Даний потенціал визначається розвиненістю використовуваних форм та методів господарювання.

Економічний потенціал регіону – сукупність усіх наявних в

межах території ресурсів – матеріальних і духовних, природних і людських, як вже залучених в процес суспільного виробництва так і тих, які можуть бути використані для економічного зростання, підвищення рівня життя населення даної території.

Економічний потенціал техніко-економічний відносин – сукупність відносин економічної власності, що функціонують і розвиваються у процесі розвитку спеціалізації, кооперації, комбінування виробництва, концентрації тощо. Даний потенціал характеризується насамперед ступенем розвитку суспільного поділу праці, здатністю відносин спеціалізації, кооперування підвищувати ефективність виробництва.

Інформаційний потенціал – наявні та такі, що можуть бути мобілізовані обсяги інформаційних ресурсів, інформаційної техніки і технологій для створення власних і збирання, накопичення, обробки й використання різноманітних форм інформації для задоволення відповідних потреб суспільства.

Існуючий потенціал – корисна або шкідлива властивість будь-якого носія штучного чи природного походження проявляти себе щодо зовнішнього середовища, яка принципово може бути використана (або нейтралізована) зацікавленим суб'єктом для досягнення певної мети без цілеспрямованих змін у структурі та масштабах такого носія.

Надлишок нереалізованого потенціалу – частку нереалізованого потенціалу, яка не може бути використана за тимчасових чи постійно існуючих умов та не є спеціально створеним резервом в межах регіону дослідження.

Науковий потенціал – сукупна можливість національної економічної системи генерувати необхідні знання, що втілюється в кількісних і якісних характеристиках винаходів та нововведень і визначається чисельністю та професійністю вчених, зайнятих у різних сферах науки.

Нереалізований потенціал – частка або увесь існуючий потенціал будь-якого носія штучного чи природного походження, що не використовується на момент оцінки за внутрішніми або зовнішніми причинами й існування якого доцільно лише як тимчасове становище, або як резерв.

Потенціал управління – виступає в матеріальній та інтелектуальній формах. До матеріальної форми можна віднести витрати на управління, які визначаються змістом, організацією, технологією та обсягом робіт з реалізації відповідних функцій, види і кількість ресурсів, що викорис-

туються: трудові, інформаційні, матеріально-технічна база. Інтелектуальна форма включає в себе характер і професіоналізм управлінської праці, кадровий потенціал, методи і технологію управління, якість інформації, організаційні структури, корпоративну культуру, творчий підхід до вирішення управлінських завдань.

Потенціал (від лат. *potentia* – сила, міць) – сукупність наявних засобів, можливостей, джерел.

Природний потенціал – сукупність наявних і тих, що можуть бути мобілізовані, природних ресурсів у поєднанні з природними умовами, які впливають на економічну діяльність та використовуються чи можуть бути використані у процесі виробництва економічних благ.

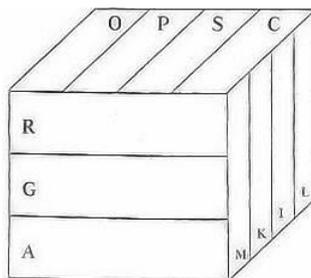
Реалізований потенціал – потрібна частка або увесь існуючий потенціал будь-якого носія штучного чи природного походження, що вже використовується зацікавленими суб'єктами для досягнення певної мети на момент оцінки.

Технічний потенціал – сукупність можливих та перспективних технічних засобів, що використовуються чи можуть бути використані у науково-дослідній роботі та виробництві і спрямовані на підвищення продуктивності суспільної праці.

Технологічний потенціал – сукупність методів залучення засобів праці у виробництво для перетворення предметів праці на продукцію для кінцевого споживача чи для наступного залучення що визначається рівнем соціально-економічного розвитку.

Трудовий потенціал – кількість та якість наявних трудових ресурсів з урахуванням можливості їх збільшення при поточному рівні розвитку науки і техніки.

Опорні схеми

Блок системи управління

P – планування
O – організація
S – стимулювання
C – контроль

Блок ресурсів

L – трудові
I – інформаційні

K – фінансові

M – матеріальні

Блок діяльності персоналу

A – аналітична

G – виробнича

R – комунікаційна

Рис. 3.1. Модель структури економічного потенціалу території [1].

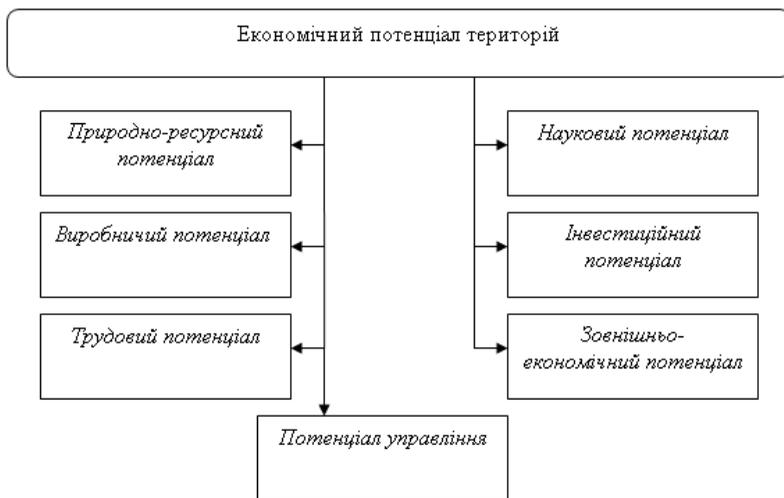

Рис. 3.2. Структура економічного потенціалу регіону [6].

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Опрацюйте карту «Інвестиційна привабливість регіонів» атласу «Україна. Промисловість та інвестиційна привабливість» [10, с. 57]. Які складові визначають інвестиційну привабливість регіонів України? Які області держави характеризуються вищою інвестиційною привабливістю та чому?

2. Ознайомтеся із підрозділом 3 «Виробничий та науково-технічний потенціал» колективного підручника за редакцією С. Дорогунцова «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» [7, с. 207-220]. Які етапи виділяються у становлення виробничого потенціалу України? Як оцінюється сучасний науково-технічний потенціал держави?

3. Прочитайте підрозділ 4.2.3 «Інтегральна та компонентна оцінка природно-ресурсного потенціалу регіону» монографії В. П. Руденка «Географія природно-ресурсного потенціалу України». Які регіони держави мають вищі показники природно-ресурсного потенціалу за окремими компонентами?

Теми рефератів, доповідей, есе

1. Економічна оцінка використання природно-ресурсного потенціалу.
2. Роль населення у формуванні економічного потенціалу території дослідження.

3. Територіальні відмінності працересурсного потенціалу населення України.

4. Економічна сутність виробничого та науково-технічного потенціалу.

5. Оцінка інноваційного потенціалу України та її регіонів.

Запитання для самоперевірки

1. Розкрийте сутність поняття «економічний потенціал».

2. Перелічіть складові економічного потенціалу та охарактеризуйте їх вага у його формуванні.

3. Назвіть підходи до оцінки природно-ресурсного потенціалу території.

4. Поясніть причини територіальних відмінностей працересурсного потенціалу населення України.

5. Вкажіть, які чинники сприяють формуванню інноваційного потенціалу регіонів держави.

6. Поясніть відмінності між економічним потенціалом, економічною привабливістю та економічним кліматом регіону.

Тестові завдання

Вкажіть, що визначають галузі спеціалізації:

- а) виробничий профіль району; б) участь у міжрайонному обміні;
в) депресивні сфери району; г) правильна відповідь: а), б).

Вкажіть галузі, що визначають виробничий профіль району:

- а) динамічні; б) депресивні;
в) комплексування; г) обслуговуючі;
г) спеціалізації; д) допоміжні.

Вкажіть результатом чого є галузевий район:

- а) просторової концентрації виробництва;
б) просторової деконцентрації виробництва.

Вкажіть, чим, у ринковому господарстві, при розміщенні підприємств виступає вибір споживача:

- а) орієнтир для виробника; б) впливає на розподіл доходів;
в) впливає на розподіл ресурсів; г) правильна відповідь: а), б), в).

Вкажіть: сутність поділу праці полягає в:

- а) спеціалізації виробництва; б) комбінуванні виробництва;
в) кооперації виробництва; г) інтеграції виробництва.

Вкажіть варіант в якому наведено приклад загального поділу праці:

- а) пастух, рільник, лікар, учитель; б) тваринництво, торгівля, освіта;
в) промисловість, с/г, послуги; г) послуги, лікар, пекар.

Вкажіть варіант в якому наведено приклад одиничного поділу праці:

- а) пастух, рільник, лікар, учитель; б) тваринництво, торгівля, освіта;
в) промисловість, с/г, послуги; г) послуги, лікар, пекар.

Вкажіть варіант в якому наведено приклад часткового поділу праці:

- а) пастух, рільник, лікар, учитель; б) тваринництво, торгівля, освіта;
в) промисловість, с/г, послуги; г) послуги, лікар, пекар.

Вкажіть на базі чого формується просторовий поділ праці:

- а) на основі одиничного, часткового, загального поділу праці;
б) на основі конструкції праці і капіталу при освоєнні природних ресурсів чи розширення існуючих поселень.

Вкажіть, який рівень поділу праці здебільшого формує виробничі об'єкти – підприємства:

- а) одиничний; б) частковий;
в) загальний; г) територіальний.

Вкажіть, який рівень поділу праці здебільшого формує виробничі об'єкти – промислові центри:

- а) одиничний; б) частковий;
в) загальний; г) територіальний.

Вкажіть, який рівень поділу праці здебільшого формує промислові чи транспортні вузли, агломерації, економічні райони:

- а) одиничний; б) частковий;
в) загальний; г) територіальний.

Вкажіть, якими ознаками характеризується економічний район:

- а) спільністю території; б) спеціалізацією виробництва;
в) однорідністю природи, господарства, культури; г) економіко-географічним положенням;
г) структурою виробництва; д) завершеністю виробництва.

Вкажіть елементи територіальної організації виробництва:

- а) промисловий пункт; б) села;
в) промисловий центр; г) вільні економічні зони;
г) міста; д) промисловий вузол;
е) територіально-виробничі комплекси; е) правильна відповідь: а), б), в), г), г), д), е).

Вкажіть до якої форми територіальної організації науки відносять «Кремнієву долину» (США):

- а) регіональна агломерація науки; б) науковий парк;
в) промисловий центр; г) вільна економічна зона.

Вкажіть, який тип територіальної структури формується в районі Донбасу:

- а) стрижневий; б) приморський;
в) басейновий; г) радіальний.

Вкажіть, який тип територіальної структури формується уздовж р. Дніпро:

- а) стрижневий;
- б) решітчастий;
- в) радіально-кільцевий;
- г) приморський.

Встановіть співвідношення між терміном і поняттям: сукупність політичних, правових, економічних, організаційних і соціальних умов, що визначають привабливість і доцільність вкладання коштів, інвестицій, започаткування бізнесу в господарському комплексі того чи іншого регіону – це:

- а) економічний потенціал;
- б) економічний клімат;
- в) економічна привабливість;
- г) вільна економічна зона.

Встановіть співвідношення між терміном і поняттям: сукупність наявних і тих, що можуть бути мобілізовані, природних ресурсів у поєднанні з природними умовами, які впливають на економічну діяльність та використовуються чи можуть бути використані у процесі виробництва економічних благ – це:

- а) економічний потенціал;
- б) технічний потенціал;
- в) природний потенціал;
- г) інформаційний потенціал.

Вкажіть, яка із областей України має найвищий показник інвестиційної привабливості регіонів:

- а) Одеська;
- б) Харківська;
- в) Дніпропетровська;
- г) Київська.

Вкажіть, яка із областей України має найнижчий показник інвестиційної привабливості регіонів:

- а) Тернопільська;
- б) Луганська;
- в) Запорізька;
- г) Закарпатська.

Вкажіть, яка із областей має найвищий показник природно-рекреаційної складової природно-ресурсного потенціалу України:

- а) Тернопільська;
- б) Вінницька;
- в) Львівська;
- г) Закарпатська.

Вкажіть, яка із областей має найвищий показник потенціалу земельних ресурсів України:

- а) Донецька;
- б) Рівненська;
- в) Вінницька;
- г) Сумська.

Вкажіть, яка із областей має найвищий показник працересурсного потенціалу України:

- а) Дніпропетровська;
- б) Луганська;
- в) Житомирська;
- г) Чернігівська.

Вкажіть, яка із областей має найвищий показник економічного потенціалу України:

- а) Сумська;
- б) Івано-Франківська;
- в) Донецька;
- г) Полтавська.

Тема 4

ФУНКЦІОНАЛЬНО-КОМПОНЕНТНА СТРУКТУРА ГОСПОДАРСТВА РЕГІОНУ

Мета: засвоєння студентами знань про особливості функціонально-компонентної структури господарства регіону та її складові: галузі, комплекси, сфери, сектори тощо; ознайомлення з підходами до виділення компонентів у функціонально-галузевій структурі регіону, сутністю динамічного та ієрархії розташування підходів у дослідженні функціонально-компонентної структури; формування навичок опрацювання вихідного статистичного матеріалу й виконання комплексного аналізу сформованої функціонально-компонентної структури господарства регіону, розкриття ролі процесів реструктуризації у її зміні.

В результаті вивчення даної теми студентові необхідно:

- знати**
- сутність понять: функціонально-компонентна структура, галузева структура; галузевий комплекс; динамічна, профілююча, пропульсивна, нова, спеціалізації, депресивна, комплексуюча, лідируюча галузь; інфраструктура, ультраструктура;
 - сутність динамічного підходу та підходу ієрархії розташування у дослідженні функціонально-компонентної структури;
 - тенденції та причини реструктуризації сформованої функціонально-компонентної структури регіону;
 - найважливіші, за обсягом та значенням, підприємства регіону дослідження;
- вміти**
- аналізувати сформовану функціонально-компонентну структуру регіону;
 - виділяти динамічні, нові, профілюючі, спеціалізації, депресивні, лідируючі, пропульсивні галузі;
 - розраховувати та аналізувати індекс локалізації;
 - здійснювати прогнозування змін функціонально-компонентної структури регіону.

Головні терміни та поняття: галузь, структура господарства, функціонально-господарська структура, головна галузь, допоміжна галузь, обслуговуюча галузь, нова галузь, комплексуюча галузь,

лідуюча галузь, профілююча галузь, динамічна галузь, пропульсивна галузь, міжгалузевий комплекс, виробнича сфера, соціальна сфера, інфраструктура, ультраструктура, валова додана вартість, виробництво, економічна діяльність, основний вид економічної діяльності, інновація, інвестиція, інноваційні інвестиції, інтелектуальні інвестиції, капітальні інвестиції, портфельні інвестиції, прямі інвестиції, кластер, реструктуризація, санація, приватизація.

Завдання практичної роботи

1. Заповнити таблицю 4.1. «Валова додана вартість за галузями господарства». За даними 2011 р. побудувати кругову структурну діаграму (рис. 4.1. «Структура валової доданої вартості господарства регіону, 2011 р.»).

Таблиця 4.1

Валова додана вартість за галузями господарства

Галузі	Роки					
	2002	2004	2006	2008	2010	2011
	млн. грн					
Сільське господарство						
Промисловість						
Будівництво						
Торгівля						
Готельне та ресторанне господарство						
Транспорт і зв'язок						
Фінансова діяльність						
Державне управління						
Освіта						
Охорона здоров'я та соціальна допомога						
Колективні, громадські та особисті послуги						

2. Розрахувати індекс локалізації окремих галузей господарства за адміністративними одиницями регіону дослідження, за основу взявши показник питомої ваги галузі у регіоні за величиною валової доданої вартості. Заповнити таблицю 4.2 «Індекс локалізації окремих галузей господарства регіону». У кожному із адміністративних районів виділити функціонально головні галузі.

$$I = \frac{A}{B},$$

де I – індекс локалізації; A – питома вага певної галузі району у регіоні;
 B – питома вага площі району у площі регіону.

Якщо індекс локалізації більший від одиниці, то галузь належить до функціонально головних.

Таблиця 4.2

Індекс локалізації окремих галузей господарства регіону

Адміністративні райони	Значення індексу локалізації за галузями										
	сільське господарство	промисловість	будівництво	торгівля	готельне та ресторанне господарство	транспорт і зв'язок	фінансова діяльність	державне управління	освіта	охорона здоров'я та соціальна допомога	колективні, громадські та особисті послуги

3. Виконати картосхему «Галузева структура господарства» (рис. 4.2.). Способом картограми показати обсяг валової доданої вартості за адміністративними районами у розрахунку на 10 тисяч осіб. Способом картодіаграми – галузеву структуру господарства адміністративного району.

4. Скласти коротку пояснювальну записку до виконаної практичної роботи:

а) вказати, які компоненти економічного потенціалу регіону впливають на формування його сучасної галузевої структури (див. Тема 3.);

б) здійснити типологію галузей у господарському комплексі регіону відповідно до динамічного підходу. Виділити динамічну, нову, пропульсивну, комплексуючу, лідируючу, профілюючу галузі. Вказати галузі спеціалізації регіону дослідження;

в) описати роль інфраструктури у формуванні господарського комплексу регіону, зокрема, ринкової інфраструктури;

г) проаналізувати реструктуризацію господарського комплексу

регіону. Звернути увагу на: роль інноваційних та інвестиційних процесів; результати здійснення приватизації; розвиток малого бізнесу; впровадження нових видів господарської діяльності;

г) запропонувати, нові види економічної діяльності, галузеві кластери, які доцільно започатковувати на території регіону. Обґрунтувати в яких адміністративних районах їх варто зосереджувати і на ефективне використання, яких компонентів економічного потенціалу вони націлені;

д) вказати, які нові види діяльності, що формуються на території регіону можуть мати деструктивний вплив на сформований менталітет та спосіб життя населення регіону.

Література

1. Бутирська І. В. Інфраструктурне забезпечення регіонального розвитку: проблеми та шляхи їх вирішення : [монографія] / І. В. Бутирська. – Чернівці: Книги-XXI, 2006. – 238 с.

2. Заблоцький Б. Ф. Регіональна економіка : [навч. посібник] / Б. Ф. Заблоцький. – Львів : Новий Світ-2000, 2007. – 548 с.

3. Качан Є. П. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : [навч. посібник] / Є. П. Качан, Т. Є. Царик, Д. В. Ткач. – К. : Юридична книга, 2005. – 704 с.

4. Ковалевський В. В. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : [підручник] / В. В. Ковалевський, О. Л. Михайлюк, В. Ф. Семенов. – 8-е вид. – К. : Знання, 2006. – 350 с.

5. Коротун І. М. Розміщення продуктивних сил України : [навч. посібник] / І. М. Коротун, Л. К. Коротун, С. І. Коротун. – Рівне : [б. в.], 1997. – 414 с.

6. Крайник О. Туристичний кластер регіону як форма соціального діалогу: управлінський аспект / О. Крайник, М. Біль [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/krajnyk.htm

7. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : [підручник] / [за ред. проф. С. І. Дорогунцова]. – 3-є вид. – К. : КНЕУ, 2008. – С. 221–259.

8. Стадницький Ю. І. Розміщення продуктивних сил (теоретичні основи) : [навч. посібник] / Ю. І. Стадницький, А. Г. Загородній. – К. : Знання, 2008. – 351 с.

9. Україна. Промисловість та інвестиційна діяльність : [атлас]. – К. : Картографія, 2003. – 80 с.

10. Чепінога В. Г. Економічна теорія : [підручник] / В. Г. Чепінога. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 656 с.

11. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : [підручник] / О. І. Шаблій. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – С. 352–354.

12. Шевчук Л. Т. Розміщення продуктивних сил : [навч. посібник] / Л. Т. Шевчук. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – С. 25–29.

13. Щеглюк С. Д. Формування нових видів економічної діяльності в умовах трансформації економіки : [монографія] / С. Д. Щеглюк. – Львів : ІРД НАН України, 2008. – 195 с.

Словник термінів

Валова додана вартість – за основною ціною визначається як різниця між випуском продукції за основною ціною та проміжним споживанням за цінами покупців.

Виробництво – економічна діяльність, результатом якої є продукція. Поняття використовують для позначення усіх видів економічної діяльності. Термін «виробництво» призначено не тільки стосовно сільського господарства, добувної або переробної промисловості. Його використовують також стосовно сфери послуг. Для позначення виробництва можуть використовувати і точніші терміни: надання послуг, оброблення, перероблення тощо залежно від сфери діяльності. Обсяг виробництва вимірюють за допомогою різних методів у натуральному чи вартісному виразі.

Виробнича сфера – усі види діяльності людини, що створюють матеріальні блага та забезпечують їх доставку до споживача.

Галузь – сукупність якісно однорідних груп господарських одиниць, які виробляють продукцію, надають послуги та здійснюють інші види суспільної діяльності.

Головна галузь – галузь, що виробляє продукцію у великому обсязі і зосереджує у собі велику кількість праці та капіталу.

Динамічна галузь – галузь, темпи зростання якої протягом аналізованого періоду перевищують середні темпи зростання господарства регіону.

Допоміжна галузь – забезпечує напівфабрикатами, виробничими послугами, головними засобами, у тому числі будівництвом, головні галузі та галузі спеціалізації.

Економічна діяльність – процес виробництва продукції (товарів і послуг), який здійснюють із використанням певних ресурсів: сировини, матеріалів, устаткування, робочої сили, технологічних процесів тощо. Економічну діяльність характеризують: витрати на виробництво, процес виробництва та випуск продукції.

Інвестиція – грошові, майнові, інтелектуальні цінності, що їх вкладають у різні види діяльності у виробничій та невиробничій сферах. Розрізняють *інноваційні, інтелектуальні, капітальні, портфельні, прями* інвестиції.

Інноваційні інвестиції – інвестування, що його здійснюють для реалізації технологічних інновацій у діяльність підприємства.

Інновація – нововведення у сфері науки, виробництва, сфері послуг та в діяльності органів управління регіонального та локального рівнів, які ведуть до зміни функціонування вказаних структур, а також до трансформації компонентної й територіальної будови регіональної суспільної системи та оновлення усіх сфер діяльності людини.

Інтелектуальні інвестиції – інвестування підготовки фахівців, наукових розробок, тощо.

Інфраструктура – поєднання діючих споруд, будинків, інженерних комунікаційних мереж і систем, які прямо не належать до виробництва, але необхідні для виробництва матеріальних благ і забезпечення повсякденної життєдіяльності населення.

Капітальні інвестиції – вкладення коштів у придбання нерухомої власності та інших основних фондів, які підлягають амортизації.

Кластер – група географічно взаємозалежних компаній і пов'язаних з ними організацій, що працюють у певній сфері і характеризуються спільною діяльністю та взаємодоповнюють один одного.

Комплексуюча галузь – нова галузь, розвиток якої згладжує появу диспропорцій у господарстві.

Лідуюча галузь – галузь, що належить до провідних галузей наукового і технічного прогресу.

Міжгалузевий комплекс – сукупність видів діяльності, здійснюваних у певному місці і об'єднаних у певну групу (підсистему) тісними виробничими, комерційними та іншими зв'язками.

Нова галузь – галузь, питома вага якої у капіталовкладеннях регіону збільшується.

Обслуговуюча галузь – забезпечує населення регіону, а також суспільне невиробниче споживання продуктами і послугами.

Основний вид економічної діяльності – вид діяльності суб'єкта, на який припадає найбільший внесок у валову додану вартість (або інший визначений критерій).

Портфельні інвестиції – кошти, що їх вкладають у довготермінові цінні папери, які не дають швидкого доходу.

Приватизація – форма прояву процесу роздержавлення, що полягає в передачі державного майна за грошові кошти чи цінні папери (ваучери, приватизаційні сертифікати) в колективну, акціонерну, приватну власність фізичним чи юридичним особам.

Пропульсивна галузь – нова галузь, яка за своїми об'єктивними даними здатна суттєво перебудувати господарство регіону аж до зміни його загальногосподарської функції.

Профільююча галузь – найчастіше галузь спеціалізації, яка впливає на усі сфери господарства, зокрема і наукові та вищі навчальні заклади, має велику частку у виробництві продукції регіону.

Прямі інвестиції – внесення грошових або майнових цінностей до статутного фонду юридичної особи в обмін на акції, пайові свідоцтва тощо.

Реструктуризація – засіб забезпечення оптимального функціонування суб'єктів економіки у безперервно мінливому ринковому середовищі згідно зі стратегією їх розвитку шляхом здійснення системи заходів організаційно-економічного, техніко-технологічного і фінансового характеру, спрямованих на зростання ефективності виробництва, підвищення конкурентоспроможності і зміцнення фінансової стійкості.

Санация – система реорганізаційних, організаційно-економічних, техніко-технологічних, інвестиційних, управлінських і фінансових заходів, спрямованих на відбудову і зміцнення фінансового становища підприємства, а також підвищення його платоспроможності, фінансової стійкості і конкурентоспроможності.

Соціальна сфера – усі види діяльності людини, які забезпечують її побутові та духовні потреби.

Структура господарства – склад і співвідношення основних складових господарства: сфер, секторів, підрозділів, галузей, видів виробництва, видів господарської діяльності.

Ультраструктура – поєднання галузей, галузевих і між-галузевих комплексів, які безпосередньо належать до виробництва матеріальних благ та інформаційного продукту.

Функціонально-господарська структура – формування міжгалузевих систем і міжгалузевих комплексів, що зумовлюється розвитком технологічних зв'язків, інвестиційної діяльності, вимогами суспільного поділу праці тощо.

Опорні схеми

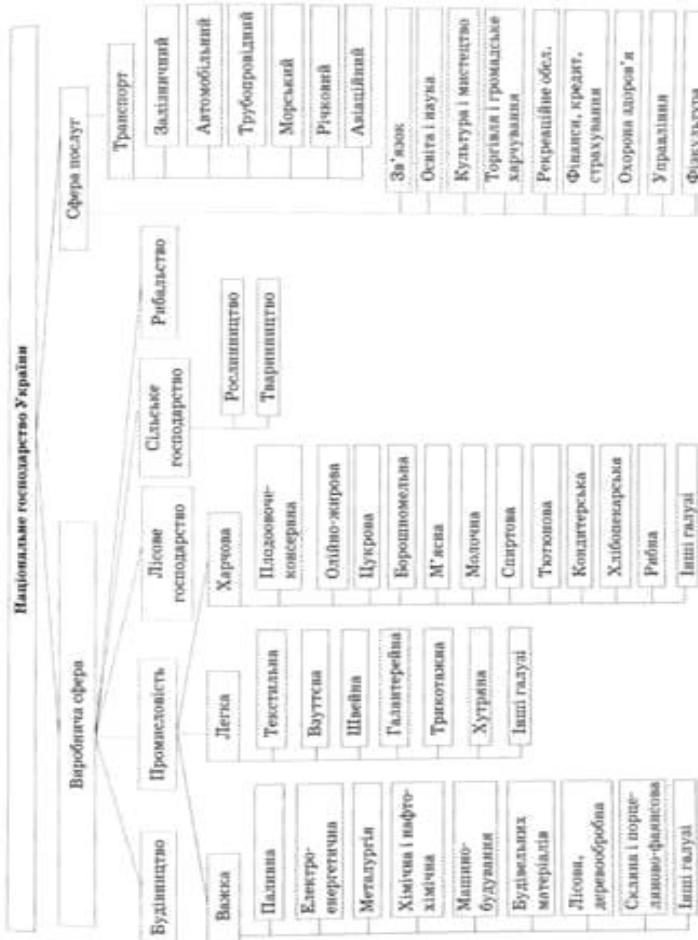

Рис. 4.3. Галузева структура господарства України [2].

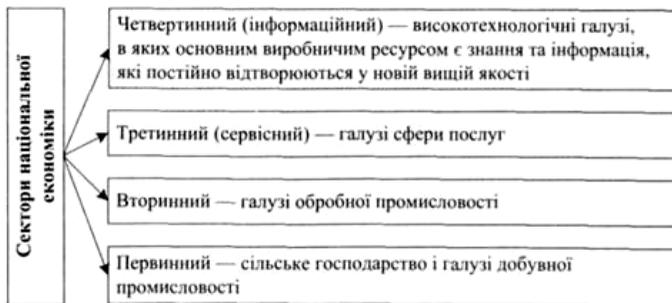

Рис. 4.4. Структура національної економіки за критерієм технологічної послідовності економічної діяльності [9].

Рис. 4.5. Схема формування туристичного кластеру регіону [5].

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Ознайомтеся із підрозділом 1.4 «Реструктуризація економіки в ринкових умовах» колективного підручника за редакцією С. Дорогунцова «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» [7, с. 239–245]. На яких аспектах реструктуризації господарського комплексу України наголошує автор.

2. Проаналізуйте підрозділ 1.1 «Роль та значення інфраструктури у забезпеченні регіонального розвитку» монографії І. В. Бутирської «Інфраструктурне забезпечення регіонального розвитку» [1, с. 9–22]. Яке призначення інфраструктури у забезпеченні стійкого розвитку господарства регіону?

3. Прочитайте підрозділ 2.1 «Інновація як детермінант виникнення нових видів економічної діяльності» монографії С. Д. Щеглюк «Формування нових видів економічної діяльності» [13, с. 55–75]. Як інновації впливають на виникнення нових видів господарської діяльності? Як класифікуються нові види економічної діяльності?

Теми рефератів, доповідей, есе

1. Галузева структура економіки України та її регіональні відмінності.

2. Динаміка та ефективність структурної трансформації господарства України.

3. Розвиток інфраструктури регіону (на прикладі окремої області України).

4. Історія створення та функціонування галузевих кластерів в Україні та світі.

5. Вплив нових видів економічної діяльності на якість життя населення.

Запитання для самоперевірки

1. Розкрийте сутність поняття «функціонально-компонентна структура господарства».

2. Перелічіть особливості галузевої структури господарського комплексу України.

3. Назвіть нові види економічної діяльності, що сформувалися на території окремих регіонів держави. Розкрийте їх вплив на якість життя населення.

4. Охарактеризуйте динаміку та ефективність структурної трансформації господарства регіону дослідження.

5. Дайте визначення поняття «галузевий кластер». Обґрунтуйте, які галузеві кластери доцільно створювати у регіоні дослідження.

Тестові завдання

Вкажіть, яким галузям належить основна районотворча роль:

- а) спеціалізації; б) обслуговуючим;
в) профільним галузям спеціалізації; г) допоміжним.

Вкажіть, ознаки виділення інтегральних економічних районів:

- а) спільність території; б) природні ресурси;
в) економічне тяжіння території до ядра району; г) наявність територіально-виробничих комплексів;
г) правильна відповідь: а), г); д) правильна відповідь: а), б), в), г).

Вкажіть сутність мегаекономічного району:

- а) поєднання територіально-адміністративних областей країни, країн;
б) поєднання територіально-адміністративних районів областей країни;
в) поєднання регіонів окремих країн;
д) поєднання країн континенту.

Вкажіть сутність мезоекономічного району:

- а) поєднання природних зон окремої території;
б) поєднання населених пунктів, що тяжіють до центру;
в) поєднання регіонів окремих країн;
д) поєднання суміжних територіально-адміністративних мікроекономічних районів.

Вкажіть сутність мікроекономічного районування:

- а) економіка населеного пункту, галузі, адміністративного району;
б) економіка міста, селища міського типу, підприємства;
в) економіка індивідуальна, підприємства, корпорації;
д) правильна відповідь: а), б), в).

Вкажіть, постійні чинники районування:

- а) поселення, шляхи, виробничі об'єкти; б) води, ґрунти, ліси;
в) віддаленість між населеними пунктами; г) правильна відповідь: а), б).

Вкажіть, змінні чинники районування:

- а) поселення, шляхи, виробничі об'єкти; б) води, ґрунти, ліси;
в) віддаленість між населеними пунктами; г) правильна відповідь: а), б).

Встановіть відповідність між поняттям та його сутністю: економічне районування - це:

- а) об'єктивний процес формування економіки окремої території;
б) суб'єктивний поділ країни на окремі райони;
в) обґрунтований поділ країни на економічні райони;
д) правильна відповідь: а), б), в).

Вкажіть, який природно-територіальний таксон характеризують прояви явищ, що відсутні на інших територіях:

- а) зона; б) басейн;
- в) ареал; г) правильна відповідь: а), в).

Вкажіть, який природно-територіальний таксон характеризують показники територіальних явищ, що визначають види господарської діяльності:

- а) зона; б) басейн;
- в) ареал; г) правильна відповідь: а), в).

Вкажіть, яку назву має основна праця В. Садовського, в якій висунута ідея «Зв'язаності господарських явищ в економічному районі»:

- а) «Світова економіка»; б) «Світове господарство»;
- в) «Світові ТВК»; г) «Господарство України».

Вкажіть в чому полягає сутність методу розміщення продуктивних сил:

- а) спосіб пізнання предмета розміщення продуктивних сил, вирішення конкретного завдання;
- б) сукупність технічних прийомів, методів з метою пізнання дійсності;
- в) теорія, переведення в алгоритм рішення конкретної проблеми;
- д) правильна відповідь: а), б).

Вкажіть, чи є зв'язок між способом економічного мислення і результатом економіки:

- а) економічне мислення формує освіта;
- б) економічне мислення формує виробнича практика;
- в) економічне мислення формує знання законів і практики;
- д) економічне мислення впливає на практику.

Вкажіть, що являє собою методологія дослідження розміщення продуктивних сил:

- а) система теорій і показників, методів і прийомів вивчення території;
- б) вивчення причинно-наслідкових зв'язків розвитку поселень і виробництва;
- в) вивчення виробничої і соціальної інфраструктури;
- д) правильна відповідь: а), б), в).

Вкажіть сутність базового методу дослідження розміщення продуктивних сил, який передбачає урахування знань відомих законів природи і суспільства при оцінці просторової економіки:

- а) методологію дослідження розміщення продуктивних сил;
- б) геопросторову парадигму;
- в) метод дослідження розміщення продуктивних сил;
- д) методіку дослідження розміщення продуктивних сил.

Вкажіть, що виражає сукупність методів, прийомів і підходів при вивченні розміщення продуктивних сил:

- а) методологію дослідження розміщення продуктивних сил;
- б) геопросторову парадигму;

- в) метод дослідження розміщення продуктивних сил;
- д) методику дослідження розміщення продуктивних сил.

Вкажіть, чим зумовлений вибір методу економічного аналізу:

- а) кількістю підприємств у регіоні;
- б) рівнем розвитку господарської системи;
- в) метою дослідження;
- г) правильна відповідь: б), в).

Вкажіть до якої групи методів відносяться індукція, дедукція, аналіз, синтез, аналогія, експеримент, спостереження, порівняння:

- а) традиційні методи;
- б) новаційні методи;
- в) філософські методи;
- г) правильна відповідь: а), б), в).

Вкажіть до якої групи методів відноситься використання літератури, статистики, опису:

- а) традиційні методи;
- б) філософські методи;
- в) новаційні методи;
- г) правильна відповідь: а), б).

Вкажіть до якої групи методів відносяться моделювання, факторна оцінка, кластерна оцінка:

- а) традиційні методи;
- б) філософські методи;
- в) новаційні методи;
- г) правильна відповідь: а), б).

Вкажіть сутність системного методу просторового аналізу:

- а) вивчення усіх видів ресурсів регіону;
- б) вивчення технологій і механізму створення готового продукту регіону;
- в) вивчення обсягу і структури створення в регіоні продукту;
- г) правильна відповідь: а), б), в).

Вкажіть варіант в якому правильно подано вхід в економічну систему при застосуванні системного методу аналізу:

- а) технологія, інституційні умови, управління, кредитування, стимулювання, оборотність грошей;
- б) праця, капітал, грошова маса;
- в) проміжне споживання, додана вартість;
- г) правильна відповідь: б), в).

Вкажіть варіант в якому правильно подано вихід з економічної системи при застосуванні системного методу аналізу:

- а) технологія, інституційні умови, управління, кредитування, стимулювання, оборотність грошей;
- б) праця, капітал, грошова маса;
- в) проміжне споживання, додана вартість;
- г) правильна відповідь: б), в).

Вкажіть сутність балансового методу оцінки розміщення продуктивних сил:

- а) вивчення пропорцій праці, капіталу і продукту;
- б) вивчення пропорцій розселення, споживання і галузевої економіки;
- в) вивчення пропорцій природних умов і ресурсів;
- г) правильна відповідь: а), б).

Вкажіть сутність нормативного методу оцінки розміщення продуктивних сил:

- а) вивчення нормативів затрат праці, сировини, капіталу і споживання;
- б) вивчення нормативів розміщення виробництва;
- в) вивчення нормативів розподілу ресурсів;
- г) правильна відповідь: а), б), в).

Вкажіть, який аспект аналізу стану розміщення продуктивних сил характеризує система показників: наявність ресурсів виробництва, рівні поділу праці, збалансованість пропорцій складових економіки:

- а) територіально-галузевий;
- б) територіально-комплексний;
- в) територіально-ефективний;
- г) правильна відповідь: а), в).

Вкажіть, який аспект аналізу стану розміщення продуктивних сил характеризує система показників: кількість зайнятих у промисловості країни, число зайнятих у всій промисловості регіону, число зайнятих у галузі країни загалом, кількість зайнятих у галузі окремого регіону:

- а) територіально-галузевий;
- б) територіально-комплексний;
- в) територіально-ефективний;
- г) правильна відповідь: а), б).

Вкажіть, який аспект аналізу стану розміщення продуктивних сил характеризує система показників: продуктивність, затратність, економічне зростання:

- а) територіально-галузевий;
- б) територіально-комплексний;
- в) територіально-ефективний;
- г) правильна відповідь: б), в).

Встановіть відповідність між терміном і визначенням: нова галузь, яка за своїми об'єктивними даними здатна суттєво перебудувати господарство регіону аж до зміни його загальногосподарської функції – це:

- а) нова галузь;
- б) профілююча галузь;
- в) пропульсивна галузь;
- г) обслуговуюча галузь;
- д) лідируюча галузь.

Встановіть відповідність між терміном і визначенням: галузь, що належить до провідних галузей наукового і технічного прогресу – це:

- а) нова галузь;
- б) профілююча галузь;
- в) пропульсивна галузь;
- г) обслуговуюча галузь;
- д) лідируюча галузь.

Встановіть відповідність між терміном і визначенням: нова галузь, розвиток якої згладжує появу диспропорцій у господарстві – це:

- а) нова галузь;
- б) профілююча галузь;
- в) пропульсивна галузь;
- г) обслуговуюча галузь;
- д) лідируюча галузь.

Встановіть відповідність між терміном і визначенням: галузь, темпи зростання якої протягом аналізованого періоду перевищують середні темпи зростання господарства регіону – це:

- а) динамічна галузь;
- б) профілююча галузь;
- в) пропульсивна галузь;
- г) допоміжна галузь.

Тема 5

ФУНКЦІОНАЛЬНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА СТРУКТУРА ГОСПОДАРСТВА РЕГІОНУ

Мета: засвоєння студентами знань про особливості функціонально-територіальної структури господарства; ознайомлення з методикою ранжування населених пунктів за їх роллю у територіальній організації господарства регіону; формування навичок опрацювання вихідного статистичного матеріалу й виконання комплексного аналізу сформованої функціонально-територіальної структури господарства регіону, дослідження територіально-структурних процесів.

В результаті вивчення даної теми студентові необхідно:

- знати**
- сутність понять: функціонально-територіальна структура, територіально-структурні процеси, агломерування, поляризація, концентрування, стягування, вирівнювання, тощо;
 - складові елементи функціонально-територіальної структури;
 - методику ранжування населених пунктів за їх роллю в територіальній організації господарства регіону;
 - сутність, причини, наслідки територіально-структурних процесів у регіоні дослідження;
 - основні засади теорії оптимуму Парето;
- вміти**
- аналізувати сформовану функціонально-територіальну структуру регіону;
 - виділяти головні суб'єкти господарства населених пунктів регіону та оцінювати тісноту зв'язку між ними;
 - виконувати ранжування населених пунктів за їх роллю у територіальній організації господарства регіону;
 - виділяти та обґрунтовувати території на яких доцільним є створення вільних економічних зон, територій пріоритетного розвитку, територіальних кластерів.

Головні терміни та поняття: територіальна структура, таксон, ареал, зона, район, регіон, периферія, суспільно-географічна периферія, економічний куш, економічний вузол, економічний центр, економічний пункт, територіально-структурні процеси, диференціювання, нівелювання, концентрування, деконцентрування, стягування, дифузія, агломерування, дегломерування, поляризація, вирівнювання, оптимум Парето, вільна (спеціальна) економічна зона,

територія пріоритетного розвитку, кластер, регіональний кластер, територіальний кластер, депресивний регіон, депресивна територія.

Завдання практичної роботи

1. Заповнити таблицю 5.1. «Локалізація головних суб'єктів господарства регіону».

Таблиця 5.1

Локалізація головних суб'єктів господарства регіону

Назва населеного пункту	Кількість мешканців, тис. осіб	Головні суб'єкти господарства	Галузь приналежності суб'єкта господарства	Сучасний стан функціонування суб'єкта господарства	Тіснота зв'язку між суб'єктами господарювання в населеному пункті

Розглядаються міста і селища міського типу.

Головними суб'єктами господарства населеного пункту є підприємства й організації, які: виробляють найбільший обсяг продукції у грошовому вимірі; на яких зайнята найбільша кількість мешканців населеного пункту; визначають спеціалізацію поселення; виконують містоутворюючу роль; є стратегічними об'єктами державного або регіонального значення.

Сучасний стан функціонування суб'єкта господарювання: АП – активно працює на ринку, розвивається; ПС – працює стабільно, без ознак явного розвитку; ПП – працює не стабільно, із частими перебоями; ТП – тимчасово призупинив діяльність; ЗК – на стадії закриття, або в стані довготермінової консервації.

Тіснота зв'язку: +++ – тісний зв'язок між суб'єктами господарювання в межах населеного пункту; ++ – посередній зв'язок; + – зв'язок слабкий, не стабільний; -- відсутній зв'язок між суб'єктами господарювання.

2. Використовуючи дані таблиці 5.1 «Локалізація головних суб'єктів господарства регіону» здійснити ранжування населених пунктів за їх роллю в територіальній організації господарства регіону. Заповнити таблицю 5.2 «Економічні центри різних рангів».

Таблиця 5.2

Економічні центри різних рангів

Ранг економічного центру	Населені пункти
Економічний пункт	
Економічний центр	
Економічний вузол	

3. Виконати картосхему «Територіальна організація господарства регіону» (рис. 5.1.). На картосхемі показати: головні залізничні й автомобільні шляхи сполучення; головні гідрографічні

об'єкти; економічні центри різного рангу.

Для зображення економічних центрів використати спосіб значків: розмір значка відповідає рангу економічного центру в господарстві регіону дослідження; внутрішнє зафарбування значка – галузі господарства, що розвинуті в центрі.

4. Використовуючи дані теми 4 та проаналізувавши рисунок 5.1. «Територіальна організація господарства регіону» описати територіально-структурні процеси у регіоні дослідження. Звернути увагу на перебіг: диференціювання, нівелювання, концентрування, стягування, дифузії, агломерування, поляризації, вирівнювання тощо. Пояснити, як сучасні законодавчі ініціативи впливають на перебіг цих процесів на регіональному рівні, зокрема на периферійних та депресивних територіях.

5. Виділити території у межах регіону дослідження на яких доцільним є створення вільних економічних зон, територій пріоритетного розвитку, територіальних кластерів. Обґрунтувати доцільність їх створення опираючись на теорію оптимуму Парето.

Література

1. Барнз В. Нові регіональні економіки / В. Барнз, Л. Ледебур [пер. з англ. А. Пехник]. – Львів : Літопис, 2003. – 196 с.

2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.stat.gov.ua

3. Долішній М. І. Регіональна економіка на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети / М. І. Долішній. – К. : Наук. думка, 2006. – 511 с.

4. Заблоцький Б. Ф. Регіональна економіка : [навч. посібник] / Б. Ф. Заблоцький. – Львів : Новий Світ-2000, 2007. – С. 40–45.

5. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» №2850-IV від 08 вересня 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2850-15/ed20110421>

6. Іщук С. І. Розміщення продуктивних сил (теорія, методи, практика) / С. І. Іщук. – 6-е вид. – К. : Європейський ун-тет, 2004. – 216 с.

7. Качан Є. П. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : [навч. посібник] / Є. П. Качан, Т. Є. Царик, Д. В. Ткач. – К. : Юридична книга, 2005. – 704 с.

8. Ковалевський В. В. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : [підручник] / В. В. Ковалевський, О. Л. Михайлюк, В. Ф. Семенов. – 8-е вид. – К. : Знання, 2006. – 350 с.

9. Манів З. О. Регіональна економіка : [навч. посібник] / З. О. Манів, І. М. Луцький, С. З. Манів. – Львів : Магнолія-2006, 2007. – 262 с.

10. Промисловість та підприємництво України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://who-is-who.com.ua/book/develop.html>
11. Ровенчак І. І. Периферійність Львівської області як фактор трансформації господарства регіону / І. І. Ровенчак, Л. І. Котик // Ученые записки Таврического нац. ун-ту им. В. И. Вернадского. Серия : География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 1. – С. 45–48.
12. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : [підручник] / [за ред. проф. С. І. Дорогунцова]. – 3-є вид. – К. : КНЕУ, 2008. – С. 248–253.
13. Стадницький Ю. І. Розміщення продуктивних сил (теоретичні основи) : [навч. посібник] / Ю. І. Стадницький, А. Г. Загородній. – К. : Знання, 2008. – 351 с.
14. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії : [навч. посібник] / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2009. – С. 76–95.
15. Україна. Промисловість та інвестиційна діяльність : [атлас]. – К. : Картографія, 2003. – 80 с.
16. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : [підручник] / О. І. Шаблій. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – С. 202–212; 354–356.
17. Шевчук Л. Т. Розміщення продуктивних сил : [навч. посібник] / Л. Т. Шевчук. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – С. 30–37.

Словник термінів

Агломерування – процес концентрування або стягування, що супроводжується територіальним розширенням ядра концентрації та веде до формування агломерації.

Ареал – частина геопростору, у межах якого простежуються явища, що відсутні на суміжних ділянках.

Вирівнювання – процес протилежний до поляризації.

Вільна економічна зона (ВЕЗ) – частина території країни, регіону, виділена із загального митного кордону держави, яка має повну свободу в режимі господарських питань, з особливим режимом управління і пільговими умовами діяльності, податковими пільгами для місцевих підприємців та іноземних фірм.

Дегломерування – процес протилежний до агломерування.

Деконцентрування – процес протилежний до концентрування.

Депресивна територія – це регіон чи його частина, рівень розвитку якого (якої) за показниками, визначеними Законом України

«Про стимулювання розвитку регіонів», є найнижчим серед територій відповідного типу.

Депресивний регіон – просторово-локальне утворення, у якому із-за економічних, політичних, соціальних, екологічних та інших причин перестають діяти стимули саморозвитку, а отже, немає підстав розраховувати на самостійний вихід із кризової ситуації.

Диференціювання – процес під час якого ускладнюється територіальна структура географічного утворення, зростає його строкатість (диференціація).

Дифузія – процес протилежний до *стягування*.

Економічний вузол – блок промислових підприємств, що мають між собою виробничі зв'язки, або порівняно невелика компактна територія разом з населенням, населеними пунктами, комунікаціями, рекреаційною й продовольчою зонами, промисловістю.

Економічний куц – порівняно невелике поселення, яке виконує торгово-розподільчу, господарсько-організаційну, рідше виробничо-концентруючу функцію стосовно близьких поселень.

Економічний пункт – зосередженні в одному поселенні підприємства однієї галузі.

Економічний центр – зосередження в одному поселенні виробництв різних галузей.

Зона – частина геопростору з явищами, подібними за показниками, що характеризують їхню інтенсивність.

Кластер – див. тема 4.

Концентрування – процес під час якого щільність (інтенсивність) явища на одній території підвищується швидше, ніж на інших досліджуваних територіях.

Нівелювання – процес протилежний до *диференціювання*.

Оптимум Парето – варіанти розвитку економіки, які не можна покращити для одних регіонів, не погіршуючи стану інших.

Периферія (грец. *periphēreia* – коло, дуга, поверхня) – місцевість віддалена від центру, околиця.

Поляризація – розвиток під час якого явища, характерні для однієї території, функціонально пов'язані зі зворотними явищами, що фіксуються ні інших територіях.

Район – частина геопростору, яка насичена елементами, що

суттєво відрізняють її від інших територіальних утворень і, яка характеризується єдністю, взаємопов'язаністю складових елементів та цілісністю, що виступає об'єктивною умовою, закономірним результатом розвитку власне цієї частини геопростору.

Регіон – частина геопростору, що протиставляється будь-яким іншим аналогічним частинам території.

Регіональний кластер – економічна агломерація фірм, що працюють в одній або кількох споріднених галузях господарства й розміщені в географічній близькості один від одного.

Стягування – процес концентрування, який спричинений переміщенням об'єктів від периферії до ядра концентрату (фокуса).

Суспільно-географічна периферія – частина суспільного простору, в межах якого швидкість суспільно-географічних процесів мінімальна або їх вектор не співпадає з вектором розвитку ядер суспільного життя.

Таксон – територіальна одиниця, що володіє специфічними кількісними й якісними ознаками. Найбільш поширені таксони: *ареал, зона, район, регіон*.

Територіальна структура – поділ географічного утворення (країни, регіону) на чітко виражені елементи, кожний з яких виконує певну функцію у розвитку географічного утворення, яка пов'язана з географічним положенням елемента на досліджуваній території.

Територіальний кластер – динамічні і внутрішньо конкурентоспроможні мережі близько локалізованих підприємств, що випускають однакову або споріднену продукцію, спільно забезпечують вигідні ринкові позиції як для регіону так і власне підприємств, які утворюють кластер.

Територіально-структурні процеси – процеси, у результаті протікання яких відбувається зміна територіальної структури таксонів. До них відносять: *диференціювання, нівелювання, концентрування, деконцентрування, стягування, дифузії, агломерування, дегломерування, поляризацію, вирівнювання*.

Територія пріоритетного розвитку – територія, на якій склалися несприятливі соціально-економічні та екологічні умови, незадовільний стан зайнятості населення і на якій запроваджується спеціальний режим інвестиційної діяльності для створення нових робочих місць.

Опорні схеми

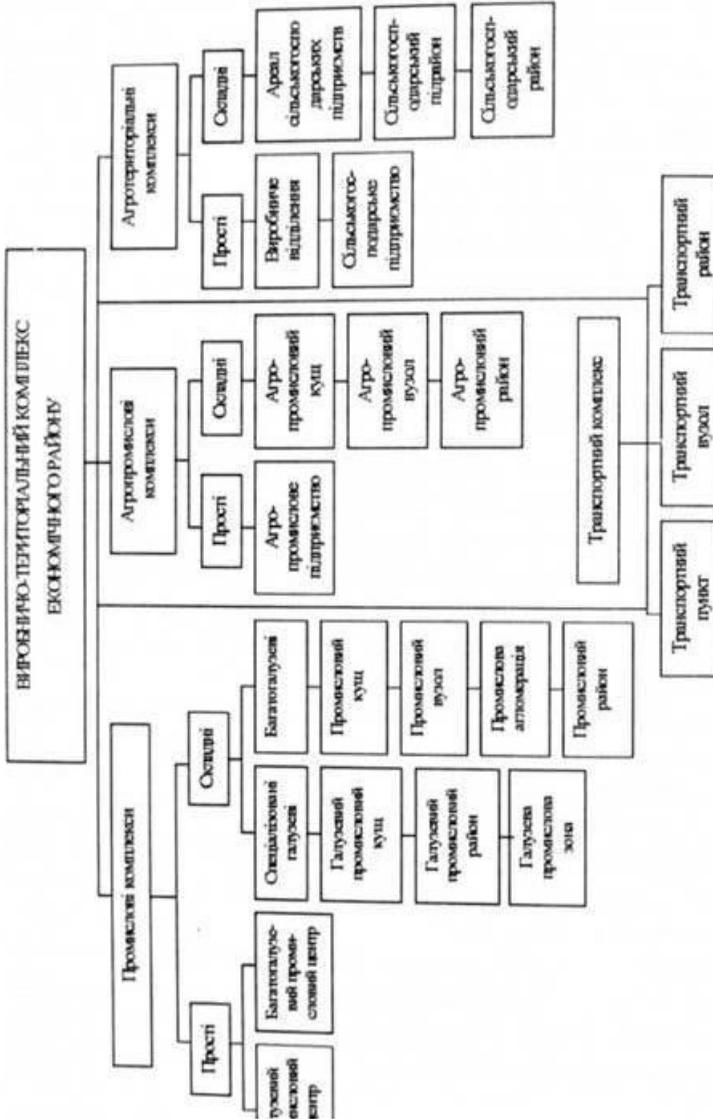

Рис. 5.2. Виробничо-територіальні комплекси економічного району [9].

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Ознайомтеся із темою 1 «Форми суспільної організації виробництва» розділу X «Суспільна і територіальна організація виробництва» підручника О. Г. Топчієва «Основи суспільної географії» [14, с. 252–260]. На яких формах суспільної організації виробництва наголошує автор? В чому їхня сутність?

2. Прочитайте розділ 5 «Територіальна структура господарства» навчального посібника Л. Т. Шевчук «Розміщення продуктивних сил» [17, с. 30–37]. Які структури відображають особливості горизонтальних і вертикальних конструкцій території, її просторову неоднорідність та просторові взаємодії?

3. Опрацюйте підрозділ 5.4.10 «Концепція територіальної і функціонально-територіальної структури комплексів» підручника О. І. Шаблія «Основи загальної суспільної географії» [16, с. 354–356]. На виділенні яких типів територіальних структур наголошує автор?

Теми рефератів, доповідей, есе

1. Проблеми територіальної структури господарства України.
2. Вплив системи розселення населення України у становленні територіальної структури господарства.
3. Перебіг територіальної структурних процесів у господарському комплексі України на початку ХХІ ст.
4. Переваги та недоліки результатів територіально-структурних процесів у прикордонних районах України.
5. Просторові диспропорції розміщення та функціонування господарства України.

Запитання для самоперевірки

1. Розкрийте сутність поняття «територіальна структура господарства».
2. Поясніть відмінність між поняттями «територіальна структура» і «територіальна організація» господарства.
3. Назвіть форми розміщення продуктивних сил.
4. Перелічіть та дайте визначення територіально-структурним процесам.
5. Розкрийте сутність концепції опорного каркасу території. Назвіть приклади типів опорного каркасу території та поясніть за яких умов вони формуються.

Тестові завдання

Вкажіть рису, яка характерна земельним ресурсам України:

- а) продукт природи; б) містить функції предмета і засобу праці;
в) відновлювальний природний ресурс; г) правильна відповідь: а), б), в).

Вкажіть, яка забезпеченість земельними ресурсами населення України у перерахунку на одного жителя:

- а) 0, 50 га; б) 0,64 га;
в) 0,80 га; г) 1,20 га.

Вкажіть питому вагу чорноземів у структурі ґрунтового покриву України:

- а) 45,1%; б) 60,3%;
в) 54,7%; г) 63,5%.

Вкажіть площу лісового фонду України, млн га.:

- а) 5,5; б) 8,0;
в) 7,5; г) 9,9.

Вкажіть, яку сировинну базу використовує чорна металургія України:

- а) залізнорудну; б) мідних руд;
в) поліметалевих руд; г) марганцевих руд;
г) вапняків; д) сланців.

Вкажіть запаси марганцевих руд в Україні, млрд. т.:

- а) 0,5; б) 2,0;
в) 8,0; г) 10,0.

Вкажіть запаси залізних руд в Україні, млрд. т.:

- а) 20; б) 15;
в) 40; г) 60.

Вкажіть, як поділяють природні ресурси за екологічною класифікацією:

- а) вичерпні; б) мінеральні;
в) відновні; г) невичерпні.

Вкажіть, як поділяються природні ресурси за економічною класифікацією:

- а) корисні копалини; б) ресурси невиробничого призначення;
в) ресурси для виробничої сфери; г) рідні ресурси.

Вкажіть компоненти, які відносяться до природних умов:

- а) рельєф; б) нафта і газ;
в) кам'яне вугілля; г) клімат;
г) вода; д) ґрунти.

Вкажіть, яка із категорій оцінки мінеральних ресурсів характеризує їх вивченість і розвіданість із найбільшою детальністю:

- а) А; б) С₁;
в) В; г) С₂.

Вкажіть на базі чого здійснюється економічна оцінка природних ресурсів:

- а) за кількістю і якістю; б) у вартісному вираженні.

Вкажіть як можна охарактеризувати нафтове родовище, що не розробляється:

- а) природний ресурс;
- б) земля;
- в) капітал;
- г) ринок.

Вкажіть обсяг первинної переробки нафти в Україні у 2011 р., млн т:

- а) 60;
- б) 22;
- в) 15;
- г) 13.

Вкажіть ресурс із найвищим теплотворчим коефіцієнтом 1 т. палива:

- а) природний газ;
- б) вугілля;
- в) нафта;
- г) торф.

Вкажіть період початку видобутку вугілля у Європі:

- а) XI ст.;
- б) XIII ст.;
- в) XII ст.;
- г) IX ст.

Вкажіть регіони України в яких розташовані родовища природного газу:

- а) Харківська обл.;
- б) Сумська обл.;
- в) Полтавська обл.;
- г) Львівська обл.

Вкажіть центри видобутку бурого вугілля:

- а) Олександрія;
- б) Сміла;
- в) Ватутіно;
- г) Добротвір.

Вкажіть регіони видобутку нафти:

- а) Львівська обл.;
- б) Сумська обл.;
- в) Івано-Франківська обл.;
- г) Чернігівська обл.;
- д) Донецька обл.

Вкажіть частку російської нафти у загальному обсязі споживання нафти в Україні:

- а) 50%;
- б) 60%;
- в) 70%;
- г) 80%.

Вкажіть обсяг видобутку вугілля в Україні у 2011 р., млн т.:

- а) 50;
- б) 65;
- в) 80;
- г) 100.

Вкажіть обсяг видобутку газу в Україні в 2011 р., млрд. м³:

- а) 20;
- б) 25;
- в) 30;
- г) 40.

Вкажіть фактори впливу на розміщення підприємств електроенергетики:

- а) паливно-енергетичні ресурси;
- б) трудові ресурси;
- в) кон'юнктура ринку;
- г) споживання.

Вкажіть потужність електростанцій України, млн кВт.:

- а) 40;
- б) 45;
- в) 50;
- г) 54.

Вкажіть кількість атомних енергоблоків на електростанціях України:

- а) 10;
- б) 12;
- в) 15;
- г) 22.

Вкажіть на яких електростанціях використовується вугілля Львівсько-Волинського басейну :

- а) Бурштинській;
- б) Дніпропетровській;
- в) Добротвірській;
- г) Запорізькій.

Вкажіть, яка із перелічених АЕС України має найбільшу потужність:

- а) Рівненська;
- б) Південноукраїнська;
- в) Хмельницька;
- г) Запорізька.

Вкажіть регіон, де розташовані найбільші за обсягом виробленої продукції лісопильні центри України:

- а) Лісостеп;
- б) Полісся;
- в) Карпати;
- г) Крим.

Вкажіть частку деревообробки у структурі лісової, деревообробної і целюлозно-паперової промисловості:

- а) 60%;
- б) 65%;
- в) 70%;
- г) 80%.

Вкажіть галузі основної хімії України:

- а) сірчаноокислотна;
- б) виробництво пластмас;
- в) содова;
- г) виробництво хімічних волокон;
- д) лако-фарбове виробництво.

Вкажіть, що входить до сфери діяльності гірничо-хімічної промисловості:

- а) видобуток нафти;
- б) видобуток газу;
- в) видобуток калійних солей;
- г) видобуток кам'яної солі;
- д) видобуток фосфатної сировини.

Вкажіть частку сировини у собівартості готової продукції хімічної промисловості:

- а) 30–39%;
- б) 40–49%;
- в) 40–90%;
- г) 90–95%.

Вкажіть центр виробництва фосфатних добрив:

- а) м. Одеса;
- б) м. Донецьк;
- в) м. Вінниця;
- г) м. Калуш.

Вкажіть центр виробництва соди:

- а) м. Слов'янськ;
- б) м. Черкаси;
- в) м. Лисичанськ;
- г) м. Донецьк.

Вкажіть центр виробництва гумово-азбестових виробів:

- а) м. Дніпропетровськ;
- б) м. Біла Церква;
- в) м. Харків;
- г) м. Херсон.

Вкажіть обсяг виробництва цементу в Україні у 2011 р., млн т. :

- а) 22;
- б) 10;
- в) 5;
- г) 15.

Вкажіть регіон видобутку мармуру в Україні:

- а) Закарпатська обл.;
- б) Житомирська обл.;
- в) Хмельницька обл.;
- г) Миколаївська обл..

Вкажіть центри виробництва скла в Україні:

- а) м. Артемівськ;
- б) м. Лисичанськ;
- в) м. Вінниця;
- г) м. Калуш.

Вкажіть, які виробництва належать до виробництва в'язучих матеріалів:

- а) виробництво цементу;
- б) виробництво піску;
- в) виробництво вапна;
- г) виробництво деревини.

Вкажіть характерну особливість будівельних матеріалів:

- а) велика об'ємна вага;
- б) транспортабельність;
- в) крихкість;
- г) велика маса.

Вкажіть центр виробництва цементу в Україні:

- а) м. Амвросіївка;
- б) м. Харків;
- в) м. Кам'янець-Подільський;
- г) м. Миколаїв.

Вкажіть, які виробництва відносяться до галузей будівельної індустрії переважно сировинної орієнтації:

- а) цементу;
- б) цегли;
- в) бетону;
- г) гіпсокартону.

Вкажіть у яких містах має широке поширення цегельна промисловість:

- а) великих містах;
- б) середніх містах;
- в) малих містах;
- г) правильна відповідь: а), б), в).

Встановіть відповідність між терміном і визначенням: економічна агломерація фірм, що працюють в одній або кількох споріднених галузях господарства й розміщені в географічній близькості один від одного – це:

- а) галузевий кластер;
- б) регіональний кластер;
- в) міська агломерація;
- г) ТВК.

Встановіть відповідність між терміном і визначенням: порівняно невелике поселення, яке виконує торгово-розподільчу, господарсько-організаційну, рідше виробничо-концентруючу функцію стосовно близьких поселень – це:

- а) економічний пункт;
- б) економічний куш;
- в) економічний вузол;
- г) економічний центр.

Встановіть відповідність між терміном і визначенням: розвиток під час якого явища, характерні для однієї території, функціонально пов'язані зі зворотними явищами, що фіксуються ні інших територіях – це:

- а) поляризація;
- б) нівелювання;
- в) вирівнювання;
- г) диференціація.

Встановіть відповідність між терміном і визначенням: процес під час якого ускладнюється територіальна структура географічного утворення, зростає його строкатість – це:

- а) поляризація;
- б) нівелювання;
- в) вирівнювання;
- г) диференціація.

Тема 6

ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО РАЙОНУВАННЯ

Мета: ознайомлення студентів з засадами, принципами та методами здійснення економічного й суспільно-географічного районування; засвоєння знань про принципи економічного й суспільно-географічного районування, критерії виділення економічних районів; формування навичок із здійснення економічного районування регіону дослідження, комплексного аналізу виокремлених районів, виділення проблем розвитку районів, та формування перспективних пропозицій їх вирішення.

В результаті вивчення даної теми студентові необхідно:

- знати**
- сутність понять: економічне, суспільно-географічне районування, економічний район;
 - принципи здійснення економічного районування;
 - методичку виділення типів господарств економічних районів та здійснення економічного районування;
 - найсуттєвіші проблеми економічних субрайонів регіону дослідження та шляхи їх подолання;
- вміти**
- аналізувати схеми економічного й суспільно-географічного районування України;
 - виконувати типологію господарств адміністративних районів регіону дослідження;
 - виділяти та обґрунтовувати економічні субрайони регіону дослідження;
 - здійснювати комплексну порівняльну характеристику виділених економічних субрайонів, з акцентування уваги на проблеми їх розвитку та шляхи їх розв'язання.

Головні терміни та поняття: районологія, районоутворення, районування, економічне районування, економічний район, ареал, зона, басейн, територіально-адміністративний район (регіон), головний (великий) економічний район, економічний підрайон, обласний економічний район (субрайон), низовий економічний район, економічний вузол, суспільно-географічний (соціально-економічний, антропо-географічний) район, територіальна соціально-економічна система, ізостанта.

Завдання практичної роботи

1. Використовуючи дані таблиці 4.2 «Індекс локалізації окремих галузей господарства регіону» теми 4 «Функціонально-компонентна структура господарства регіону» визначити вид господарства адміністративних районів. Заповнити таблицю 6.1 «Вид господарства адміністративних районів».

Таблиця 6.1

Вид господарства адміністративних районів

Адміністративний район	Вид господарства

Вид господарства: визначається за значенням індексу локалізації – від найбільшого значення до найменшого за вихідними галузями дослідження по районі. Також його можна визначати за обсягом зайнятих, за обсягом виробленої продукції у доданій вартості.

2. Узагальнити результати таблиці 6.1 «Вид господарства адміністративних районів». Критично проаналізувати наявні види господарських систем адміністративних районів та звести їх до п'яти – семи узагальнених типів. Сформувати таблицю 6.2 «Типи господарств адміністративних районів».

Таблиця 6.2

Типи господарств адміністративних районів

Тип господарства	Адміністративний район

3. Врахувати особливості економіко-географічного положення регіону дослідження, значення економічного потенціалу та ефективності його використання (тема 3 «Суспільно-географічний аналіз економічного потенціалу регіону»), специфіки розвитку господарства (тема 4 «Функціонально-компонентна структура господарства регіону», таблиця 6.2. «Типи господарств адміністративних районів») та його територіальної організації (тема 5 «Функціонально-територіальна структура господарства регіону») здійснити економіко-географічне районування регіону дослідження. Заповнити таблицю 6.3 «Економічні субрайони регіону».

Таблиця 6.3

Економічні субрайони регіону

Назва економічного субрайону	Райони, які утворюють економічний субрайон	Площа, %	Населення, %	Валова додана вартість, %	Обсяг промислової продукції, %	Обсяг сільськогосподарської продукції, %	Обсяг сфери послуг, %	Спеціалізація субрайону

4. Виконати картосхему «Економічне районування регіону» (рис. 6.1). На картосхемі показати:

- головні транспортні шляхи;
- важливі гідрографічні об'єкти;
- способом якісного фону: типи господарств адміністративних районів (різними кольорами), економічні субрайони (штриховкою);
- значками різного розміру: економічні пункти, центри, вузли; внутрішнє зафарбування значка відповідає галузі господарства розвиток якої переважає у межах економічного осередку.

5. Прослідкувати, як пропозиції із формування територіальних кластерів, зон пріоритетного розвитку, територій із започаткування нових видів економічної діяльності (див. тема 4 «Функціонально-компонентна структура господарства регіону», тема 5 «Функціонально-територіальна структура господарства регіону») зосереджені за економічними субрайонами. Виділити три-п'ять проблем розвитку економічних субрайонів й сформувані три-п'ять перспективних пропозицій їх вирішення.

Література

1. Заблоцький Б. Ф. Регіональна економіка : [навч. посібник] / Б. Ф. Заблоцький. – Львів : Новий Світ-2000, 2007. – С. 45–65.
2. Заставний Ф. Д. Економічні райони України. Реалії та перспективи / Ф. Д. Заставний. – Львів : Априорі, 2010. – 222 с.
3. Комплексний атлас України. – К. : Картографія, 2005. – 96 с.
4. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : [монографія] / [за ред. З. С. Варналія]. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.

5. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : [підручник] / [за ред. проф. С. І. Дорогунцова]. – 3-є вид. – К. : КНЕУ, 2008. – С. 86–99; 621–647.

6. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика : [підручник] / Д. М. Стеченко. – К. : Вікар, 2006. – 400 с.

7. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії : [навч. посібник] / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2009. – 544 с.

8. Трансформація структури господарства України: регіональний аспект / [за ред. Г. В. Балабанова, В. П. Нагірної, О. М. Нижник]. – К. : Міленіум, 2003. – 404 с.

9. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : [підручник] / О. І. Шаблій. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – С. 308–333.

10. Шевчук Л. Т. Розміщення продуктивних сил : [навч. посібник] / Л. Т. Шевчук. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – С. 38–43; 90–98.

Словник термінів

Ареал – частина територіального простору, в межах якого проявляють себе природничі, господарські та інші явища, відсутні на суміжних територіях.

Басейн – частина території з особливими якісними і кількісними характеристиками природничих явищ, які визначають розміщення і характер видів господарської діяльності.

Головний (великий) економічний район – генеральна основа територіальної організації продуктивних сил країни (значна чи велика частина країни, виділяється за господарською спеціалізацією, специфікою структури виробництва, характерними природними умовами, специфічним географічним положенням, як правило об'єднує території декількох областей).

Економічне районування – обґрунтований науковий поділ країни на економічні райони, що сформувалися історично або формуються у процесі розвитку продуктивних сил на основі поділу праці.

Економічний вузол – велике місто із зоною безпосереднього впливу.

Економічний підрайон – територія областей, які мають подібну внутрішньорайонну спеціалізацію.

Економічний район – територіально-цілісна частина господарства країни, яка володіє такими ознаками: спеціалізацією як основною господарською функцією; комплексністю, як взаємозв'язаністю най-

важливіших елементів економічної і територіальної структур району; керованістю. Таксономія економічних районів: *головні (великі) економічні райони, економічні підрайони, обласні економічні райони (субрайони), низові економічні райони, економічні вузли.*

Зона – частина території із сукупністю природничих чи господарських явищ, які характеризуються показниками певного рівня інтенсивності їх прояву.

Ізоганта – лінія, яка розмежовує територію двох економічних районів.

Низовий економічний район – територія адміністративних районів.

Обласний економічний район (субрайон) – територіальні ланки народного господарства обмежені обласними адміністративними границями.

Районологія – наукове пізнання процесів районоутворення і власне районування.

Районоутворення – об'єктивний, незалежний від волі і свідомості людини процес формування інтегральних виробничо-територіальних систем, господарські елементи яких перебувають у тісних взаємозв'язках, мають свої просторові й виробничі особливості і відзначаються стійкістю щодо зовнішніх і внутрішніх змін.

Районування – процес поділу території на відносно цілісні частини – райони, сітка яких є результатом цього процесу.

Суспільно-географічний (соціально-економічний, антропо-географічний) район – великий регіон України, територія якого тісно пов'язана найбільшим, розташованим на ній, населеним пунктом – демографічним, урбаністичним, соціальним, культурним і економічним ядром, що визначає головні зовнішні функції і геопросторову організацію.

Територіальна соціально-економічна система (ТСЕС) – просторове поєднання населення, соціальної, економічної і екологічної сфер, у якому на основі їх взаємозв'язку, збалансованості та взаємодоповнення створюються оптимальні умови для життєдіяльності суспільства.

Територіально-адміністративний район (регіон) – частина територіального простору, яка має населений пункт з наданими йому адміністративними функціями, наповнена природними і господарськими елементами, що значно відрізняють її від інших територіальних систем і яка характеризується єдністю, взаємозумовленістю складових елементів і цілісністю.

Опорні схеми

Рис. 6.2. Економічні райони України (за М. Д. Пістуном).

Рис. 6.3. Суспільно-географічна макрорегіоналізація України (за О. І. Шаблієм) [9, с. 328].

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Ознайомтеся із підрозділом 3 «Економічне районування та територіальна структура господарства» колективного підручника за редакцією С. Дорогунцова «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» [5, с. 86–99]. На яких основних районоутворюючих чинниках наголошує автор? Розкрийте практичне значення економічного районування. Подумайте наскільки виділення економічних районів та формування комплексних програм їхнього розвитку може вплинути на процес федералізації України.

2. Прочитайте підрозділ 2.2.3 «Розмежування економічних районів» навчального посібника Б. Ф. Заблоцького «Регіональна економіка». Які аргументи необхідно враховувати при обґрунтуванні меж економічних районів?

3. Опрацюйте підрозділ «Адміністративно-територіальний устрій та економічне районування» наукового видання Ф. Заставного «Економічні райони України. Реалії та перспективи» [2, с. 5–22]. Як історично змінювалися підходи до виділення економічних районів на території України?

Теми рефератів, доповідей, есе

1. Засади економічного районування.
2. Проблеми розмежування економічних районів.
3. Історія економічного районування території України.
4. Проблеми виділення та обґрунтування меж економічних районів України на сучасному етапі.
5. Переваги та недоліки впровадження на практиці засад економічного районування України.
6. Суспільно-географічне районування України.

Запитання для самоперевірки

1. Розкрийте сутність поняття «районоутворення». Які ознаки характерні для процесу районоутворення.
2. Охарактеризуйте основні районоутворюючі чинники.
3. Перелічіть принципи і критерії виділення великих економічних районів.
4. Опишіть ієрархію економічних районів, та назвіть їх основні типи.
5. Охарактеризуйте мережу економічних районів України.
6. Поясніть відмінність між поняттям «економічний район» і «суспільно-географічний район»

Тестові завдання

Вкажіть, які види виробництв входять до складу важкого машинобудування:

- а) бурякозбиральних комбайнів;
- б) тракторів;
- в) гірничорудного і шахтного устаткування;
- г) автомобілів, телевізорів, побутової техніки.

Вкажіть центри транспортного машинобудування:

- а) м. Кременчук;
- б) м. Луцьк;
- в) м. Запоріжжя;
- г) м. Житомир.

Вкажіть центри суднобудування:

- а) м. Миколаїв;
- б) м. Запоріжжя;
- в) м. Херсон;
- г) м. Керч.

Вкажіть центр виробництва штучних алмазів і абразивних матеріалів:

- а) м. Полтава;
- б) м. Запоріжжя;
- в) м. Львів;
- г) м. Суми;
- д) м. Київ.

Вкажіть частку сировини і палива у собівартості виробництва чавуну, % :

- а) 40–50;
- б) 50–70;
- в) 70–80;
- г) 85–90.

Вкажіть обсяг виробництва сталі в Україні у 2011 р.:

- а) 45 млн т;
- б) 23 млн т;
- в) 20 млн т;
- г) 28 млн т.

Вкажіть чинник, що впливає на розташування підприємств чорної металургії із повним циклом:

- а) родовища залізних руд;
- б) наявність паливних ресурсів;
- в) наявність споживача;
- г) наявність водних ресурсів.

Вкажіть чинник, що є визначальним при розташуванні підприємств переробної металургії:

- а) наявність джерел вторинної сировини;
- б) наявність місць споживання;
- в) зручне ЕГП;
- г) наявність паливних ресурсів.

Вкажіть обсяг виробництва чавуну в Україні у 2011 р., млн т. :

- а) 18;
- б) 27;
- в) 33;
- г) 45.

Вкажіть, які типи металургійних комбінатів є в Україні:

- а) повного циклу;
- б) порошкової металургії;
- в) виробництва прокату;
- г) переробної металургії;
- д) правильна відповідь: а), б), в), г), г).

Вкажіть обсяг виробництва легкових автомобілів в Україні у 2011 р., тис. шт.:

- а) 150;
- б) 220;
- в) 60;
- г) 380.

Розмістіть у правильній послідовності стадії виробничого циклу чорної

металургії України:

- а) виплавка сталі;
- б) виплавка чавуну;
- в) виробництво прокату;
- г) збагачення залізної руди.

Вкажіть економічний район в якому функціонують наступні підприємства: Новомосковський трубний завод, Криворізький завод залізобетонних виробів, ЗАТ “Олейна”, Бердянський порт:

- а) Причорноморський;
- б) Донецький;
- в) Північно-Східний;
- г) Придніпровський.

Вкажіть, якою є питома вага затрат на робочу силу у собівартості продукції легкої промисловості, %:

- а) 55;
- б) 63;
- в) 60;
- г) 65.

Вкажіть, які галузі належать до галузей харчової промисловості, що орієнтуються в своєму розміщенні на сировинну базу:

- а) цукрова;
- б) плодоовочеконсервна;
- в) маслоробна;
- г) хлібопекарна;
- г) макаронна;
- д) молочна.

Вкажіть, які галузі належать до галузей харчової промисловості, що орієнтуються в своєму розміщенні на споживача:

- а) цукрова;
- б) плодоовочеконсервна;
- в) маслоробна;
- г) хлібопекарна;
- г) макаронна;
- д) молочна.

Вкажіть у якій зоні розміщені посіви озимого жита:

- а) Полісся;
- б) Степ;
- в) Карпати;
- г) Лісостеп.

Вкажіть на яких землях вирощують в Україні сою:

- а) на зрошувальних;
- б) на богарних;
- в) на цілинних;
- г) на чорноземах.

Вкажіть головні райони вирощування товарної картоплі:

- а) Полісся;
- б) Лісостеп;
- в) Степ;
- г) приміські зони великих міст.

Вкажіть виробничі напрямки скотарства у приміських зонах:

- а) молочне;
- б) м'ясо-молочне;
- в) молочно-м'ясне;
- г) м'ясне.

Вкажіть регіони поширення молочно-м'ясного скотарства в Україні:

- а) Полісся;
- б) Степ;
- в) Лісостеп;
- г) приміські зони великих міст.

Вкажіть регіони в яких переважає вирощування кукурудзи:

- а) Південний Лісостеп;
- б) Полісся;
- в) північна частина Степу;
- г) центральна частина Степу.

Вкажіть регіон зосередження посіві соняшника:

- а) Лісостеп;
- б) Полісся;
- в) Степ;
- г) Крим.

Вкажіть регіон зосередження посівів гречки:

- а) Карпати;
- б) Лісостеп;
- в) Полісся;
- г) Степ.

Вкажіть виробничий напрямок вівчарства у степовій зоні:

- а) вовнове;
- б) вовново-м'ясне;
- в) овчинно-шубне;
- г) каракульне.

Вкажіть виробничий напрямок свинарства у лісостеповій зоні:

- а) м'ясо-сальне;
- б) сальне;
- в) молочно-м'ясне;
- г) м'ясне.

Вкажіть райони переважаючого розвитку плодово-овочевої промисловості:

- а) Полісся;
- б) Лісостеп;
- в) Степ;
- г) Крим.

Вкажіть технічні культури України:

- а) пшениця;
- б) соняшник;
- в) льон-довгунець;
- г) цукровий буряк;
- г) овочі;
- д) хміль, конопля.

Вкажіть регіон концентрації вівчарства в Україні:

- а) південь України;
- б) Крим;
- в) Карпати;
- г) Полісся.

Вкажіть частку сільськогосподарських угідь в Україні, %:

- а) 50;
- б) 58;
- в) 67,5;
- г) 60.

Встановіть відповідність між терміном і визначенням: територія областей, які мають подібну внутрішньорайонну спеціалізацію – це:

- а) економічний район;
- б) економічний вузол;
- в) економічний підрайон;
- г) великий економічний район.

Встановіть на базі яких адміністративних одиниць формується низовий економічний район:

- а) селищ міського типу;
- б) адміністративних районів;
- в) середніх, за людністю, міст;
- г) адміністративних областей.

Встановіть відповідність між терміном і визначенням: частина території з особливими якісними і кількісними характеристиками природничих явищ, які визначають розміщення і характер видів господарської діяльності – це:

- а) ареал;
- б) зона;
- в) басейн;
- г) головний економічний район.

Продовжіть визначення: лінія, яка розмежує територію двох економічних районів – це:

- а) ізотерма;
- б) ізостата;
- в) ізостанта;
- г) ізобата.

Тема 7

ГЕОГРАФІЯ ПРОМИСЛОВОСТІ РЕГІОНУ, ПРОЦЕСИ РЕІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Мета: ознайомлення студентів з теоретичними й методичними засадами географії промисловості, галузевою структурою географії промисловості, новітніми економічними процесами в промисловості, основами національної безпеки; засвоєння студентами знань про процеси реіндустріалізації, нові форми об'єднання підприємств; формування навичок із типізації районів за особливостями промислового освоєння, виділення головних промислових підприємств регіону, критичного аналізу їх ролі у господарському комплексі держави, регіону й впливу на економічну безпеку регіону.

В результаті вивчення даної теми студентові необхідно:

- знати**
- сутність понять: географія промисловості, реіндустріалізація, національна безпека, економічна безпека;
 - принципи здійснення типології районів за особливостями промислового освоєння;
 - методику виділення головних промислових підприємств та оцінки їх ролі у господарстві регіону;
 - новітні форми об'єднання підприємств;
- вміти**
- аналізувати сформовану галузеву структуру промисловості регіону;
 - виконувати типологію районів регіону дослідження за особливостями промислового освоєння;
 - виділяти головні промислові підприємства регіону та здійснювати комплексний аналіз їх функціонування;
 - давати загальну оцінку розвитку промисловості регіону з точки зору національної безпеки;
 - оцінювати загрози економічної безпеки регіону зумовлені змінами функціонування стратегічних, містоутворюючих підприємств.

Головні терміни та поняття: географія промисловості, промисловість (індустрія), диверсифікація, реіндустріалізація, надлишкові виробничі потужності, технопарк, науковий парк, технологічний парк, ноу-гау, нова компанія, передстартове фінансування,

національна система інновацій, технологічний центр, бар'єри для нових компаній, бізнес-центр, бізнес-інкубатор, афілійований клієнт, доля на ринку, дочірнє підприємство, холдинг, асоціація, консорціум, картель, синдикат, пул, трест, концерн, фінансово-промислова група, електронна комерція, ефект масштабу, інноваційна діяльність, інноваційно-інвестиційна інфраструктура, маркетинг, інформаційне суспільство, культурне середовище, національна безпека, економічна безпека, загрози економічної безпеки.

Завдання практичної роботи

1. Заповнити таблицю 7.1 «Кількість промислових підприємств та обсяг реалізованої промислової продукції регіону». За даними 2012 р. побудувати кругові структурні діаграми – рис. 7.1 «Структура реалізованої промислової продукції за видами діяльності», рис. 7.2 «Структура промислових підприємств за видами діяльності».

2. Заповнити таблицю 7.2 «Типізація районів за особливостями промислового освоєння».

3. Використати дані таблиці 5.1 «Локалізація головних суб'єктів господарювання регіону» укласти таблицю 7.3 «Головні промислові підприємства регіону».

4. Виконати картосхему «Промисловість регіону» (рис. 7.3).

Способом якісного фону показати типи районів за особливостями промислового освоєння (використати відтінки одного кольору по наростанню); способом картограми – обсяг виробництва промислової продукції на одну особу (використати штриховку); значками – головні промислові підприємства району (внутрішнє зафарбування значка – тип галузі промисловості до якої належить підприємство).

5. Виконати пояснювальну записку до практичної роботи:

– охарактеризувати галузеву структуру промисловості регіону. Оцінити її ступінь диверсифікації, виділити галузі промисловості, що мають значне переважання / слабкий розвиток у регіоні. Вказати галузі у яких відбувається процес реіндустріалізації та пояснити його причини;

– проаналізувати типізацію районів регіону дослідження за особливостями промислового освоєння. Порівняти її з типами районів за рівнем розвитку економічного потенціалу та ефективності його використання (тема 3 «Суспільно-географічний аналіз економічного потенціалу регіону»). Обґрунтувати географічні зако-

Таблиця 7.1

Кількість промислових підприємств та обсяг реалізованої промислової продукції регіону

Види промислової діяльності	Кількість промислових підприємств за видами діяльності, од.						Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності, млн грн							
	роки						роки							
	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012
Промисловість регіону														
Добувна промисловість														
Обробна промисловість														
харчова промисловість														
легка промисловість														
виробництво деревини														
целюлозно-паперова промисловість														
виробництво продуктів нафтоперероблення														
хімічні а нафтохімічна промисловість														
металургія та оброблення металу														
машинобудування														
інше виробництво														
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води														

Таблиця 7.2

Типізація районів за особливостями промислового освоєння

Адміністративні райони	Частка зайнятих у промисловості від загального обсягу найманих працівників району, %	Частка промислових підприємств у загальному обсязі суб'єктів господарювання району, %	Частка обсягу реалізованої промислової продукції у загальному обсязі реалізованої продукції району, %	Тип району за особливостями промислового освоєння

Тип району за особливостями промислового освоєння: НД – надіндустріалізований, ВД – високоіндустріалізований, ІД – індустріалізований, ЗД – низькоіндустріалізований, МД – майже не індустріальний.

Таблиця 7.3

Головні промислові підприємства регіону

Назва промислового підприємства	Місце розташування	Рік заснування	Форма власності	Приналежність до галузі промисловості	Найменування асортименту продукції	Ринок реалізації продукції	Взаємозв'язок з промисловими підприємствами регіону	Значення у господарстві

Ринок реалізації продукції: вказати ринок реалізації, а в дужках, вид продукції, що реалізується на даному ринку. Ринок реалізації: С – світовий (зазначити назви держав світу, куди експортується продукція), ЗД – загальнодержавний (по усій території України), Р – регіональний (зазначити область), Л – локальний (зазначити район, населений пункт);

Взаємозв'язок з промисловими підприємствами регіону: вказати тип зв'язку, а в дужках із яким підприємством виникає. Тип зв'язку: Г – генетичний, С – структурний, Ф – функціональний, У – управлінський;

Значення у господарстві: СТ – стратегічний об'єкт загальнодержавного значення, СР – важлий економічний об'єкт регіонального значення, СЛ – важливий економічний об'єкт місцевого значення, наприклад, містоутворююче підприємство.

номірності, що виникають між розвитком промисловості та економічним потенціалом на регіональному рівні;

– прослідкувати взаємозв'язок та його тісноту між промисловими підприємствами регіону. Вказати, які повні чи часткові територіально-виробничі комплекси формуються у межах регіону дослідження; як осередки промислової діяльності співпадають з територіальними осередками економічної діяльності різного рівня регіону (тема 6 «Проблеми економічного районування»);

– проаналізувати розподіл головних промислових підприємств за формами власності. Оцінити роль приватизації, процесів іноземного інвестування у сформованій структурі. Запропонувати нові форми об'єднання підприємств (холдинг, асоціація, консорціум, трест, фінансово-промислова група, технопарк), які доцільно було б зніціювати у промисловості регіону. Проаналізувати існування, яких утворень підприємств чи перебування, яких підприємств у певній формі власності є загрозою для розвитку регіону;

– дати загальну оцінку розвитку промисловості регіону з точки зору національної безпеки. Звернути увагу на функціонування стратегічних підприємств, зношеність обладнання, фізичне та моральне застарівання технологій, «відтік мізків», зношення кадрів та втрату тенденції спадковості професійних навиків.

Література

1. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.stat.gov.ua
2. Заблоцький Б. Ф. Регіональна економіка : [навч. посібник] / Б. Ф. Заблоцький. – Львів : Новий Світ-2000, 2007. – С. 257–293.
3. Іщук С. І. Географія промислових комплексів : [підручник] / С. І. Іщук, О. В. Гладкий. – К. : Знання, 2011. – 375 с.
4. Лапко О. Н. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання / О. Н. Лапко. – К. : ІЕП НАНУ, 2007. – 386 с.
5. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : [монографія] / [за ред. З. С. Варналія]. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.
6. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : [підручник] / [за ред. проф. С. І. Дорогунцова]. – 3-є вид. – К. : КНЕУ, 2008. – 221–448.

7. Саветюк І. П. Механізм екологоорієнтації структурної перебудови господарського комплексу карпатського регіону / І. П. Саветюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://disser.com.ua/contents/35490.html>
8. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика : [підручник] / Д. М. Стеченко. – К. : Вікар, 2006. – 400 с.
9. Стеченко Д. М. Інноваційні форми регіонального розвитку : [навч. посібник] / Д. М. Стеченко. – К. : Вища шк., 2002. – 161–184.
10. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії : [навч. посібник] / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2009. – 330–369.
11. Трансформація структури господарства України: регіональний аспект / [за ред. Г. В. Балабанова, В. П. Нагірної, О. М. Нижник]. – К. : Міленіум, 2003. – 404 с.
12. Україна. Промисловість та інвестиційна діяльність : [атлас]. – К. : Картографія, 2003. – 80 с.
13. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : [підручник] / О. І. Шаблій. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 444 с.
14. Шевчук Л. Т. Розміщення продуктивних сил : [навч. посібник] / Л. Т. Шевчук. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 49–67.
15. Щеглюк С. Д. Формування нових видів економічної діяльності в умовах трансформації економіки : [монографія] / С. Д. Щеглюк. – Львів : ІРД НАН України, 2008. – 195 с.

Словник термінів

Асоціація – договірне об'єднання різних підприємств, що створено для спільного виконання господарських, наукових, культурних, управлінських та інших функцій. Вихід із асоціації так само як і вступ до інших договірних об'єднань, здійснюється без згоди інших учасників конкретної асоціації.

Афілійований клієнт (англ. *affiliate client*) – учасник бізнес-інкубатора, який не є орендарем його площ, але регулярно використовує послуги персоналу інкубатора, ресурсну мережу інкубатора.

Бар'єри для нових компаній – економічні і технічні фактори, що не допускають чи ускладнюють вихід на ринок чи у галузь нових компаній, для того щоб не створювати додаткової конкуренції для вже існуючих компаній. Абсолютна перевага існуючих компаній за розміром витрат на виробництво, дія ефекту масштабу, диференціація продукту, а також існуюче ціноутворення й обмежувальні мери настільки здорожують вихід на ринок нових компаній, що їх-

ня поява може бути цілком виключена. Бар'єри для нових компаній обмежують конкуренцію і дозволяють існуючим компаніям призначати більш високі ціни.

Бізнес-інкубатор (англ. *business incubator*) – організація / установа, діяльність якої спрямована на створення сприятливого оточення для нових підприємств. Найважливішими функціями бізнес-інкубатора є: а) надання приміщення для офісів/майстерень на умовах оренди, часто (у деяких містах/центрах) за цінами нижчими від ринкових і з гнучкими умовами одержання додаткового місця за вимогою; б) адміністративні і технічні послуги (телефон, копіювання, приміщення для конференцій/зустрічей, секретаріат і т.д.); в) консалтинг/бізнес-планування для починаючих і потенційних підприємців. Також можливий широкий набір інших (консалтингових) послуг, трансфер технологій, пропозиції по проведенню семінарів і тренінгів і т.д.

Бізнес-центр – організація, яка спеціалізується на підтримці малого бізнесу на початкових етапах його становлення. Основна функція – інформаційна підтримка починаючих підприємців, пошук замовників (інвесторів) на проекти, допомога в підборі кадрів для керування, залучення зовнішніх експертів, навчання підприємців основам ведення бізнесу. Вартість подібних послуг помітно нижче, ніж на вільному ринку, оскільки діяльність бізнесів-центрів частково фінансується за рахунок місцевих бюджетів і засобів засновників (великих наукових установ і компаній).

Географія промисловості – галузь суспільної географії, вивчає територіальну структуру промислового виробництва, закономірності й просторові особливості розвитку промисловості у цілому, груп галузей, окремих галузей і виробництв – на локальному, районному, національному, міжнаціональному (регіональному) і глобальному рівнях.

Диверсифікація – загальна ділова практика, спрямована на розширення номенклатури товарів і послуг і/чи географії збуту, для того щоб розосередити ризик і знизити залежність від циклічності бізнесової діяльності.

Доля на ринку – питома вага підприємства чи продукту в обороті ринку.

Дочірнє підприємство (англ. *affiliate company*) – підприємство (компанія), що знаходиться під контролем чи пов'язане з іншим підприємством.

Економічна безпека – здатність національної економіки до розширеного самовідтворення для задоволення потреб громадян, суспільства і держави. Стан економіки, при якому забезпечується досить високе і стійке економічне зростання; ефективно задоволення економічних потреб; контроль держави за рухом і використанням національних ресурсів; захист економічних інтересів країни на національному і міжнародному рівнях.

Електронна комерція (англ. *e-commerce*) – ділові операції, що виконуються за допомогою електронної технології, включаючи приватні телефонні і кабельні лінії, веб-сайти, електронну пошту і корпоративні внутрішні мережі. До електронної комерції також може відноситися розміщення замовлень постачальникам, рахунків і рахунків-фактур замовника, розпоряджень на відвантаження товарів з використанням комп'ютера.

Ефект масштабу – зниження витрат виробництва на одиницю продукції, що випускається, у результаті збільшення виробництва. Ефект масштабу може бути внутрішнім і зовнішнім. Внутрішній ефект масштабу звичайно виникає в результаті застосування такої технології, при якій оптимальним є велике виробництво; у такому випадку ефект масштабу починає діяти в рамках окремого підприємства незалежно від розміру галузі у цілому. Зовнішній ефект масштабу виявляється в результаті розвитку усієї галузі: розробка допоміжних послуг приносить вигоди усім фірмам даної галузі.

Загрози економічної безпеки – явища і процеси, які негативно впливають на господарство країни чи регіону та утискають економічні інтереси особи, суспільства, держави.

Інноваційна діяльність – вид діяльності, пов'язаний із трансформацією наукових досліджень і розробок, інших науково-технологічних досягнень у новий чи покращений продукт, введений на ринок, у новий чи покращений технологічний процес, який використовується у практичній діяльності, чи новий підхід до соціальних послуг

Інноваційно-інвестиційна інфраструктура – комплекс взаємозалежних структур, що обслуговують і забезпечують реалізацію інноваційно-інвестиційних процесів.

Інформаційне суспільство (англ. *information society*) – суспільство, що характеризується високою інтенсивністю інформаційного обміну в повсякденному житті більшості громадян і роботі організацій; використанням загальних чи сумісних технологій в осо-

бистих, соціальних, освітніх, ділових і інших цілях, а також можливістю швидкої передачі, одержання й обміну цифрових даних незалежно від відстані.

Картель – об'єднання зберігаючи свою самостійність організацій, як правило, однієї галузі, що укладають угоду про ціни, обсяги виробництва, ринки збуту. В деяких країнах картелі заборонені антимонопольним законодавством.

Консорціум – об'єднання компаній, фірм, що створюється з метою вирішення конкретних завдань, реалізації програм, здійснення значних проектів і дає можливість об'єднати фінансові ресурси, науково-технічні, виробничі та інші можливості різних підприємств і організацій.

Концерн – об'єднання компаній однієї або кількох галузей промисловості, торгівлі, транспорту, зв'язку, банків, страхових компаній тощо на основі централізації функцій науково-технічного і виробничого співробітництва, а також інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності. Учасники концерну залишаються юридично самостійними.

Культурне середовище – сукупність властивих даному суспільству культурних цінностей, звичаїв і звичок, які необхідно враховувати при розробці проекту для того, щоб забезпечити його підтримку з боку населення і суспільної думки країни.

Маркетинг – функції збуту, реклами, розподілу і планування номенклатури продукції і дослідження ринку.

Надлишкові виробничі потужності – різниця між фактичним випуском продукції і максимально можливим виробництвом у масштабах підприємства, галузі, сектору чи економіки країни у цілому.

Науковий парк (англ. *science park*) – організація, керована фахівцями з метою підвищення ефективності діяльності своїх партнерів шляхом впровадження культури інновацій і підвищення конкурентоздатності супутніх підприємств і установ, заснованих на знаннях. Для досягнення цих цілей науковий парк керує потоком знань і технологій між університетами, науково-дослідними інститутами, компаніями і ринками; сприяє створенню і росту компаній, заснованих на інноваціях, шляхом переміщення їх в інкубатори і передачі їм частини активів; і надає високоякісне приміщення, устаткування й інші додаткові послуги.

Національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам.

Національна система інновацій (англ. *national innovation system*) – а) інтерактивна мережа установ державного і приватного сектора, що створюють, адаптують, імпортують, модифікують і поширюють нові технології; б) інфраструктура, що стимулює технологічний розвиток компаній, що роблять ставку на знання й інновації; в) організація на національному рівні управління і використання технологій для впровадження інновацій і колективного навчання; г) система, що стимулює розвиток інновацій шляхом використання технологій.

Нова компанія (англ. *start-up*) – компанія на самій ранній стадії свого розвитку, акції якої ще привселюдно не продаються. На даній стадії інвестиційний фонд може почати фінансування підприємства, як правило, на основі бізнес-плану, у якому надана детальна інформація про керівництво і його досвід робот із ринком і фінансовими проектами. Інвестиції чи кредити, що надаються на цьому етапі називаються *предстартовим фінансуванням*.

Ноу-гау (від англ. *know-how* – «знаю як») – знання, що не мають охоронного документа, цілком чи частково конфіденційні знання, досвід, навички, що включають відомості технічного, економічного, адміністративного, фінансового й іншого характеру, використання яких забезпечує визначені переваги і комерційну вигоду особі, що їх отримала. Під ноу-гау розуміються секретні не запатентовані технологічні знання і процеси, практичний досвід, включаючи методи, способи і навички, необхідні для проектування, розрахунків, будівництва і виробництва яких-небудь виробів, наукових досліджень і розробок; склади і рецепти матеріалів, речовин, сплавів і т.п.; методи і способи лікування; методи і способи видобутку корисних копалин; специфікації, формули і рецептура; документація, схеми організації виробництва, досвід в області дизайну, маркетингу, керування, економіки і фінансів; інша недоступна широкій громадськості інформація.

Промисловість (індустрія) – технічно найдосконаліша галузь матеріального виробництва, основа індустріалізації економіки, яка має вирішальний вплив на розвиток продуктивних сил; сукупність

підприємств з виробництва електроенергії, знарядь праці для галузей економіки, видобутку сировини, палива, заготівлі лісу, переробки продукції, випущеної промисловістю або виробленої сільським господарством тощо.

Пул – тимчасове об'єднання різних організацій. Існують торгові, біржові, страхові, патентні та інші пули. Для організацій, що вступають до них, встановлюються правила розподілу загальних витрат і прибутків, які надходять до єдиного фонду, що розподіляється за встановленою пропорцією.

Реіндустріалізація (англ. *reindustrialization*) – економічний, соціальний і політичний процес у державі спрямований на відновлення промисловості. Прихильники реіндустріалізації пропагують думку, що нарощування обсягів виробництва та створення нових робочих місць у промисловості є більш соціально та економічно вигідним, аніж у сфері послуг чи фінансовому секторі.

Синдикат – форма картелю, у межах якого здійснюється збут продукції учасників об'єднання. Цілі вступу до синдикату: отримати вигоду від централізації збуту. Компанії, що входять до синдикату, зберігають свою юридичну і господарську самостійність. Синдикати звичайно утворюються у галузях з масовою однорідною продукцією.

Технологічний парк (англ. *technology park*) – науковий парк у якому є менше обмежень для потенційних клієнтів (наприклад, допускаються екологічно нешкідливі виробництва) та зв'язки з дослідницькими інститутами менш тісні.

Технологічний центр (англ. *technology center*) – бізнес-інкубатор, що має зв'язки із університетом, дослідницьким інститутом, технологічними компаніями.

Технопарк – найбільш масштабні інноваційно-технологічні центри, в яких забезпечуються умови максимально сприятливі для науково-технічних інноваційних проектів, виконуваних спільними зусиллями наукових центрів і промисловості. Вони створюються великими науковими центрами на спеціально відведених для них об'єднаних територіях, які насичені інженерною, науково-виробничою, інформаційною і соціальною інфраструктурою.

Трест – утворення, при якому усі сторони діяльності організації, що входять до його складу, об'єднуються учасники втрачають свою юридичну і господарську самостійність. Реальна влада знахо-

диться у руках головного підприємства (фірми). Мета – підвищити ефективність діяльності фірми їх злиттям.

Фінансово-промислова група (ФПГ) – кілька юридичних осіб, що функціонують як основне і дочірні товариства, повністю чи частково об'єднавши свої ресурси на основі договору про створення ФПГ для технологічної або економічної інтеграції, реалізації інвестиційних та інших проектів і програм, які спрямовані на підвищення дохідності, конкурентоспроможності, розширення ринків товарів і послуг, підвищення ефективності виробництва, створення нових робочих місць.

Холдинг – фірма, що володіє іншими фірмами. Існують чисті і змішані холдинги. Чисті – контролюють дочірні фірми та отримують дивіденди від наявного у них контрольного пакета акцій. Змішані крім отримання дивідендів від діяльності дочірніх фірм паралельно ще здійснюють власну підприємницьку діяльність.

Опорні схеми

Рис. 7.4. Схема взаємодії державних та недержавних структур в організаційному забезпеченні функціонування технопарку [4].

Рис. 7.5. Організаційна структура «Кремнієвої долини» [4].

Рис. 7.6. Криза, як загроза промислового розвитку [7].

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Ознайомтеся із картою «Промислова освоєність території» атласу «Україна. Промисловість та інвестиційна діяльність» [12, с. 34–35]. Які типи регіонів за особливостями промислового освоєння переважають на території України?

2. Прочитайте підрозділ 8.7 «Регулювання діяльності спільних підприємств» навчального посібника Д. М. Стеченко «Інноваційні форми регіонального розвитку» [9, с. 158–160]. В чому полягає політика селективного регулювання іноземної інвестиційної діяльності? Чому необхідно впроваджувати таку політику на ринку України?

3. На основі опрацювання рекомендованих літературних джерел укладіть схему структури національної безпеки України. Визначте та обґрунтуйте місце економічної безпеки в даній структурі.

Теми рефератів, доповідей, есе

1. Географія добувної промисловості України.
2. Географія обробної промисловості України.
3. Роль приватизації у трансформації промисловості України.
4. Процеси реіндустріалізації у господарстві України.
5. Роль новітніх форм об'єднання підприємств у трансформації промисловості України.
6. Фінансово-промислові групи: переваги та загрози для промисловості України.

Запитання для самоперевірки

1. Розкрийте сутність поняття «реіндустріалізація».
2. Дайте визначення поняття «національна безпека» та розкрийте роль економічної складової у ній.
3. Охарактеризуйте сучасний стан промислового розвитку України, конкретного регіону дослідження.
4. Назвіть новітні форми об'єднання підприємств у промисловості.
5. Обґрунтуйте доцільність створення технопарків і технополісів на території України.
6. Поясніть відмінність між технопарком, технополісом, науковим парком.
7. Розкрийте проблеми промислового розвитку регіону.

Тестові завдання

Вкажіть вид транспорту, що займає провідну роль у структурі вантажообороту України:

- а) трубопровідний;
- б) автомобільний;
- в) залізничний;
- г) авіаційний.

Вкажіть вид транспорту, що займає провідну роль у структурі пасажирообороту України:

- а) трубопровідний;
- б) автомобільний;
- в) залізничний;
- г) авіаційний.

Вкажіть варіант в якому правильно розташовані види транспорту за значенням у структурі вантажообороту України:

- а) трубопровідний, автомобільний, залізничний;
- б) автомобільний, залізничний, морський;
- в) морський, автомобільний, трубопровідний;
- г) трубопровідний, залізничний, морський.

Вкажіть транзитні газопроводи, що проходять через територію України:

- а) «Дружба»;
- б) «Уренгой-Помари-Ужгород»;
- в) «Союз»;
- г) «Прогрес»;
- г) «Самара-Кременчук-Одеса»;
- д) «Одеса-Броди».

Вкажіть кількість міст і селищ міського типу України, що мають внутрішній громадський транспорт:

- а) 350;
- б) 400;
- в) 420;
- г) 424.

Вкажіть довжину трубопроводів на території України, тис. км:

- а) 25,5;
- б) 35,5;
- в) 43,5;
- г) 65,0.

Вкажіть кількість міст України, що мають трамвайний транспорт:

- а) 15;
- б) 20;
- в) 24;
- г) 32.

Вкажіть кількість міст України, що мають тролейбусний транспорт:

- а) 35;
- б) 40;
- в) 45;
- г) 46.

Вкажіть місто, що є головним портом на Азовському морі:

- а) Маріуполь;
- б) Керч;
- в) Херсон;
- г) Одеса.

Вкажіть густоту залізничних колій в Україні, км на 1000 км² території:

- а) 30;
- б) 35;
- в) 38;
- г) 40.

Вкажіть частку залізничних магістралей України, що працюють на тепловозній тязі:

- а) 1/3;
- б) 2/3;
- в) 2/5;
- г) 4/5.

Вкажіть загальну довжину морської берегової лінії України, км:

- а) 1200;
- б) 1500;
- в) 1750;
- г) 2000.

Вкажіть загальну довжину автомобільних шляхів України, тис. км:

- а) 150;
- б) 165;
- в) 172;
- г) 185.

Вкажіть види послуг, що характеризуються пропорційним поширенням відносно кількості населення:

- а) повсякденні;
- б) епізодичні;
- в) періодичні;
- г) сезонні.

Вкажіть кількість населення, яку згідно державних планувальних норм повинна обслуговувати одна аптека:

- а) 10 тис. осіб;
- б) 15 тис. осіб;
- в) 20 тис. осіб;
- г) 25 тис. осіб.

Вкажіть, якісні градації що характеризують економічне зростання регіону:

- а) пожвавлення;
- б) стагнація;
- в) зростання;
- г) консервація;
- д) нарощування.

Вкажіть варіант у якому показники регіональної економіки виражають загальноекономічну характеристику:

- а) виробництво валової доданої вартості на одну особу, рівень доходів населення, ціна, рівень безробіття;
- б) вартість праці, капіталу, продуктивність праці, затратність продукції;
- в) геоeкономічне розміщення, кількість населення, кількість підприємств, банківських ресурсів;
- г) правильна відповідь: а), б), в).

Вкажіть варіант у якому показники регіональної економіки виражають продуктивну і ефективну функцію потенціалу регіону:

- а) виробництво валової доданої вартості на одну особу, рівень доходів населення, ціна, рівень безробіття;
- б) вартість праці, капіталу, продуктивність праці, затратність продукції;
- в) геоeкономічне розміщення, кількість населення, кількість підприємств, банківських ресурсів;
- г) правильна відповідь: а), б), в).

Вкажіть варіант у якому показники регіональної економіки виражають рівень життя населення:

- а) виробництво валової доданої вартості на одну особу, рівень доходів населення, ціна, рівень безробіття;
- б) вартість праці, капіталу, продуктивність праці, затратність продукції;
- в) геоeкономічне розміщення, кількість населення, кількість підприємств, банківських ресурсів;
- г) правильна відповідь: а), б), в).

Вкажіть принцип формування ціни одиниці продукції:

- а) ціна повинна принести виробничі прибутки;
- б) ціна повинна забезпечити покупцям заощадження;
- в) ціна повинна відшкодувати затрати усім суб'єктам ринку;
- г) правильна відповідь: а), б).

Продовжіть визначення: концентрація праці і капіталу в окремій частині території країни, континенту – це:

- а) інтеграція економіки;
- б) регіоналізація економіки;
- в) спеціалізація економіки;
- г) диверсифікація економіки.

Вкажіть, який рівень економічної системи відображають ознаки: сукупність населених пунктів, розміщене виробництво, наявність центру з функціями управління, інфраструктури:

- а) мікроекономічний;
- б) макроекономічний;
- в) мезоекономічний;
- г) глобальний.

Вкажіть, яку категорію регіональної економіки відображають показники: земля, капітал, технології, інформація, підприємництво:

- а) виробничий потенціал;
- б) виробнича і соціальна інфраструктура;
- в) організація виробництва;
- г) результат виробництва.

Вкажіть, яку категорію регіональної економіки відображають показники: управління, фінанси, транспорт, житло, комунальна сфера:

- а) виробничий потенціал;
- б) виробнича і соціальна інфраструктура;
- в) організація виробництва;
- г) результат виробництва.

Вкажіть, яку категорію регіональної економіки відображають показники: територія, населення, промислові райони, вузли, центри:

- а) виробничий потенціал;
- б) виробнича і соціальна інфраструктура;
- в) організація виробництва;
- г) результат виробництва.

Вкажіть, яку категорію регіональної економіки відображають показники: регіональний продукт, регіональні затрати, амортизація, прибуток:

- а) виробничий потенціал;
- б) виробнича і соціальна інфраструктура;
- в) організація виробництва;
- г) результат виробництва.

Вкажіть твердження, закладено в основу теоретичних засад регіональних фінансів:

- а) фінанси регіону є складовою фінансів держави;
- б) фінанси регіону – незалежна система відносин;
- в) фінансова самодостатність окремого регіону;
- г) фінанси регіону визначає держава.

Вкажіть, як теорія ринкової економіки обґрунтовує формування регіональних фінансів:

- а) держава визначає розмір бюджету регіону;
- б) створена в регіоні додана вартість визначає рівень його бюджету;
- в) потреби регіону визначають кошти для їх фінансування;
- г) планові витрати регіону визначають розмір його бюджету.

Вкажіть головні фінансові проблеми регіонального і місцевого самоврядування:

- а) формування витрат фінансування місцевого бюджету;
- б) формування доходів до місцевого бюджету;
- в) формування фінансових відносин з державою;
- г) правильна відповідь: а), б), в).

Вкажіть головні напрямки формування регіональних фінансів в умовах ринкової економіки:

- а) утворення фінансових доходів;
- б) рух фінансових ресурсів;
- в) витрати фінансових ресурсів;
- г) територіальний баланс фінансових ресурсів.

Вкажіть, що насамперед повинні враховувати регіональні і місцеві органи самоврядування при розподілі бюджетних видатків:

- а) фінансування виробничих програм;
- б) фінансування соціальних програм;
- в) зворотний ефект фінансування програм;
- г) інноваційний ефект фінансування програм.

Вкажіть, що повинно бути джерелом оподаткування:

- а) дохід виробника;
- б) купівельна спроможність населення;
- в) витрати держави, регіону;
- г) собівартість продукції.

Вкажіть пропорційним чому повинен бути розмір податку:

- а) розміру витрат держави, регіону;
- б) розміру майна і капіталу власника (платника податку);
- в) розміру доходу виробника, населення;
- г) правильна відповідь: а), б), в).

Вкажіть, як впливає на прибутковість (рентабельність) виробництва екстенсивна функція праці:

- а) прибуток різко зростає;
- б) прибуток повільно зростає;
- в) прибуток незмінний;
- г) прибуток знижується.

Вкажіть, як впливає на прибутковість (рентабельність) виробництва інтенсивна функція праці:

- а) прибуток зростає;
- б) прибуток коливається;
- в) прибуток незмінний;
- г) прибуток знижується.

Вкажіть варіант в якому правильно описана властивість інтенсивної виробничої функції:

- а) збільшує кількість праці загалом і в одиниці продукції;
- б) зменшує кількість праці загалом і в одиниці продукції;
- в) не впливає на кількість праці загалом і в одиниці продукції;
- г) прямо пропорційна зміна праці від зміни кількості капіталу і рівня технологій.

Тема 8

ГЕОГРАФІЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА РЕГІОНУ, РОЗВИТОК АГРОБІЗНЕСУ ТА ПРОБЛЕМИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Мета: ознайомлення студентів з теоретичними й методичними засадами географії сільського господарства, галузевою структурою географії сільського господарства, процесами становлення та функціонування агропромислових комплексів, новітніми економічними процесами в сільському господарстві регіону, основами продовольчої безпеки; засвоєння студентами знань про процеси агробізнесу, нові форми об'єднання агропромислових підприємств; формування навичок із типізації районів за особливостями розвитку сільського господарства, розрахунку критеріїв продовольчої безпеки регіону, критичного аналізу перебігу сучасних економічних процесів в агропромисловому комплексі регіону, становлення органічного виробництва.

В результаті вивчення даної теми студентові необхідно:

- знати**
- сутність понять: географія сільського господарства, агропромисловий комплекс, агробізнес;
 - принципи здійснення типології районів за особливостями сільськогосподарського освоєння;
 - методику розрахунку продовольчої безпеки регіону;
 - новітні форми об'єднання агропромислових підприємств, новітні соціально-економічні явища в сільській місцевості;
- вміти**
- аналізувати сформовану галузеву структуру сільського господарства регіону;
 - виконувати типологію районів регіону дослідження за особливостями сільськогосподарського освоєння;
 - розраховувати виробничу спеціалізацію сільськогосподарських підприємств;
 - виділяти головні агропромислові підприємства регіону;
 - давати загальну оцінку розвитку сільського господарства регіону, становлення агробізнесу з точки зору національної та регіональної безпеки;
 - оцінювати загрози продовольчої безпеки регіону зумов-

лені змінами функціонування агропромислових підприємств;

- аналізувати роль приватного сектора у функціонуванні агропромислового комплексу регіону та вирішенні завдань продовольчої безпеки.

Головні терміни та поняття: агропромисловий комплекс, регіональний агропромисловий комплекс, агропромислова деструкція, детеріорація, деградація земель, пейоризація, контамінація, аграрне підприємництво, агробізнес, сільське господарство, продовольча безпека, органічні продукти, ГМО, генетично модифікована їжа.

Завдання практичної роботи

1. Побудувати графік виробництва продукції сільського господарства регіону (рис. 8.1 «Продукція сільського господарства, 2000–2012 рр.»). Пояснити причини коливань виробництва продукції за роками.

2. Побудувати графік «Середньорічна кількість зайнятих на сільськогосподарських підприємствах, 2000–2012 рр.» (рис. 8.2). Виділити загальну тенденцію у сфері зайнятості в сільському господарстві, порівняти її із процесом безробіття у сільській місцевості.

3. Здійснити типізацію адміністративних районів регіону за особливостями розвитку сільського господарства. Виділити райони із переважанням розвитку рослинництва і тваринництва. Заповнити таблицю 8.1 «Типізація районів за розвитком сільського господарства».

Таблиця 8.1

Типізація районів за розвитком сільського господарства

Адміністративні райони	Продукція сільського господарства, %		Тип району за розвитком сільського господарства
	рослинництво	тваринництво	

Тип району за розвитком сільського господарства: *P* – суттєво переважає рослинництво; *PT* – переважає розвиток рослинництва, частка тваринництва значна; *TP* – переважає тваринництво, частка рослинництва значна; *T* – суттєво переважає тваринництво.

4. Опрацювати вихідну статистичну інформацію про функціонування сільського господарства регіону. Використовуючи таблицю 8.1 «Типізація районів за розвитком сільського господарства» укласти спеціалізацію сільського господарства районів. Заповнити таблицю 8.2 «Спеціалізація сільського господарства районів».

Таблиця 8.2
Спеціалізація сільського господарства районів

Адміністративні райони	Спеціалізація сільського господарства

При визначенні спеціалізації сільського господарства враховувати обсяг виробництва товарної продукції сільськогосподарськими підприємствами району. Приклад спеціалізацій: м'ясо-молочне скотарство, зернове господарство, картоплярство, льонарство; зернове господарство, виробництво соняшнику, буряківництво, молочно-м'ясне скотарство, свинарство; і т. д.

5. Розрахувати забезпечення населення регіону основною сільськогосподарською продукцією. Заповнити таблицю 8.3 «Порівняння обсягів виробництва і норм споживання основних видів сільськогосподарської продукції». Пояснити які загрози для продовольчої безпеки регіону несуть диспропорції у розвитку сільського господарства.

Таблиця 8.3
Порівняння обсягів виробництва і норм споживання основних видів сільськогосподарської продукції регіону

Види продукції	Виробництво	Рекомендована норма споживання
М'ясо та м'ясопродукти, кг		80
Молоко, кг		380
Яйця, шт.		290
Картопля, кг		124
Овочі та баштанні, кг		161
Плоди та ягоди, кг		90

6. Прослідкувати новітні економічні процеси, які мають місце у сільському господарстві регіону. Виділити адміністративні райони, де доцільним є формування осередків новітньої агропромислової діяльності, залучення агроінвестицій, створення спільних з інозем-

ними інвесторами агропідприємств, активізації фермерського та кооперативного руху на місцях, започаткування розвитку агробізнесу, агротуризму, органічного виробництва. Вказати, які нагальні проблеми соціальної сфери села можуть вирішити новітні економічні процеси в агросфері. Навести приклад корпорацій, що успішно функціонують на ринку регіону.

Література

1. Губені Ю. Е. Агробізнес у системі організації сільського господарства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/e_apk/2009_7/09_07_05.pdf
2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.stat.gov.ua
3. Заблоцький Б. Ф. Регіональна економіка : [навч. посібник] / Б. Ф. Заблоцький. – Львів : Новий Світ-2000, 2007. – 548 с.
4. Іртищева І. О. Врахування регіональних особливостей агропродовольчої сфери у інноваційному механізмі розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.agroin.org/statti/irtysheva_3.htm
5. Іщук С. І. Географія промислових комплексів : [підручник] / С. І. Іщук, О. В. Гладкий. – К. : Знання, 2011. – 375 с.
6. Комплексний атлас України. – К. : Картографія, 2005. – 96 с.
7. Одінцов М. М. Моделювання факторів формування продовольчої безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=113>
8. Підприємницька діяльність та агробізнес : [підручник] / [за ред. М. М. Ільчука, Т. Д. Іщенко]. – К. : Вища освіта, 2006. – 543 с.
9. Ранця І. І. Територіальна організація агробізнесу регіону (на матеріалах Львівської області) : [автореферат] / І. І. Ранця. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 24 с.
10. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : [монографія] / [за ред. З. С. Варналія]. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.
11. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : [підручник] / [за ред. проф. С. І. Дорогунцова]. – 3-є вид. – К. : КНЕУ, 2008. – 449–500.
12. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика : [підручник] / Д. М. Стеченко. – К. : Вікар, 2006. – 400 с.
13. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії : [навч. посібник] / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2009. – С. 354–357.

14. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методика / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2005. – С. 403–422

15. Україна. Промисловість та інвестиційна діяльність : [атлас]. – К. : Картографія, 2003. – 80 с.

16. Хвесик М. А. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : [навч. посібник] / М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, П. П. Пасушенко. – К. : Кондор, 2004. – С. 209–230.

17. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : [підручник] / О. І. Шаблій. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 444 с.

18. Шевчук Л. Т. Розміщення продуктивних сил : [навч. посібник] / Л. Т. Шевчук. – Львів : ЛНУ ім. І.Франка, 2001. – 150 с.

19. Fellmann J. Human Geography : Landscapes of human activities / J. Fellmann, A. Getis, J. Getis. – 10-th ed. – Boston : McGraw Hill, 2009. – P. 546.

20. Timothy J. Fik. The Geography of Economic Development. Regional Changes, Global Challenges / J. Timothy Fik. – 2-th ed. – Boston, 2000. – P. 294.

Словник термінів

Аграрне підприємництво (агробізнес) – це взаємозв’язаний та взаємозалежний ланцюжок руху продовольства і сировини, що починається з постачання господарства матеріально-технічними засобами й закінчується кінцевим споживачем. Агробізнес – це суб’єкти підприємництва, що регулярно діють у певних продуктових ланцюгах і системах економічних відносин між ними.

Агропромислова деструкція – процес зміни кількісних та якісних параметрів продуктивних сил сільського господарства, який відіграє негативну роль у розвитку і розміщенні сільськогосподарського виробництва.

Агропромисловий комплекс – виробничо-територіальна система, яка, поєднуючи продуктивні сили (природні ресурси, працю і капітал), забезпечує виробництво сільськогосподарської продукції, її закупівлю, транспортування, зберігання, промислову переробку і торгівлю продовольчими (і непродовольчими) товарами на всій території держави та за її межами.

Генетично модифікована їжа – продукти харчування, отримані з ГМО, рослин, тварин і мікроорганізмів.

ГМО (генетично модифікований організм) – організм, генотип якого було змінено за допомогою методів генної інженерії.

Деградація земель – процес ушкодження агроландшафту в результаті водної та вітрової ерозії, виснаження ґрунту, втрати гумусу, засолення, підтоплення, заболочення тощо.

Детеріорація – погіршення стану сільськогосподарських земель. Детеріорація узагальнює сумарний вплив *пейоризації* сільського середовища і сільськогосподарського виробництва з процесами *деградації земель*, агропромислової інтоксикації, *контамінації*, *деструкції*, *ерозії*, тощо.

Контамінація – процес засмічення території сільськогосподарських підприємств побутовим сміттям, більшість якого є хімічно інертним і не утилізується природою.

Органічні продукти (англ. *organic food*) – продукція сільського господарства та харчової промисловості, виготовлена відповідно до затверджених правил (стандартів), які передбачають мінімізацію використання пестицидів, синтетичних мінеральних добрив, регуляторів зростання, штучних харчових добавок, а також забороняють використання *ГМО*.

Пейоризація – процес пов'язаний з порушеннями естетики сільського середовища, зокрема: занедбаність території, невдалий землеустрій, відсутність шляхового господарства, недосконалість проектів тваринницьких приміщень.

Продовольча безпека – такий рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-політичну стабільність у суспільстві, виживання і розвиток нації, особи, сім'ї, стійкий економічний розвиток.

Регіональний агропромисловий комплекс – сукупність розташованих на певній території підприємств, що беруть безпосередню участь у виробництві сільськогосподарської продукції, її заготівлі, транспортуванні, зберіганні, промисловій переробці, а також у сфері реалізації продуктів харчування.

Сільське господарство – галузь господарства, направлена на забезпечення населення продовольством і отримання сировини для галузей промисловості.

Опорні схеми

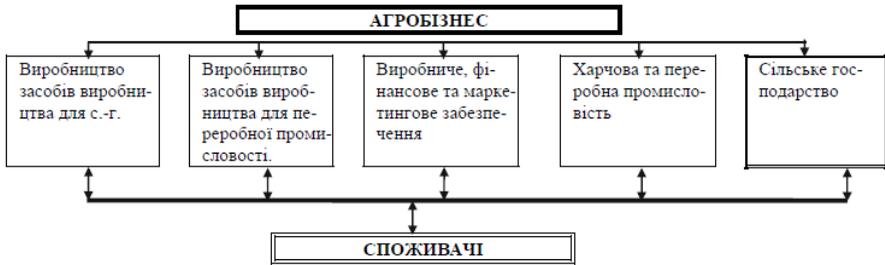

Рис. 8.1. Структура агробізнесу [1].

Рис. 8.2. Структура продовольчої безпеки [7].

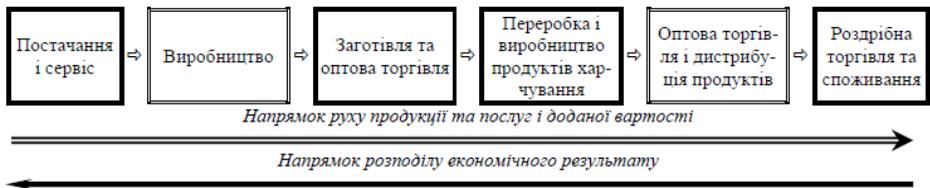

Рис. 8.3. Схема «продуктового ланцюга» [1].

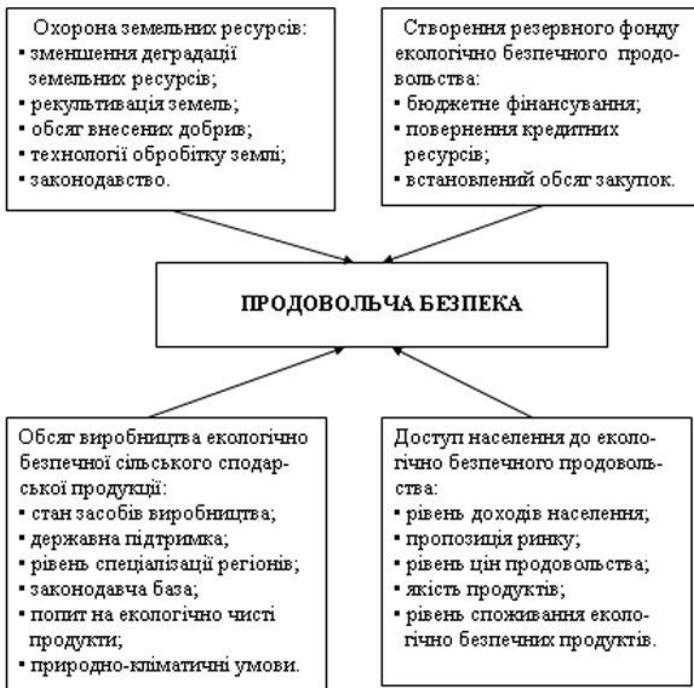

Рис. 8.4. Основні фактори, що забезпечують рівень продовольчої безпеки [7].

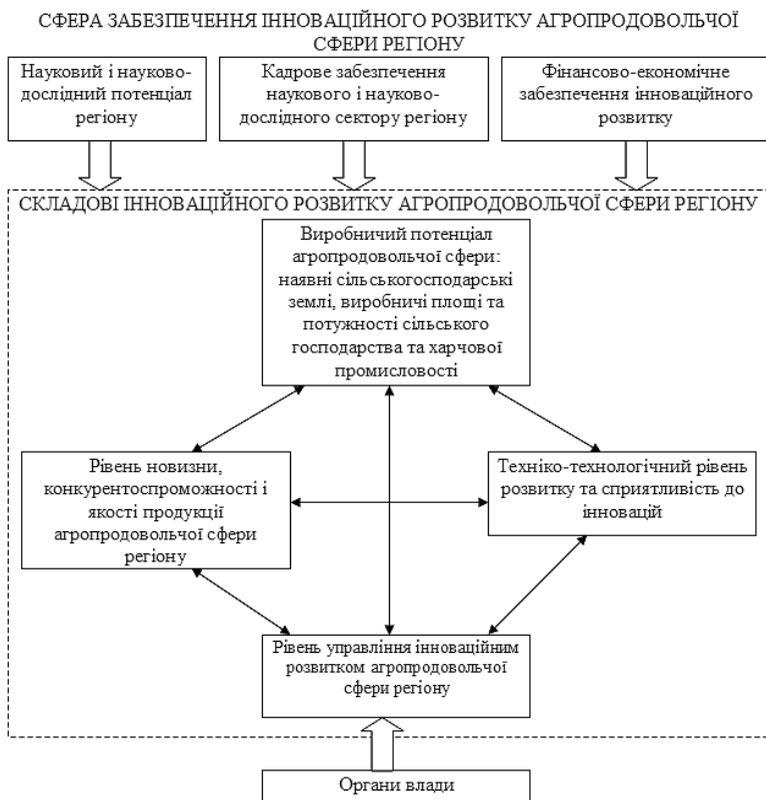

Рис. 8.5. Складові інноваційного розвитку агропродовольчої сфери регіону [4].

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Ознайомтеся із картою «Спеціалізація сільського господарства» атласу «Комплексний атлас України» [6, с. 75]. Яка спеціалізація сільського господарства переважає за економічними районами України?

2. Прочитайте підрозділ 7.1. «Роль агропромислового комплексу в народному господарстві» колективного підручника за редакцією С. Дорогунцова «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» [11, с. 449–454]. Яка основна мета розвитку агропромислового комплексу України на сучасному етапі?

3. Опрацюйте підрозділ 7.2. «Сільське господарство, його структура та особливості розміщення» колективного підручника за редакцією С. Дорогунцова «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» [11, с. 454–485]. Чим зумовлений розвиток на території села процесів деструкції, пейоризації, контамінації?

Теми рефератів, доповідей, есе

1. Форми територіальної організації АПК.
2. Структура сільського господарства України.
3. Особливості розміщення сільського господарства України.
4. Спеціалізовані агропромислові комплекси України.
5. Проблеми і перспективи розвитку АПК України.
6. Процеси агробізнесу в Україні.
7. Явища пейоризації, контамінації у сільській місцевості.
8. Роль іноземних корпорацій у трансформації АПК України.
9. Фермерський та кооперативний рух в Україні.
10. Виробництво органічних продуктів: проблеми й перспективи впровадження на території України.
11. Продовольча безпека.
12. Вплив глобалізації на продовольчу безпеку України.

Запитання для самоперевірки

1. Поясніть відмінність між поняттями «агропромисловий комплекс» і «агробізнес».
2. Охарактеризуйте форми територіальної організації АПК.
3. Назвіть спеціалізації сільського господарства України за регіонами, природними зонами.
4. Назвіть та охарактеризуйте функціональні ознаки АПК.
5. Розкрийте сутність та структуру продовольчої безпеки.
6. Поясніть необхідність впровадження на території України виробництва органічних продуктів.
7. Розкрийте роль агротуризму в сільській місцевості.
8. Перелічіть іноземні агрокорпорації, які працюють на ринку України. Дайте оцінку їх роботи. Поясніть та обґрунтуйте, які загрози вони несуть для сільського господарства України.
9. Розкрийте сутність явища пейоризації й контамінації. Що спричинило їх виникнення у сільській місцевості.
10. Поясніть як трансформація сільського господарства впливає на зміну менталітету сільських мешканців України.

Тестові завдання

Вкажіть суб'єкта цілло економічної політики якого є зростання економічного потенціалу бюджетів, вирівнювання розвитку регіонів:

- а) держави;
- б) регіону;
- в) підприємства;
- г) правильна відповідь: а), б), в).

Вкажіть як розуміти регіональну економічну політику:

- а) практична діяльність держави в регіонах;
- б) практична діяльність регіонів на основі законодавства;
- в) підтримка підприємств, розміщених у регіонах;
- г) правильна відповідь: а), б), в).

Вкажіть на що має бути спрямована економічна політика насамперед:

- а) на продуктивне й ефективне функціонування підприємств у регіонах;
- б) на створення робочих місць і соціального захисту в регіоні;
- в) на вирішення стратегічних завдань держави в регіоні;
- г) на створення вільних економічних зон в регіоні.

Вкажіть, які складові регіональної економічної політики є пріоритетними:

- а) інституційна, національна, ринкова, соціальна;
- б) фінансова, виробнича, економічна;
- в) інтеграційна, торговельна, економічна, військова;
- г) правильна відповідь: а), б).

Вкажіть принципи проведення економічної політики владою регіону:

- а) гармонізація соціальних відносин в регіоні;
- б) економічний моніторинг і визначення завдань собі й державі;
- в) розмежування функцій держави, підприємств і влади в регіоні;
- г) правильна відповідь: а), б), в).

Вкажіть аспекти економічної політики держави в регіоні:

- а) забезпечення економічної самодостатності регіонам;
- б) демонополізація;
- в) наповнення бюджетів усіх рівнів;
- г) правильна відповідь: а), б).

Вкажіть, що є в основі політики оптимізації взаємодії підприємств регіону і органів регіональної влади:

- а) цілі держави і її стратегія;
- б) об'єктивні економічні закони та їх усвідомлення;
- в) адекватна система управління і механізм розширеного відтворення;
- г) правильна відповідь: б), в).

Вкажіть на що повинна впливати держава в регіоні:

- а) на реалізацію державних стратегічних інтересів;
- б) на досягнення балансу взаємних інтересів суб'єктів регіональної економіки;
- в) на зміцнення виробництва стратегічно важливих галузей у регіоні;
- г) на зменшення безробіття та забруднення довкілля у регіоні.

Вкажіть на що необхідно орієнтувати суб'єктів регіональної економіки в умовах ринку:

- а) на державне управління і фінансування;
- б) на самоуправління і самофінансування;
- в) на регіональне управління і фінансування;
- г) правильна відповідь: а), б), в).

Вкажіть прямі методи державного управління і регулювання економікою у регіоні:

- а) грошово-кредитна політика, стимулювання розвитку, амортизаційна політика;
- б) дотації, субсидії, фінансування через бюджет, контрактна система;
- в) амортизаційна політика, грошово-кредитна політика;
- г) стимулювання і вирівнювання розвитку регіонів.

Вкажіть непрямі методи державного управління і регулювання економікою у регіоні:

- а) грошово-кредитна політика, стимулювання розвитку, амортизаційна політика;
- б) дотації, субсидії, фінансування через бюджет, контрактна система;
- в) амортизаційна політика, грошово-кредитна політика;
- г) стимулювання і вирівнювання розвитку регіонів.

Вкажіть принципові засади і переваги у формуванні системи управління регіоном:

- а) державна адміністрація;
- б) органи самоврядування;
- в) державна адміністрація і органи самоврядування;
- г) органи самоврядування і державна адміністрація.

Вкажіть цілі підприємств у системі управління регіоном:

- а) бюджет;
- б) прибуток;
- в) ціна, попит, пропозиція;
- г) бюджет, прибуток, ціна, попит, пропозиція.

Вкажіть цілі органів місцевого самоврядування у системі управління регіоном:

- а) бюджет;
- б) прибуток;
- в) ціна, попит, пропозиція;
- г) бюджет, прибуток, ціна, попит, пропозиція.

Вкажіть цілі підприємств і органів місцевого самоврядування у системі управління регіоном:

- а) бюджет;
- б) прибуток;
- в) ціна, попит, пропозиція;
- г) бюджет, прибуток, ціна, попит, пропозиція.

Вкажіть пріоритети знань і практики керівників регіонального рівня управління:

- а) макроекономіка, менеджмент, маркетинг;
- б) теорія і практика управління територіальними системами;
- в) управління працею, фінансами, інвестиціями;
- г) правильна відповідь: а), б).

Вкажіть основи формування засад управління економікою регіону:

- а) на основі виконання рішень центральних органів влади;
- б) на основі формування повного самоуправління економікою регіону;
- в) на основі вимог об'єктивних економічних законів;
- г) на основі врахування потреб населення.

Вкажіть основи формування кадрів регіонального управління:

- а) обов'язкова вища освіта, знання основ економіки;
- б) обов'язкова вища спеціальна освіта, знання основ управління економікою;
- в) обов'язкова вища спеціальна освіта, знання основ суспільного аналізу;
- г) обов'язкова вища спеціальна освіта, знання основ управління фінансами.

Вкажіть основні причини високого безробіття в Карпатському регіоні:

- а) низький технічний рівень підприємств;
- б) зношення обладнання на підприємствах;
- в) зупинка і трансформація виробництва в 90-ті роки ХХ ст.;
- г) значний спад сільськогосподарського виробництва.

Вкажіть родовища, яких паливних ресурсів розробляють у Прикарпатті:

- а) кам'яного і бурого вугілля;
- б) нафти і газу;
- в) торфу і нафти;
- г) газу і сланців.

Вкажіть, які тенденції переважають у розміщенні виробництв транснаціональних корпорацій :

- а) на одному континенті;
- б) між різними континентами;
- в) у межах однієї країни;
- г) між країнами різних регіонів.

Вкажіть яким є торгівельне сальдо України:

- а) позитивне;
- б) нульове;
- в) негативне;
- г) різко негативне.

Вкажіть основні форми зовнішніх економічних зв'язків України:

- а) зовнішня торгівля;
- б) еміграція;
- в) створення спільних підприємств;
- г) міжнародний туризм;
- г) наукова діяльність;
- д) вивіз капіталу.

Вкажіть область України, що має найвищу частку безробіття населення:

- а) Львівська;
- б) Закарпатська;
- в) Івано-Франківська;
- г) Тернопільська.

Вкажіть область України частка якої у ВВП держави найвища:

- а) Львівська;
- б) Волинська;
- в) Закарпатська;
- г) Івано-Франківська.

Вкажіть область яка має найвищий показник капітальних вкладень та іноземних інвестицій в Україні серед областей регіону:

- а) Івано-Франківська;
- б) Чернівецька;
- в) Закарпатська;
- г) Львівська.

Вкажіть область із найвищою часткою експорту України серед областей регіону:

- а) Чернівецька;
- б) Закарпатська;
- в) Львівська ;
- г) Івано-Франківська.

Вкажіть що імпортує Карпатський економічний район:

- а) метал та вироби з нього;
- б) продукцію хімічної промисловості;
- в) продукцію легкої промисловості;
- г) машини, комплектуючі деталі, обладнання для харчової промисловості.

Вкажіть що експортує Карпатський економічний район:

- а) метал та вироби з нього;
- б) продукцію хімічної промисловості;
- в) продукцію легкої промисловості;
- г) машини, комплектуючі деталі, обладнання для харчової промисловості.

Вкажіть, який результат природоохоронних заходів характеризує система показників: поліпшення здоров'я, умов праці, тривалості життя, екологічної рівноваги:

- а) екологічний;
- б) економічний;
- в) соціальний;
- г) демографічний.

Вкажіть, який результат природоохоронних заходів характеризує система показників: зменшення втрат природних ресурсів, праці, приріст вартості природних ресурсів, збільшенні утилізації відходів:

- а) екологічний;
- б) економічний;
- в) соціальний;
- г) демографічний.

Вкажіть джерела фінансування природоохоронних заходів:

- а) бюджети держави і регіонів;
- б) кошти підприємств і міжнародні гранти;
- в) власні кошти громадян;
- г) правильна відповідь: а), б), в).

ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ

Тематика індивідуального навчально-дослідного завдання

1. Розміщення продуктивних сил АР Крим.
2. Розміщення продуктивних сил Вінницької області.
3. Розміщення продуктивних сил Волинської області.
4. Розміщення продуктивних сил Дніпропетровської області.
5. Розміщення продуктивних сил Донецької області.
6. Розміщення продуктивних сил Житомирської області.
7. Розміщення продуктивних сил Закарпатської області.
8. Розміщення продуктивних сил Запорізької області.
9. Розміщення продуктивних сил Івано-Франківської області
10. Розміщення продуктивних сил Київської області.
11. Розміщення продуктивних сил Кіровоградської області.
12. Розміщення продуктивних сил Луганської області.
13. Розміщення продуктивних сил Львівської області.
14. Розміщення продуктивних сил Миколаївської області.
15. Розміщення продуктивних сил Одеської області.
16. Розміщення продуктивних сил Полтавської області.
17. Розміщення продуктивних сил Рівненської області.
18. Розміщення продуктивних сил Сумської області.
19. Розміщення продуктивних сил Тернопільської області.
20. Розміщення продуктивних сил Харківської області.
21. Розміщення продуктивних сил Херсонської області.
22. Розміщення продуктивних сил Хмельницької області.
23. Розміщення продуктивних сил Черкаської області.
24. Розміщення продуктивних сил Чернівецької області.
25. Розміщення продуктивних сил Чернігівської області.

Структура індивідуального навчально-дослідного завдання

Вступ.

1. Розкриття теоретичних основ досліджуваного розміщення продуктивних сил регіону.

2. Адміністративно-територіальний устрій регіону дослідження.

3. Економічний потенціал регіону дослідження.
 4. Функціонально-компонентна структура господарства регіону.
 5. Функціонально-територіальна структура господарства регіону.
 6. Економічне районування регіону.
 7. Географія промисловості регіону.
 8. Географія сільського господарства регіону.
 9. Проблеми і перспективи розвитку регіону.
 10. SWOT-аналіз регіону. Стратегічне бачення регіону у майбутньому.
- Висновки.
Література.

Методичні вказівки до оформлення

1. Індивідуально-дослідне завдання виконується на стандартних листках формату А-4, чорнилом одного кольору (синє або чорне). Поля: зверху, знизу, справа – 2 см, зліва – 2,5 см.

2. Кожен розділ розпочинається з нової сторінки. Новий підрозділ продовжується на тій сторінці на якій завершився попередній.

3. Назва підрозділу чи розділу в тексті має відповідати його ж назві в змісті. Бажано дотримуватися й специфіки шрифтового оформлення (розмір шрифту, курсив, підкреслення тощо).

4. Нумерація сторінок творчої роботи є наскрізною.

5. Нумерація таблиць йде наскрізна в межах одного розділу. Перша цифра – це номер розділу, друга – це порядковий номер таблиці в межах розділу, наприклад, 1.1, 2.3, 4.5, тощо. Під таблицею обов'язково роблять посилання на джерело інформації звідки була використана дана таблиця. Для цього в квадратних дужках вказують порядковий номер джерела під яким воно розташоване в загальному списку літератури, наприклад: 5, 12 тощо. Бажано крім самого номера джерела зазначати й сторінку – [12, с. 34]. Останнє, особливо стосується таблиць запозичених із статистичних щорічників, збірників.

6. Аналогічні зауваження стосуються й проблеми оформлення та підпису малюнків, діаграм.

7. Перелік літературних джерел, використаних при написанні творчої роботи, повинен містити не менше ніж 7 (сім) позицій. На

кожне з використаних джерел повинно бути посилання в тексті: після цитати у квадратних дужках вказується порядковий номер джерела у списку літератури, та номер сторінки, де надрукована цитована частина тексту, наприклад: [4, с. 45].

8. Літературні джерела подаються в алфавітному порядку. Приклад оформлення літературних джерел:

а) бібліографічне оформлення книги, монографії:

Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : [підручник] / [за ред. проф. С. І. Дорогунцова]. – 3-є вид. – К. : КНЕУ, 2008. – 992 с.

Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : [підручник] / О. І. Шаблій. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 444 с.

б) статистичного довідника:

Статистичний щорічник Львівської області за 2010 рік. — Львів : Гол. упр. статист. у Львівській обл., 2011. — 320 с.

в) статті з періодичного видання:

Книш М. М. Глобалізація: сутність поняття / М. М. Книш // Наук. записки Терноп. пед. ун-ту. Серія : Географія. — № 1. — 2007. — С. 72—78.

г) Інтернет джерела:

Закон України «Про інноваційну діяльність» №40-IV від 04 липня 2002 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15/ed20110908>

The Club of Rome [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.clubofrome.org>

ДОДАТКИ

Чинники розміщення продуктивних сил¹

Класифікація чинників за врахуванням їх при розміщенні підприємств	Очікувана економічна і соціальна значущість при розміщенні підприємств з урахуванням чинника
<i>1</i>	<i>2</i>
<i>Енергетичний</i> Розміщення енергомістких підприємств, зокрема, хімічної промисловості, кольорової металургії та ін.	Запровадження енергозберігаючих технологій, зниження енергоресурсів на виробництво одиниці продукції, оскільки в цих галузях на 1 т. готової продукції витрачають 7–10 т. пального
<i>Водний</i> Розміщення підприємств хімічної, целюлозно-паперової, текстильної промисловості, чорної металургії, енергетики та ін.	Зниження затрат на весь комплекс господарських заходів (водозабезпечення, відведення, очистка стічних вод), оскільки вони становлять від 1–2% до 15–25% вартості побудови підприємств водомісткого виробництва
<i>Трудовий</i> Розміщення підприємств машинобудування, легкої промисловості і великих підприємств інших галузей	Зниження затрат живої праці на виготовлення продукції; оскільки затрати праці на 1 т. продукції у різних галузях різні, то при розміщенні слід орієнтуватися на абсолютну потребу кожного підприємства в праці з урахуванням граничної межі витрат
<i>Земельний</i> Відведення площ для промислового будівництва	Важливим засобом економії в цьому випадку є групове розміщення підприємств у вигляді промислових вузлів
<i>Сировинний</i> Розміщення чорної та кольорової металургії повного циклу, целюлозно-паперової, гідролізної, фанерної, цементної, цукрової промисловості	Зниження затрат, оскільки на 1 т. продукції витрачається 1,5–2 т сировини; при розміщенні варто урахувати райони споживання готової продукції і витрати на її транспортування
<i>Транспортний</i> Розміщення металургії, виробництва будматеріалів, груп галузей, які тяжіють до районів споживання із-за щоденного попиту (хлібопекарська, кондитерська, молочна)	Зменшення транспортних витрат перевезень

¹ Друкується без змін за: Заблоцький Б. Ф. Регіональна економіка : [навч. посібник] / Б. Ф. Заблоцький. – Львів : Новий Світ-2000, 2007. – С. 36–37.

Додаток Б.1
Кількість адміністративно-територіальних одиниць в Україні, на 01 січня 2012 р.¹

Регіон	Площа, км ²	Населення, (01.05. 2012 р.)	Адміністративний центр	Кількість адміністративних одиниць, од.					сільські населені пункти	
				райони	міста			селища міського типу		сільські ради
					всього	у т.ч. міста із спец. статусом, рес. публ., обл. значення	райони в містах			
<i>І</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>	<i>11</i>
Україна	603628	45573607	Київ	490	459	180	118	885	10278	28457
АР Крим	26081	1962345	Сімферополь	14	16	11	3	56	243	948
Вінницька обл. ²	26513	1631929	Вінниця	27	18	6	3	29	661	1466
Волинська обл.	20144	1038988	Луцьк	16	11	4	-	22	379	1054
Дніпропетровська обл.	31974	3314790	Дніпропетровськ	22	20	13	18	46	288	1435
Донецька обл.	26517	4391766	Донецьк	18	52	28	21	131	253	1118
Житомирська обл.	29832	1270780	Житомир	23	11	5	2	43	579	1613
Закарпатська обл.	12777	1251303	Ужгород	13	11	5	-	19	307	579
Запорізька обл.	27180	1788215	Запоріжжя	20	14	5	7	22	263	915

¹ Укладено на основі: Кількість адміністративно-територіальних одиниць в Україні, на 01 січня 2012 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2011/ds/ator/ator2011_u.htm

² Дані і на дані: обл. – область.

Закінчення дод. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Івано-Франківська обл.	13928	12379895	Івано-Франківськ	14	15	5	-	24	477	765
Київська обл.	28131	1719959	Київ	25	26	13	-	30	605	1126
Кіровоградська обл.	24388	999926	Кіровоград	21	12	4	2	27	376	998
Луганська обл.	26684	2266440	Луганськ	18	37	14	4	109	206	782
Львівська обл.	21833	2538729	Львів	20	44	9	6	34	632	1850
Миколаївська обл.	24598	1176199	Миколаїв	19	9	5	4	17	287	894
Одеська обл.	33310	2387288	Одеса	26	19	7	8	33	439	1125
Полтавська обл.	28748	1473525	Полтава	25	15	5	5	21	467	1814
Рівненська обл.	20047	1154572	Рівне	16	11	4	-	16	338	1000
Сумська обл.	23834	1149253	Суми	18	15	7	2	20	384	1466
Тернопільська обл.	13823	1079051	Тернопіль	17	18	1	-	17	580	1023
Харківська обл.	31415	2735536	Харків	27	17	7	9	61	381	1680
Херсонська обл.	28461	1081568	Херсон	18	9	3	3	31	259	658
Хмельницька обл.	20645	1318277	Хмельницький	20	13	6	-	24	568	1414
Черкаська обл.	20900	1274749	Черкаси	20	16	6	2	15	525	824
Чернівецька обл.	8097	905032	Чернівці	11	11	2	3	8	252	398
Чернігівська обл.	31865	1084973	Чернігів	22	16	3	2	29	525	1483
місто Київ	839	2817041	Київ	-	1	1	10	-	-	-
місто Севастополь	864	381478	Севастополь	-	2	1	4	1	4	29

Проект Закону України
«Про територіальний устрій України»¹
(вибрані статі)

Стаття 1. Територіальний устрій

1. Територіальний устрій України – це обумовлена географічними, історичними, економічними, соціальними, культурними та іншими чинниками внутрішня територіальна організація держави з поділом її території на складові частини – адміністративно-територіальні одиниці з метою забезпечення населення необхідним рівнем послуг та збалансованого розвитку усієї території держави.

2. Систему територіального устрою України складають такі рівні адміністративно-територіальних одиниць: регіони, райони, громади.

Стаття 4. Адміністративно - територіальна одиниця

1. Адміністративно-територіальна одиниця – це цілісна частина території держави в установлених відповідно до закону межах, що за наявності відповідних географічних, демографічних та соціально-економічних умов є територіальною основою для організації та діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

2. Межа адміністративно-територіальної одиниці – це умовна замкнена лінія, що відокремлює територію однієї адміністративно-територіальної одиниці від території інших (суміжних) адміністративно-територіальних одиниць або збігається з лінією державного кордону України.

3. Адміністративно-територіальна одиниця становить просторову цілісність, до складу її території не може включатися територія іншої адміністративно-територіальної одиниці того ж рівня або її частина.

Стаття 8. Громада

1. Громадою є адміністративно-територіальна одиниця, утворена на основі одного або декількох поселень, та має визначені в установленому законом порядку межі її території і є територіальною основою для створення та діяльності органів місцевого самоврядування громади та надання населенню громади визначеного законом рівня адміністративних, соціальних та культурних послуг.

2. Громада утворюється за умови, якщо в її межах проживає, як правило, не менш, як 5000 жителів з урахуванням доступності адміністративного центру громади для жителів поселень та поселеньських утворень, розташованих у її межах. Якщо щільність сільського населення в цілому по району є нижчою в два або більше разів ніж середня щільність сільського населення в Україні, в межах відповідного району можуть утворюватись громади з чисельністю населення від 3500 жителів

¹ Укладено на основі: Проект Закону України «Про територіальний устрій України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua>

при умові, що площа такої громади в розрахунку на одного жителя перевищує більш як вдвічі середню по Україні для сільських громад. У виняткових випадках Верховна Рада України може утворити громаду з меншою чисельністю населення, але на менше 1500 жителів.

3. Окремі громади відповідно до закону можуть мати статус міста-району та міста-регіону.

4. Поселення, яке є місцезнаходженням ради громади, є адміністративним центром громади. При визначенні адміністративного центру громади враховується наявність інфраструктури, необхідної для діяльності органів місцевого самоврядування відповідної громади, а у випадках, передбачених законодавством, – органів державної влади та доступність до зазначеного адміністративного центру для жителів поселень, які входять до складу цієї громади.

Стаття 9. Місто-район

1. Громаді, до якої входить хоча б одне місто, чисельність населення якого становить не менше 70 000 жителів, та населення якої забезпечується послугами в обсязі, визначеному законом для громади та району, надається статус міста-району.

2. Місто-район не входить до складу іншого району, в межах якого воно знаходиться.

3. До складу міста-району не можуть входити інші громади.

Стаття 10. Місто-регіон

1. Громаді, до якої входить хоча б одне місто, чисельність населення якого становить не менше 750 000 жителів, та населення якої забезпечується послугами в обсязі, визначеному законом для громади, району та регіону, надається статус міста-регіону. До міст-регіонів належать міста із спеціальним статусом Київ та Севастополь.

2. Місто-регіон не входить до складу іншого району та регіону, в межах яких воно знаходиться.

3. До складу міста-регіону не можуть входити інші громади.

Стаття 11. Райони в місті

1. В окремих містах, де проживає не менше як 450 00 жителів, можуть утворюватись райони в місті, у кількості не менше трьох, які не є самостійними адміністративно-територіальними одиницями.

2. У районі в місті має проживати, як правило, не менше ніж 150 000 жителів.

3. При утворенні районів в місті та зміні їх меж не допускається встановлення істотної диспропорції між показниками якості надаваних населенню в районах в містах адміністративних, соціальних та культурних послуг.

Стаття 12. Район

1. Районом є адміністративно-територіальна одиниця, територія якого складається з громад та має відповідну транспортну, інформаційну та

іншу інфраструктуру для забезпечення реалізації спільних інтересів цих громад і населення якої забезпечується визначеними законом адміністративними, соціальними та культурними послугами, які об'єктивно не можуть бути надані у цих громадах.

2. Район створюється за умови, якщо на його території проживає, як правило, не менше 70 000 жителів. При утворенні районів враховується перспектива соціально-економічного розвитку території, бюджетної спроможності та наявності інфраструктури для потреб населення, а також поселення, що склалося як соціально-економічний, культурний чи релігійний центр для жителів навколишніх поселень.

3. Якщо щільність населення в межах регіону без урахування населення міст-районів, які знаходяться в межах цього регіону, є нижчою у два та більше разів ніж середня щільність населення без урахування населення міст-регіонів допускається створення районів з чисельністю населення від 40 000 жителів, за умови, що площа такого району в розрахунку на його жителя перевищує у два та більше разів середню в межах України площу районів в розрахунку на одного жителя.

4. Поселення, яке є місцезнаходженням ради району, є адміністративним центром району. При визначенні адміністративного центру району враховується наявність інфраструктури, що дозволяє створити необхідні установи та служби органів державної влади та органів місцевого самоврядування району та доступність до адміністративного центру району для жителів громад, які включаються до складу цього району.

Стаття 13. Регіон

1. Регіонами є такі адміністративно-територіальні одиниці: Автономна Республіка Крим, області, міста-регіони.

2. Регіон – це адміністративно-територіальна одиниця, утворена з метою здійснення державної політики щодо збалансованого розвитку територій, забезпечення реалізації спільних інтересів жителів районів та міст-районів, що входять до його складу, та надання населенню визначених законом спеціалізованих та високоспеціалізованих адміністративних, соціальних та культурних послуг, які об'єктивно не можуть бути надані у районах та містах-районах.

Навчально-методичне видання

Мирослав Іванович Білецький
Любов Іванівна Котик

Розміщення продуктивних сил:
навчально-методичний посібник

Підготовлено до друку 01.06.2012 формат 60x84/16
Умовн. друк. арк. 8,4. Зам.
Наклад 200 прим.

Малий видавничий центр
Лабораторія тематичного картографування географічного факультету,
Львівський національний університет імені Івана Франка
Україна, 79000, Львів, вул. П. Дорошенка, 41